

Bilal Akgündüz:
Afganistan'ın Çin ile İmtihanı

Gülcan Celayir:
Türkçe-Edebiyat Öğretimiyle
Gönüller Yapmak

Dr. Fahri Solak ile
Türk Cumhuriyetleri'ni Konuştuk

SAYI 08 • EKİM • 2021

Velâdet Şiirleri / Ali Öztürk • Bilmek Ne İşe Yarar, Bilince Ne Oluyor? / Hüseyin Akın • Epistemolojik Bağımsızlık İçin Yeni Bir Eğitim Paradigması İhtiyacı / Kamil Ergenç • Covid-19 Pandemi Sürecinin Çocuklar / Ergenler Üzerindeki Fiziksel ve Psikolojik Etkileri / Bekir Emiroğlu • İlahiyat Fakülteleri Üzerine Birkaç Mülâhaza / Muhammed Esat Altıntaş • İlahiyat Eğitiminin Problemleri / İsmail Erken • Gençlik ve Edebiyat / Raif Nas • Sinema ve Eğitim / Aşkın Yıldız • İnsan Güvenliğini Yeniden Düşünmek / Şehnaz Findık • Serhad'de Bir Osmanlı Şehri: Belgrad / Ridvan Canım

BAHARİYE SANAT ATÖLYELERİ

"Gelenekten Geleceğe Bir Köprüdür Bahariye Sanat"

BRANŞLARIMIZ

◆ *Hüsni Hat*

* AYŞEGÜL TEKMEK

Çarşamba / 14:00 - 17:00 (Örgün Ders)

Cumartesi / 13:00 - 16:00 (Örgün Ders)

◆ *Tezhib*

* NİLÜFER KURFEYZ & SELİM SAĞLAM

* YEŞİM KARAMIK JANDAR

Çarşamba / 10:00 - 15:00 (Örgün Ders)

Cumartesi / 10:00 - 14:00 (Örgün Ders)

◆ *Minyatür*

* GÜLÇİN ANMAÇ

* İLKNUR SEZGİ HEKİMOĞLU

Çarşamba / 10:00 - 13:00 (Örgün Ders)

◆ *Kat'i*

* MERYEM GÜNEY

Çarşamba / 11:00 - 14:00 (Örgün Ders)

Cumartesi / 11:00 - 14:00 (Örgün Ders)

◆ *Rebab*

* İBRAHİM METİN UĞUR

Cumartesi / 16:00 - 18:00 (Örgün Ders)

◆ *Ud*

* OSMAN KIRKLIKÇI

Cumartesi / 14:00 - 16:00 (Örgün Ders)

◆ *Klasik Kemence*

* GÜLNİHAL DÖNMEZ

Cumartesi / 10:00 - 12:00 (Örgün Ders)

◆ *Ney*

* SAFA KAĞNICI

Cumartesi / 12:00 - 14:00 (Örgün Ders)

◆ *Kanun*

* FUNDA SÜYÜR

Cumartesi / 18:00 - 20:00 (Örgün Ders)

◆ *Ney*

* SEMA BABUŞCU

Çarşamba / 12:00 - 14:00 (Örgün Ders)

◆ *Bendir*

* MERT NAR

Çarşamba / 18:00 - 20:00 (Örgün Ders)

KAYITLARIMIZ DEVAM EDİYOR.

İletişim: 0505 136 56 11

BAHARİYE
SANAT ATÖLYELERİ

www.bahariyesanatatolyeleri.org

Bahariye Mevlevihânesi / Merkez Mah. Silahtarağa Cad. No:12 Eyüp/İstanbul
Tel: 0212 501 31 71 Gsm: 0505 136 56 11 e-mail: bahariyesanatatolyeleri@gmail.com

insan ve
medeniyet
hareketi

İMTİYAZ SAHİBİ:

İnsan ve Medeniyet Hareketi
Adına
Kemal Özden

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

Mustafa Özel

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Mehmet Bulayır

EDİTÖR

Şehnaz Fındık

YAYIN KURULU

Ahmet Geçer
Cemal Balıbey
Ebubekir Dilekçi
Fatih Büyükkara
Haluk Nas
Mustafa Özel
Mehmet Bulayır
Raif Nas

ISSN: 2757-9271

GRAFİK TASARIM

Ahmet Furkan Onat

YAYIN TÜRÜ

Ayda bir yayınlanır. Yerel Süreli
Yayın. Ücretsizdir

Yazı ve reklamların içerik
sorumluluğu sahiplerine aittir.
Kaynak gösterilerek alıntı
yapılabilir.

Dergimiz sınırlı sayıda basılmış
olup, dijital versiyonuna
www.insicam.net adresinden
erişebilirsiniz.

Alîm olanın adıyla.

Kıymetli okuyucularımız, sizleri bir sonbahar selamıyla selamlıyoruz. Yazın bereketli aylarını arkada bıraktığımız şu günlerde hüznün baskın olduğu zamanları yaşıyoruz. Rabbimizin her mevsimi, her ayı, her günü ayrı bir güzel. Tabii ki güzel bakmasını bilene, güzeli görebilene.

Ülkemizde eylül ve ekim ayları, eğitim-öğretim hayatının hareketlendiği, bereketlendiği aylardır. Eylülde ilk ve orta dereceli okullar açılır. Üniversitelerin bir kısmı eylül sonunda, bir kısmı da ekimde kapılarını öğrencilere açar.

Ekim sayımız, okullarımıza, derslerimize, eğitim sistemimize dair yazıların öne çıktığı bir sayı oldu. Takdir edersiniz ki, her konuyu, her sorunu, her alanı ele almak, tartışmak, çözüm önerilerinde bulunmak bir derginin sınırlarını aşar. Eğitim meselemiz, kadim bir konudur. Özellikle son bir iki yüzyıldır gündemin değişmez maddelerinden biridir. Millî Eğitim Şûrası'nın 1-3 Aralık 2021 günlerinde 20. kez toplanacak olması, konunun ehemmiyetini göstermektedir. Dergimiz *İnsicam*'da belki de ilk kez bu kadar yazar aynı konuyu değişik açılardan değerlendirmeye çalıştı. Konuya bir nebze de olsa ışık tutabildiysek, ne mutlu bize!

Değişmeyen diğer bir gündemimiz de İslam Âlemi, Müslümanların yaşadığı topraklar. Bu bağlamda Dr. Fahri Solak ile Orta Asya Türk Cumhuriyetleri üzerine gerçekleştirdiğimiz söyleşiyle okuyacağınızı ümit ediyoruz. Afganistan, Çin, Somali de bu sayıda dertlendiğimiz topraklardan.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ve muhterem ashabının (Allah hepsinden razı olsun.) örnekliği bizim için zaman ve mekân üstüdür. Önceki sayılarımızda olduğu gibi ekim sayımızda da yolumuzu, önümüzü aydınlatıyorlar.

Mutlak ve hakiki bilginin sahibi ve kaynağı olan, kullarına ilminden, bilgisinden bahşeden, öğreten; bunun için Peygamber ve Kitap gönderen Yüce Allah'a emanet olunuz.

Kasım sayımızda buluşmak üzere sağlıklıla kalınız.

Mustafa ÖZEL

Genel Yayın Yönetmeni

İÇİNDEKİLER

06	Yine Yakmış Yar Storynin Ucunu,
Instagram'da Seveda Çekmek Zor
Diyor
Derviş Çelebi	44	Gençlik ve Edebiyat
Raif Nas
08	Velâdet Şiirleri
Ali Öztürk	46	Türkçe-Edebiyat Öğretimiyle
Gönüller Yapmak
Gülcan Celayir
12	Kırk Kandil - 8
Saîd b. Zeyd (R.A.)
Rıza Savaş	48	İmam Gazâlî'de İlim ve Eğitim
Mülayim Sadık Kul
14	İnci Mercan Gerdanlığı -7-
Abdurrahman b. Avf (R.A.)
Ahmet Poçanoğlu	52	Hayatın Vazgeçilmez Unsuru
Mucahid Yıldız
18	Bilmek Ne İşe Yarar, Bilince Ne
Oluyor?
Hüseyin Akın	58	Avusturya'da İslam Din Eğitiminin
Dünü, Bugünü ve Yarını - I
Erkan Erdemir
20	Epistemolojik Bağımsızlık İçin
Yeni Bir Eğitim Paradigması
İhtiyacı
Kamil Ergenç	62	Sinema ve Eğitim
Aşkın Yıldız
24	Yeni İnsan, Eski Okul
Adem Ceylan	66	Dr. Fahri Solak ile
"İstiklâliyetlerinin 30. Yılında Türk
Cumhuriyetleri" Üzerine
İnsicam
26	Öğretmeni Nesneleştiren Eğitim
Anlayışını Tartışmanın Zamanı
Gelmedi mi?
İdris Şekerci	74	İnsan Güvenliğini Yeniden
Düşünmek
Şehnaz Fındık
28	Covid-19 Pandemi Sürecinin
Çocuklar / Ergenler Üzerindeki
Fiziksel ve Psikolojik Etkileri
Bekir Emiroğlu	78	Afganistan'ın Çin ile İmtihanı
Bilal Akgündüz
30	Günümüzde İmam Hatip Liseleri
Hasan Uyar	80	Çin'de İslam ve Çinli
Müslümanlar -II-
Elvida Ünal
32	İlahiyat Fakülteleri Üzerine Birkaç
Mülâhaza
Muhammed Esat Altıntaş	82	Bir Doktorun Somali Hatıraları
Uğur Gençoğlu
36	İlahiyat Eğitiminin Problemleri
İsmail Erken	86	Uzak Coğrafyalara Yakın Mercek -II-
Kore Türk Taburu İmamları ve
Faaliyetleri
Sevde Öztürk
40	Lisansüstü Eğitim Üzerine
Mustafa Özel	90	Bir Hakikat Yolcusu: Abdulkadir
es-Sufi
Selahattin Semiz
		94	Serhad'de Bir Osmanlı Şehri:
Belgrad
Rıdvan Canım
		98	Çizgi: Hasan Aycın

Bismillah...

Kemal ÖZDEN

İnsan ve Medeniyet Hareketi
Yüksek İstişare Kurulu Başkanı

Yeni bir eğitim-öğretim yılına daha başladık. COVID-19 küresel salgını dolayısıyla öğrenciler yaklaşık iki yıldır okuldan, sınıf ortamından ve öğretmenlerden uzaktı. Bu yıl salgının ardından ilk kez yüz yüze eğitim yeniden başladı. Fakat bu durum beraberinde birçok sorun, sorumluluk ve zorluk da getirdi. Burada okul idarelerine, öğretmenlere, öğrencilere ve velilere düşen, olabildiğince tedbir almak ve dikkatli olmaktır.

Bu sayıda dergimiz *İnsicam*, içinde bulunduğumuz süreci değerlendirmek anlamında “Eğitim” ağırlıklı bir konuyu işledi. Bu noktada İnsan ve Medeniyet Hareketi’ne bağlı kurumlarda gerçekleşen eğitim ve eğitime destek faaliyetlerinden söz etmek de gerekir. Ülke sathında bütün şubelerimizde ilkokul, ortaokul, lise, lisans, lisansüstü ve yaygın eğitim alanlarında farklı düzeylerde eğitime destek programları düzenlenmektedir.

Muhtelif illerde olmak üzere İnsan Vakfımıza bağlı 42 yükseköğretim öğrenci yurdumuzda toplamda 6000 öğrenci barınmaktadır. Genel merkezimizde, yaygın eğitim olarak gerek çevrimiçi gerekse yüz yüze çeşitli başlıklarda eğitim kürsüleri bulunmaktadır. Bu kürsülerde farklı fakültelerden 2500 lisans öğrencisi eğitim görmektedir. Sosyal bilimler alanlarında lisansüstüne yönelik İlahiyat Destek Programı (İLADep) kapsamında 270 öğrenci ders almaktadır. Öte yandan Toplumsal Değişim Enstitüsü kapsamında da toplamda 40 lisansüstü öğrencisi, araştırma, inceleme ve raporlama bağlamında atölye çalışmaları yapmaktadır. Bu faaliyetler sonucunda ortaya konan çıktılar yayınlanmaktadır. Yine bu enstitü bünyesinde uluslararası hakemli bir süreli yayın olan “Toplumsal Değişim” dergisi çıkarılmaktadır.

Öte yandan yine İnsan Vakfı bünyesindeki İVEM’de (İnsan Vakfı Eğitim Merkezi), sivil toplum kuruluşlarında uygulanabilecek müfredatlar düzenlenmektedir.

Tüm bu faaliyetler “Toplumun takva ekseninde dönüşümü” için birer temel atma işlemi olarak görülebilir. “Beşikten mezara kadar ilim öğreniniz” sözünü düstur edinerek, eğitime dair tüm faaliyetlerimizi sağlam, sürdürülebilir ve toplumun her kademesine ulaşılabilir kılmaya niyetli ve gayretliyiz.

Yüce Allah’tan bu niyet ve gayretimize muvaffakiyetler nasip etmesini niyaz ederiz.

Yine Yakmış Yar Storynin Ucunu, Instagram'da Sevda Çekmek Zor Diyor

Derviş ÇELEBİ

Sevgili dostlar, dergimizin ilk sayısında “ben varmam inekliye yoğurdu sinekliye” başlıklı bir makale yazmıştım. Okuyanlarınız hatırlayacaktır, bu yazı, bir türkü üzerinden kadın erkek ilişkilerini daha çok kadınların bakışı üzerinden anlamaya yönelik bir denemeydi. Bu kez, bu kadim meseleye biraz daha yakından bakmaya gayret edeceğim. Elbette, süreci hazreti Âdem'den bu yana ele almak niyetinde değilim, bu kapsamlı bir kitabın konusu olabilir. Kendi kişisel hikâyemden yola çıkarak, 1970'li yıllardan bu yana gençlik dönemi kız erkek ilişkilerinin kısa tarihini yazmaya gayret edeceğim. Amacım bu ilişkileri tanımlayan kavramların değişimi üzerinden genç kız ve genç erkeklerini ilişki ve iletişim biçimlerine yönelik bir okuma yapmak.

Yaşları ellinin üzerinde olanlar bilecektir. Bizim gençlik yıllarımızda kızlar ile delikanlıların yakınlaşmasını isimlendirmek için “bakmak” kelimesini kullanılırdı. Bu bakışmalar kırsalda bir çeşme başında su doldururken, şehirde sokakta bakkala giderken, çoğunlukla da okul sıralarında, teneffüs araların cereyan ederdi. Aslında kelimenin tam anlamıyla ilişkinin düzeyi de çoğunlukla bakmakla sınırlı kalırdı zaten. Tahmin edebileceğiniz gibi genellikle de delikanlılar, endamından hoşlandıkları kızları uzaktan süzer, bir bakışını, bir gülümsemesini yakalamaya çalışırlar, kısa bir bakış anını da ilişki teklifinin kabulü sayarlardı. Ali Ayşe'ye bakıyor dediğimizde, “Ali Ayşe'yi seviyor diğer arkadaşlar ayağını denk alsın” anlamına gelirdi. Ayşe de Ali'ye bakıyorsa zaten kız isteme için şartlar oluşmuş bir nevi söz kesilmiş sayılırdı. Mahallenin yeni yetme çocukları arada posta görevini görür, mektuplar gelir gider, arada iletişim bu şekilde sağlanırdı. İletişimin, bazen öğrenci çantasına atılan ilanı muhabbet notları şeklinde tezahür ettiği de olurdu. Bu şekilde başlayan muhabbetin suyunun çıkmasına, uzamasına müsaade edilmez, çevreninde desteği ile bunun bir adı konması lazım gelirdi. Bunun adı bazen söz bazen nişan olur ama mutlaka bir adı olur idi. Olur ya söz kesilir ama düğün olmadan delikanlının yolu askerliğe düşerse, türkülere konu olduğu üzere, hasretin ifadesi olarak mektupların ucu yakılırdı. Zaten o yıllarda askerliğini yapmayan delikanlıya kız vermezler bu yüzden düğün merasimi, askerden sonraya bırakılırdı.

Batı kültürünün eğitim ve renkli basın üzerinden bütün ülke sathına hızla yayıldığı seksenli yıllar, ilişkilerin bakışmadan konuşmaya evrildiği yıllardır. Bir kız ile erkeğin yakınlaşmasını ifade etmek için o yıllarda “Ayşe, Ali

ile konuşuyor” ifadesini kullanmaya başlamıştık. Bugünün gençleri eminim bunu anlamakta zorlanacaktır. Ama bu fiziksel olarak da konuşmayı içeren bir kavram idi. Zira o yıllarda toplum kızların ders ya da benzer bir ihtiyaç gündemi olmaksızın akrabası olmayan erkeklerle havadan sudan konuşmasını ayıp sayardı. Her önüne çıkan erkeklerle konuşan kız hoş karşılanmaz, kendi hem cinsleri diğer kızlar tarafından da ayıplanırdı.

Doksanlı yıllara geldiğimizde, televizyonlar her eve girip de yabancı diziler memleketin her köşesini istila ettiğinde, “bakmak” kelimesinin “çıkmaq” a evrildiğine şahit olduk. “Konuşmak” sıradanlaştı, yeni dönemin Ali’leriyle Ayşe’leri bakışmakla yetinmeyip “çıkmaya” başladılar. Bu yeni ilişki biçimine batıların “flört etmek” dediği kavramın Türkçeleşmiş halidir desek yeridir. Çıkmaq eylemi ile aslında Ali ile Ayşe, tabiri caiz ise arkadaşları nezdinde söz kesmiş, aileler de bu duruma sessizce onay vermiş gibidir. Çıkmaq aslında bir anlamda toplumun dini hassasiyetlerini kaybetmesi, ya da esnetmesi ile de ilişkilendirilebilir. Zira bir kızın mahremi olmayan bir erkekle yalnız başına gezmeye tozmaya çıkması,

rengini İslam’dan alan bizim kültürümüzün de zaman içerisinde sekülerleştiğinin işareti olarak sayılabilir.

2000’li yıllara geldiğimizde çıkmaq eyleminin de sıradanlaştığına şahit oluyoruz. Gençler arasında “yürümek” tabirinin kullanıldığını görüyorum. Çeşme başında bakışmanın masumiyetinden, bir tür taciz ifade eden yürümeye varmak sizce de ürkütücü değil mi? Buna bir de kısa ifadelerle ve hatta “emojiler” ile karşı tarafa niyetini belli etme cihetinden bir iletişim dili de eklenmiş. Bu yeni dil bir iletişim dili midir tartışılır elbet, ancak Instagram gibi sosyal medya platformlarında “story” avına çıkan gençlerin karşı cinsten bir tanıdığının gönderisine adeta ilkel bir tavırla kıvılcımlı-alevli hızlı ifadeler göndermesinin başka bir izahı olabilir mi?

Sanki sevdanın kaynağı olan ruhun sesi kısılmış, haz peşinde olan nefsin arzuları iktidar olmuş gibi. Niceliğin egemenliğinin bir göstergesi de bu olsa gerek. Özellikle sosyal medyanın her geçen gün daha da yaygınlaştığı günümüzde tuhaf isimler altında bir teşhircilik ve buna eşlik eden saldırılar altındayız. Bu konuyu daha detaylı olarak konuşmamız gerektiğini zikrederek geçiyorum.

Bir adım ötesinde, zaman zaman sözü getirip bıraktığım, üniversite çağındaki kız ve erkeklerin, aynı evde birlikte yaşadıklarına şahitlik ediyoruz. Yürümenin, oturmaya doğru gelip dayandığı günümüz de her türlü ilişkinin meşru ve sıradan olduğu ayak seslerini duyduğumuz hedonizm çukuru var sanırım. Başta kendi topraklarımız olmak üzere hızla uçuruma doğru giden İnsanlığa, köprüden önceki son çıkışı olan İslam’ın mesajını ulaştırma sorumluluğu, omuzlarımızdadır.

**“Konuşmak”
sıradanlaştı, yeni
dönemin Ali’leriyle
Ayşe’leri bakışmakla
yetinmeyip
“çıkmaya” başladılar.
Bu yeni ilişki
biçimine batıların
“flört etmek”
dediği kavramın
Türkçeleşmiş halidir
desek yeridir.**

Velâdet Şiirleri

Ali ÖZTÜRK

Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

*Bu şeb hurşîd-i evreng-i risalet geldi dünyâyê
Muhammed Mustafa'nın nûru saldı âleme sâyê
(Abdurrahman Refîa Efendi (ö. 1132/1720))*

İslâm kültüründe Hz. Peygamber'in doğumuna özel bir önem atfedilmiş ve bu kutlu hadisenin vuku bulduğu gün ve gece, yüzlerce yıldan beri çeşitli etkinliklerle yâd edilmiştir. Bu kıymetin bir alâmeti olarak Türk dinî edebiyatında doğum olayını merkeze konumlandıran "mevlid" adıyla bir edebî tür meydana getirilmiştir. Doğum yeri ve doğum zamanı manalarına gelen mevlid kelimesi, edebî ıstılahta ise Hz. Peygamber'in doğumu başta olmak üzere nübüvveti ile ilgili bazı önemli hadiseleri anlatan, genellikle mesnevi biçiminde yazılan manzum eserleri ifade eder.

Siyer bilginleri Hz. Peygamber'in dünyaya gelişlerini etraflıca tasvir etmişlerdir. Özellikle, Hz. Peygamber'in doğduğu gece, aile evinde ve çevresinde yaşananlar ile yakın coğrafyalarda meydana gelen olağanüstülüklere dair rivayetler,¹ mevlid nevi eserler için bilgi ve ilham kaynağını oluşturur. Bu rivayetlerin tarihî kıymetinden bağımsız olarak söyleyecek olursak, Allah'ın son elçisi Hz. Muhammed'in (as) dünyayı teşrif etmesi, tek başına fevkalade önemli bir olaydır. Tarihî her büyük varoluşun milletlerin ruhunda meydana getirdiği teheyhüc gibi bu kutlu hadise de mâşeri şuurda mâkes bulmuş ve büyük bir edebiyatın neşvünema bulmasına zemin oluşturmuştur. Doğum; tıpkı vefat, olağanüstü hâller gibi insandaki heyecanı doruklara taşıyan olaylardır. Ancak aniden meydana gelen hadiselerde kendiliğinden ortaya çıkan duygu yoğunluğu gibi değil; beklenen bir hadisenin vuku bulması ile biriken bir coşkunun dışavurumu şeklinde tezahür eder. Hz. Peygamber'in doğumuna şahit olmamış kimseler açısından ise bilgi, tefekkür ve teemmüle dayalı olarak ortaya çıkan muhabbet hissi olarak görülmelidir.

Hz. Muhammed, doğduğu tarih, kesine yakın bir şekilde ay, gün ve yıl olarak tahmin edilebilen tek peygamberdir. O, 20 Nisan 571 (9 Rebiülevvel) yahut 17 Haziran 569 (12 Rebiülevvel) tarihinde Mekke'de dünyaya gelmiştir.² Hz. Peygamber'in bir Pazartesi günü doğduğu ise bizzat onun sözüne dayanır. Pazartesi günü orucu hakkında kendisine sorulduğunda

¹Bk. Casim Avcı, Hz. Muhammed'in Peygamberlik Öncesi Hayatı, İstanbul 2008, s. 72-73.

²Mustafa Fayda, "Muhammed", DİA, c. 30, s. 409.

“O gün benim doğduğum gündür ve peygamber olduğum (veya bana vahiy geldiği) gündür” (Müslim, Sıyâm 197, 198.) şeklinde cevap vermiştir. İşte Hz. Peygamber’in doğum hadisesinin siyer kitaplarında, mevlid benzeri mesnevilerde konu edilmesi ve birtakım ihtifallerin tertip edilmesinin arka planında güçlü bir dinî motivasyonun olduğunu görmek gerekir.³

İslamî Türk edebiyatında mevlid denilince akla Süleyman Çelebi ve onun Vesîletü’n-necât isimli manzum eseri gelmektedir. Vesîletü’n-necât’ta âlemin yaratılışı, Hz. Muhammed’in ruhunun yaratılışı, doğum hadisesi, mucizeleri, miracı, Mekke’den Medine’ye hicreti, bazı özellikleri ve vefatını içeren on altı bölüm bulunmaktadır. Eserin ana konusu, Hz. Peygamber’in doğumu olduğu için mevlid olarak nitelendirilmiştir.

Süleyman Çelebi, şair kimliği ile tanınan bir şahsiyet olmamasına rağmen tanzir edilemeyen bir şâhesere imza atmıştır. Başka bir eseri de bilinmemektedir. Hüseyin Vassaf, ondaki şiir kabiliyetinin Gelibolu fatihi Süleyman Paşa’yı tebrik etmek niyetiyle gönderdiği duâ-nâmeye “Velâyet gösterip halka suya seccâde salmışsın / Yakasın Rumeli’nin dest-i takvâ ile almışsın” beytini yazan büyük babası Şeyh Mahmut’tan intikal etmiş olabileceğine dikkat çeker.⁴ Süleyman Çelebi’nin Mevlid’i yazmasına imamlık görevini deruhte ettiği Bursa Ulu Camii’nde cereyan eden şöyle bir hadise sebep olmuştur. Bir İranlı vâizin vaaz esnasında Bakara Sûresi’nin 285. âyetinde geçen “O’nun elçileri arasında ayırım yapmayız.” mealindeki kısmı tefsir ederken Hz. Muhammed’in Hz. İsa’ya üstün olamayacağını iddia etmesi üzerine camide bulunan bir şahıs aynı sûrenin 253. âyetini⁵ delil getirerek vâizi susturmuştur. Halkın vâizin tarafında yer alması üzeri-

ne artan gerginlik, o kişinin vâizin katline fetva bulmasına kadar varmıştır. Bu tartışmalardan dolayı fevkalade üzülen Süleyman Çelebi ilkin “Ölmeyüp İsâ göğe bulduğu yol / Ümmetinden olmak için idi ol” mısralarıyla başlayan beş beyitlik manzumesini yazmış; peşinden de “Allah adın zikir idelim evvelâ / Vâcib oldur cümle işde her kula” diyerek Allah adıyla başladığı muhteşem eserini meydana getirmiştir.

Süleyman Çelebi’nin mevlidi, Türk halkı tarafından çok beğenilmiş ve bilumum dinî törenlerde okunması âdet olmuştur. Mevlide olan bu ilgi, diğer Müslüman milletlere de sirayet etmiştir. Mevlidin Arapça, Boşnakça, Arnavutça, Gürcüce, Çerkezce, Rumca, hatta İngilizce ve Almanca tercümeleri bulunmaktadır.⁶ Süleyman Çelebi ve eserine olan bu itibar elbette ki tesadüfi değildir. Vesîletü’n-necât edebî metin olarak bir şaheserdir ve yüzyıllar içerisinde onlarca benzeri şiir yazılmasına rağmen bütün zamanların en güzel veladet şiiri olarak kalmayı başarabilmiştir.

Çelebi’nin eseri her ne kadar müstakil olarak yazılan ilk mevlid kitabı olarak görülürse de Hz. Peygamber’in doğum hadisesinin ilk önce siyer kitaplarında bahis konusu edildiği bilinmektedir. Türkçede ilk siyer kitabı olarak bilinen Erzurumlu Kadı Mustafa Darir’in 1388 yılında Mısır’da tamamladığı Sîretü’n-nebî isimli eserinin içerisinde Hz. Peygamber’in doğumunun anlatıldığı tercî-i bend nazım şekliyle yazılmış bir şiir bulunmaktadır. İlk beyti aynı zamanda bendleri birbirine bağlayan vasita beyti şöyledir:

Rebi’ü’l-evvel ayı kutlu olsun

Hemîşe dil ü dîn kuvvetlü olsun

Darir’in 55 beyitlik bu manzumesi İslami Türk edebiyatının ilk mevlid şiiri olarak kabul edilmektedir. Söz konusu şiir, Süleyman Çelebi’nin kaynaklarından biri olarak gösterilir. Hatta veladet şiirinin ona

³ Bu konuda geniş bilgi ve değerlendirmeler için bk. Aynur Uraler, Mevlid Geleneği “Senin Ömrüne Yemin olsun”, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2020.⁴ Mustafa Fayda, “Muhammed”, DiA, c. 30, s. 409.

⁴ Osman-zâde Hüseyin Vassaf, Vesîletü’n-necât, İstanbul 1329, s. 10.

⁵ Bakara Sûresi’nin 253. âyetinin meâli şöyledir: “O peygamberlerin kimini kendilerine bunca açık delil geldikten sonra bir kısmıyla konuşmuş, bir kısmını da dereceleri yükseltmiştir. Meryem oğlu İsâ’ya açık deliller verdik ve onu Rûhulkudûs’le destekledik. Allah dileseydi elçilerin ardından gelen insanlar, kendilerine bunca açık delil geldikten sonra birbirine düşüp savaşmazlardı; lâkin farklı yollara yöneldiler. Bu sebeple kimileri iman etmiş, kimileri de inkâr etmişlerdir. Allah dileseydi aralarında savaşmazlardı; fakat Allah dilediğini yapar.”

⁶ Bk. Mevlid Külliyyatı I, Süleyman Çelebi Vesîletü’n-Necât ve Tercümeleri, (edt. Bilal Kemikli), DİB Yayınları, Ankara 2016.

Darir'in 55 beyitlik bu manzumesi İslami Türk edebiyatının ilk mevlid şiiri olarak kabul edilmektedir. Söz konusu şiir, Süleyman Çelebi'nin kaynaklarından biri olarak gösterilir. Hatta veladet şiirinin ona nazire olarak yazıldığı da söylenmiştir.

nazire olarak yazıldığı da söylenmiştir. Müstakil bir siyer kitabı olmamakla birlikte konuları arasında Hz. Peygamber'in doğumuna da yer vermiş olan Âşık Paşa'nın Garipnâme'sinde Vesîletü'n-necât ile benzerlik taşıyan kısımlar vardır.

Süleyman Çelebi'nin eserinden iki yıl önce Bursa'da yazılan bir mevlid de araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Bu mevlid, Süleyman Çelebi ile çağdaş olan Ahmedî'nin (ö. 815/1412-13) *İskendernâme* isimli eserinin son kısmında yer alan 615 beyitlik bir manzumedir. Süleyman Çelebi'nin eserini yazdığı tarihten yaklaşık iki yıl önce 1407 yılında Bursa'da yazılmıştır. Her iki şairin de Bursa'da yaşamalarından dolayı görüşmüş olmaları ve Süleyman Çelebi'nin eserini yazmazdan önce Ahmedî'nin mevlidini okumuş olması, ihtimal dâhilinde görülmüştür.⁷ Bu mevlidin en başında yer alan "Vilâdet-i Seyyidü'l-mürselîn Muhammed Mustafâ Aleyhi's-selâm" başlıklı iki beyitlik manzumesi şöyledir:

Ahmed ü Muhtar imâmü'l-mühtedîn

Mustafâ'dur "rahmeten li'l-âlemîn"

Ol gice kim doğmuş idi ol reh-nümûn

Düşdüler bütler sücûda ser-nigîn

Mevlid konulu şiirlerde Hz. Peygamber'in velâdeti ve nübüvveti ile ilgili pek çok konu yer almaktadır. Bununla birlikte şairler nazarında fevkalade bir imgesel değeri olan "Muhammedî nûr" neredeyse bütün velâdet konulu şiirlerin ortak motifidir. Cenab-ı Hakk'ın kâinatı yaratmasının asıl gayesi olarak görülen nûrun ilkin Âdem a.s.'da zuhur edip sonradan Hz. Peygamber'in şeceresinde yer alan diğer peygamberlere ve nihayet Hz. Peygamber'in dünyaya gelmesine sebep olan babası Abdullah'a ve ondan annesi Âmine'ye

intikal ettiği kabul edilmiştir.

Âşık Paşa Hz. Peygamber'in babası Abdullah'ın alnındaki nuru şöyle tasvir etmektedir:

Geldi Abdullah alnında durur

Öyle san aks-i güneşdir balk urur

Yani, öyle farz edin ki diyor Âşık Paşa, güneşin ışığı onun alnına vurmuş, sürekli parlayıp duruyor. Bahse konu olan nur, Âmine Hatun'un alnına intikal edince de güzelliğine güzellik kattığına dikkat çekilmiştir. Âmine Hatun'un alnının güneş misali parlaklığını bir başka siyer yazarı Muhammed Efendi "Halk içinde güne döndü ol nigâr" diye tavsif/tasvir etmiştir. Ve nihayet vakit gelip de o din sultanı dünyayı teşrif edince Süleyman Dede'nin eşsiz ifadeleriyle yer ve gökler nur ile dolmuştur:

Doğdu ol sâatde ol Sultân-ı dîn

Nûra gark oldu semâvât ü zemîn

Sufilerin çokça üzerinde durduğu "Muhammedî nûr" edebî açıdan eşsiz bir ilham kaynağıdır. Zira Hz. Muhammed Allah'ın seçtiği bir Peygamber'dir. Bir adı da seçilmiş anlamına gelen Mustafa'dır. Onun, Yüce Rabbimizin kullarına son mesajı olan Kur'ân'ı kendisine indirdiği insanlık tarihinin en önemli kişisi olduğuna kuşku yoktur. Allah katında bu kadar muteber olan bir kişinin soy zincirinin, Hz. Âdem'den beri manevî bir koruma altında olduğu her mümin kalbin rahatlıkla kabul edebileceği bir hususiyettir.

Süleyman Çelebi'nin mevlidde bir çığır açtığı, ondan sonra gelenlerin onu takip ettiği söylenebilir. Günümüze gelinceye değin iki yüz civarında mevlid yazılmıştır. Bunlardan yetmiş kadarının şairi tespit edilebilmiştir. Süleyman Çelebi mevlidinden sonra en fazla tanınan mevlid, Halvetiyye tarikatının Şemsiyye kolu kurucusu olan Şemseddin-i Sivâsi (ö. 1597) tarafından yazılmış olan Mevlid'dir. Orta Anadolu ve Doğu'da 'Şemsî Mevlidi' olarak tanınmış ve Süleyman Çelebi

bi'nin mevlidi gibi mevlit törenlerinde okunmuştur.⁸

Hz. Peygamber'in doğumunu konu edinen şiirler, her ne kadar mevlid türü içerisinde ele alınsa da mevlid külliyatıyla sınırlı değildir. Bu yüzden Hz. Peygamber'in doğumu ile ilgili irili ufaklı bütün şiirlere de dikkat çekmek maksadıyla yazı başlığına "Velâdet Şiirleri" koymayı uygun gördük. Son dönemlerde de velâdeti konu edinen şiirler yazılmalıdır. Son devir şairlerimizin de Hz. Peygamber'in doğumunu konu edinen birbirinden güzel şiirleri bulunmaktadır. İstiklâl Marşı şairimiz Mehmet Akif Ersoy'un Mısır'da iken Hicri 1347 (1928) senesinin 11 Rebiülevvel'inde yazdığı,

On dört asır evvel, yine bir böyle geceydi

Kumdan, ayın on dördü, bir öksüz çıkıverdi!

mısralarıyla başlayan "Bu Gece" şiiri, Hz. Peygamber'in doğum gecesi münasebetiyle yazılmış en dokunaklı şiirlerden biridir.

Bir Peygamber âşığı ve de Türk edebiyatına en güzel naatlardan birini⁹ hediye etmiş olan merhum Kemal Edip Kürkçüoğlu'nun (ö. 1977) velâdeti anlattığı şu beyitleri kutlu doğumu pek güzel anlatmaktadır:

Sultan-ı Rusul Cihâna geldi

Eflâk ü zemîn lisana geldi.

Bir mekteb açıp, Kitâb-ı Hak'tan İnsanlığı imtihana geldi.

...¹⁰

Bir başka peygamber âşığı olan ve "bu gece" redifli gazeliyle âdeta üstadı Âkif'e selam gönderen Ali Ulvi Kurucu (ö. 3 Şubat 2002) merhûmun velâdet şiiriyle yazımızı sonlandıralım:

Buldu hep derdine dermanını canlar bu gece,

Nura gark oldu bütün kevn ü mekânlar bu gece.

Kâbe-i zât-ı Muallâ'yı tavaf eylediler,

Ezelî vuslatın aşkıyla yananlar bu gece.

Doğdu âlemlere rahmet o hidayet güneşi,

Onun aşkıyla yanan gönlünü dağlar bu gece.

Âşıkın kalbi bugün seyr-i cemâl âlemdir,

Buldu Leylâsını Mecnûn, coşar ağlar bu gece.

Sen de pervâne kesil nuruna artık Ulvi,

Ne tecellilere mâkes ulu dağlar bu gece.

Sufilerin çokça üzerinde durduğu "Muhammedî nûr" edebî açıdan eşsiz bir ilham kaynağıdır. Zira Hz. Muhammed Allah'ın seçtiği bir Peygamber'dir. Bir adı da seçilmiş anlamına gelen Mustafa'dır.

⁸ İsmail Ünver, "Ahmedî'nin İskender-nâmesindeki Mevlid Bölümü", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten, c. 25 (1977), s. 355-411.

⁹ Hasan Aksoy, "Şemseddin Sivasî, Hayatı, Şahsiyeti, Tarikatı, Eserleri", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt/ sayı: IX/2 Aralık-2005, s. 27

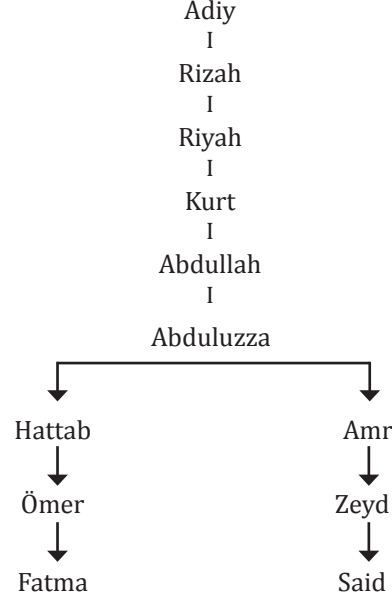
⁹ Söz konusu naat, "Ebediyyen sevecek cân onu cânân olarak / Şart-ı peymân olarak, huccet-i îmân olarak" mısralarıyla başlamaktadır. Bu naat ve ibretli hikâyesi için bk. İrfan Gündüz, "Kemal Edip Kürkçüoğlu Hayatı, Eserleri ve Şiirleri", Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, cilt: XII, sayı: 28 (2011), s. 249.

¹⁰ Şiirin devamı için bk. Kemal Edip Kürkçüoğlu, Dilimin Döndüğü Kadar -Bal Tadında Nesirler- (Haz. Mustafa S. Kaçalın), Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2016, s. 142.

KIRK KANDİL

8

Saîd b. Zeyd (R.A.)

Rıza SAVAŞ

Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi

Saîd b. Zeyd, Kureyş kabilesinin Adiy koluna mensup bir sahabidir. Onun babası Zeyd b. Amr İslâm gelmeden önce Mekke’de putlara tapmayan, onlar adına kesilen hayvanların etini yemeyen, şirke bulaşmamış ve Hz. İbrahim’in dini üzere hareket eden sayılı birkaç Hanîften biri idi.¹ Çok genç yaşta İslâmiyet’i kabul eden Saîd b. Zeyd’in 13 veya 15. Sırada Müslüman olduğunu belirten kaynaklar bulunmaktadır. Kur’an-ı Kerim’de “Muhacirlerden es-Sabikune’l-Evvelun” diye isimlendirilen İslâm’da önde ve önce gelen Müslümanlardandır.²

Saîd b. Zeyd’in Ömer b. Hattab’ın kız kardeşi Fatıma ile evli olduğu, bu çiftin İslâm’ı erken dönemde kabul ettikleri ve Ömer b. Hattab’tan korktukları için dinlerini gizledikleri rivayet edilmektedir. Hz. Peygamber, Kur’an öğretmek için bu eve gizlice Habbab b. el-Eret’i gönderirdi.³

Saîd b. Zeyd’in, Hz. Ebubekir gibi İslâm’ın Mekke’de yayılması için çalışanlardan biri olduğu kaydedilmektedir.⁴

Hız. Peygamber Bedir savaşından önce Saîd b. Zeyd’i Talha b. Ubeydillah ile beraber Kureyş kervanı hakkında bilgi toplamak için görevlendirmiş-

¹ İbn Hişam, es-Sire, I, 253.

² Cemalüddin Yusuf b. Hasan b. Abdilhadi el-Makdisi ed-Dimaşki (Öl: 909), Mahdû’s-Şeyd Fi Menakibi Said b. Zeyd, Riyad 2004, s. 103-111.

³ İbn Hişam, es-Sire, I, 370.

⁴ İbn Sa’d I, 200.

Siyasete mesafeli durduğu ve çoğunluğun görüşüne göre hareket ettiği anlaşılan Saîd b. Zeyd'in Hz. Ebubekir'e bey'at ettiği ve onun yönetimine destek verdiği kaydedilmektedir.

tir.⁵ Kaynaklar onun Bedir hariç Hz. Peygamber'le bütün gazvelere katıldığını belirtirler. Bedir savaşı sonrasında ona da ganimetten pay verildiği, çünkü onun bu savaştaki görevi Kureyş kervanı ile ilgili bilgileri toplamaktır. Bu sebeple haklı olarak onu da bu savaşa katılanlar listesinde gösterenler olmuştur.⁶

Siyasete mesafeli durduğu ve çoğunluğun görüşüne göre hareket ettiği anlaşılan Saîd b. Zeyd'in Hz. Ebubekir'e bey'at ettiği ve onun yönetimine destek verdiği kaydedilmektedir. Hz. Ebubekir, hastalığı sırasında kendisinden sonra halife olacak kişi hakkında istişare ettiği kimselerden biri de Saîd b. Zeyd'dir.⁷ Hz. Ömer, halife olduktan sonra devletten yaptığı işe karşılık para alıp alamayacağı konusunu danıştığı kimseler arasında Saîd b. Zeyd de vardır.⁸

Hz. Osman'a bey'at eden Saîd b. Zeyd, Hz. Ali'ye beyatte de tereddüt etmedi. Ancak onun yanında Cemel ve Sıffin'e katılmadı. Medine'den ayrılıp el-Akik'e yerleşti. Hz. Hasan'ın Muaviye ile anlaşmasından sonra Muaviye'ye de bey'at etti. Onun emri üzerine Yezid'e de bey'at ettiği söylenmektedir.⁹

Hayatı boyunca ümmete yarar-

lı işlerde hep ön saflarda olan Saîd b. Zeyd, ihtilaflı konular ile makam ve mevki edinme hususlarında ise öne çıkmadı. Hz. Osman'ın hilâfeti döneminde Irak'ta bulunan arazileri dolayısıyla zaman zaman Kûfe'ye gittiği ve burada oturduğu bilinen Saîd b. Zeyd, fitne olaylarının ortaya çıkmasından sonra Medine'ye çekildi ve iç çekişmelerden uzak bir hayat yaşadı.

Hz. Osman ve Ali dönemlerinde her ikisi hakkında yapılan kötü propagandaları önlemeye çalıştı. Gördüğü haksızlıklara müdahale etmekten çekinmez, ashap aleyhinde bulunanlara şiddetle karşı çıkardı.

Hayatının son dönemlerini Medine yakınında bulunan Akîk vadisindeki evinde ziraatla uğraşarak geçiren Saîd b. Zeyd'in, hicretin 51. yılında yetmiş kusur yaşında vefat ettiği anlaşılmaktadır. Said'in dünya malına değer vermediği, mütevazı bir hayat yaşamayı tercih ettiği ve bazı görevlere talip olmadığı anlaşılmaktadır.¹⁰

İslam geldiğinde genç bir delikanlı olan Saîd b. Zeyd, ismi gibi mutlu bir hayat, hizmet dolu bir ömür geçirdi.

Allah Teala kendisinden razı olsun!

⁵ İbn Sa'd II, 11.

⁶ Cemalüddin Yusuf b. Hasan, a.g.e., s. 135-137.

⁷ İbn Sa'd III, 199

⁸ İbn Sa'd III, 307

⁹ Cemalüddin Yusuf b. Hasan, a.g.e., s. 195-197, 240-242, 247; Mehmet Efendioğlu, "Saîd b. Zeyd", DİA, cilt: 35, sayfa: 580-581, İstanbul 2008.

¹⁰ Cemalüddin Yusuf b. Hasan b. Abdilhadi el-Makdisi ed-Dimaşki (Öl: 909), Maḥdū's-Şeyd Fi Menakibi Saîd b. Zeyd, Riyad 2004, s. 149-155.

İnci Mercan Gerdanlığı -7-

Abdurrahman b. Avf (R.A.)

7. HADİS

Ahmet POÇANOĞLU

Emekli Konya İl Müftüsü

Hadith Abu Muhammed Abdurrahman ibn-i Avf ibn-i Abd'ül Haris ibn-i Züheyir ibn-i Kilab ibn-i Mürre ibn-i Ka'b ibn-i Lüey hadisi: Abdullah ibn-i Abbâs (r. a)'tan (söyle demiştir): Ömer ibn-i Hattâb, Şam'a doğru yola çıktı. Nihayet (Yermûk yakınında bir köy olan) Serg'a vardığı zaman ordu kumandanları Ebu Ubeyde ibnu'l-Cerrâh ve arkadaşları kendisini karşıladılar ve Şam arazisinde veba hastalığı vuku' bulduğunu haber verdiler.

لَوْي، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ: أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خَرَجَ إِلَى الشَّامِ، حَتَّى إِذَا كَانَ بِسَرْعَ لَقِيَهُ أَمْرَاءُ الْأَجْنَادِ؛ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ وَأَصْحَابُهُ، فَأَخْبَرُوهُ أَنَّ الْوَبَاءَ قَدْ وَقَعَ بِأَرْضِ الشَّامِ. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَقَالَ عُمَرُ: ادْعُ لِي الْمُهَاجِرِينَ الْأَوَّلِينَ، فَدَعَاهُمْ فَاسْتَشَارَهُمْ، وَأَخْبَرَهُمْ أَنَّ الْوَبَاءَ قَدْ وَقَعَ بِالشَّامِ، فَاخْتَلَفُوا؛ فَقَالَ بَعْضُهُمْ: قَدْ خَرَجْتَ لِأَمْرٍ، وَلَا نَرَى أَنْ تَرْجِعَ عَنْهُ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: مَعَكَ بَقِيَّةُ النَّاسِ وَأَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَا نَرَى أَنْ تُقَدِّمَهُمْ عَلَى هَذَا الْوَبَاءِ، فَقَالَ: ارْتَفِعُوا عَنِّي، ثُمَّ قَالَ: ادْعُوا لِي الْأَنْصَارَ، فَدَعَوْهُمْ فَاسْتَشَارَهُمْ، فَسَلَكُوا سَبِيلَ الْمُهَاجِرِينَ، وَاخْتَلَفُوا كَاخْتِلَافِهِمْ، فَقَالَ: ارْتَفِعُوا عَنِّي، ثُمَّ قَالَ: ادْعُ لِي مَنْ كَانَ

هَاهُنَا مِنْ مَسِيخَةِ قُرَيْشٍ مِنْ مُهَاجِرَةِ الْقَنْجِ، فَدَعَوْهُمْ، فَلَمْ يَخْتَلَفْ مِنْهُمْ عَلَيْهِ رَجُلَانِ، فَقَالُوا: نَرَى أَنْ تَرْجِعَ بِالنَّاسِ وَلَا تُقَدِّمَهُمْ عَلَى هَذَا الْوَبَاءِ، فَنَادَى عُمَرُ فِي النَّاسِ: إِنِّي مُصَبِّحٌ عَلَى ظَهْرِ فَأَصْبَحُوا عَلَيْهِ. قَالَ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ: أَفَرَارًا مِنْ قَدَرِ اللَّهِ؟! فَقَالَ عُمَرُ: لَوْ غَيْرَكَ قَالَتْهَا يَا أَبَا عُبَيْدَةَ؟! نَعَمْ نَفَرُ مِنْ قَدَرِ اللَّهِ إِلَى قَدَرِ اللَّهِ، أَرَأَيْتَ لَوْ كَانَ لَكَ إِبِلٌ هَبَطَتْ وَادِيًا لَهُ عُدْوَتَانِ، إِحْدَاهُمَا خَصْبَةٌ، وَالْأُخْرَى جَدْبَةٌ، أَلَيْسَ إِنَّ رَعَيْتَ الْخَصْبَةَ رَعَيْتَهَا بِقَدَرِ اللَّهِ، وَإِنْ رَعَيْتَ الْجَدْبَةَ رَعَيْتَهَا بِقَدَرِ اللَّهِ؟ قَالَ: فَجَاءَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ -وَكَانَ مُتَغَيِّبًا فِي بَعْضِ حَاجَتِهِ- فَقَالَ: إِنَّ عِنْدِي فِي هَذَا عِلْمًا؛ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِذَا سَمِعْتُمْ بِهِ بِأَرْضٍ فَلَا تَقْدُمُوا عَلَيْهِ، وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ بِهَا فَلَا تَخْرُجُوا فِرَارًا مِنْهُ. قَالَ: فَحَمِدَ اللَّهُ عُمَرُ ثُمَّ انْصَرَفَ.

Ebu Muhammed Abdurrahman ibn-i Avf ibn-i Abd'ül Haris ibn-i Züheyir ibn-i Kilab ibn-i Mürre ibn-i Ka'b ibn-i Lüey hadisi: Abdullah ibn-i Abbâs (r. a)'tan (söyle demiştir): Ömer ibn-i Hattâb, Şam'a doğru yola çıktı. Nihayet (Yermûk yakınında bir köy olan) Serg'a vardığı zaman ordu kumandanları Ebu Ubeyde ibnu'l-Cerrâh ve arkadaşları kendisini karşıladılar ve Şam arazisinde veba hastalığı vuku' bulduğunu haber verdiler.

Ömer; İbn-i Abbâs'a: "İlk Muhacirleri bana çağır" dedi.

Onlarla istişare etti ve onlara Şam'da veba olduğunu söyledi. Onlar

(gitmek veya geri dönmek hususunda) ihtilâf ettiler. Bir kısmı:

— Bir iş için çıkmışsın, geri dönmeyi doğru bulmayız,

bir kısmı da:

— İnsanların bir kısmı ve Rasûlullah'ın arkadaşları seninle beraberdirler.

Onları veba üzerine götürmeni doğru görmeyiz, dediler.

Ömer onlara: "Yanımdan çıkın!" dedi. Sonra: "Ensar'ı bana çağır" dedi.

Ben onları da Ömer'in yanına davet ettim. Ömer onlarla da istişare etti.

Onlar da Muhacirlerin yolunda gittiler ve onların ihtilâfları gibi ihtilâf etti-

ler. Bunun üzerine Ömer onlara da: “Yanımdan çıkın! dedi. Sonra:

— Kureyş ihtiyarlarından, fetih muhacirlerinden burada bulunanları bana çağır, dedi.

Ben onları çağırdım. Onlardan ikisi bile Ömer’e karşı ihtilâf etmedi. Onlar:

— İnsanları geriye döndürmeni ve halkı veba üstüne götürmemeni doğru görürüz, dediler.

Bunun üzerine Ömer, insanlar arasında şöyle nida ettirdi:

— Ben sabahleyin bineğime binip geri döneceğim. Binâenaleyh siz de buna göre (hazırlanıp)

sabahlayın, dedi.

Ebû Ubeyde ibnû'l-Cerrâh: “Allah’ın kaderinden mi kaçırıyorsun?” dedi. Ömer: “Keşke bunu senden başkası söyleseydi ey Ebu Ubeyde! Evet, Allah’ın kaderinden yine Allah’ın kaderine kaçırıyoruz. Şuna ne dersin: Şayet senin develerin olsa, iki yamacı olan bir vadiye inseler - yahut indirsen- o yamaçlardan biri mümbit, diğeri ise otsuz olsa, sen develeri bitek yerde gütsen, Allah’ın kaderi ile gütmüş; otsuz yerde gütsen, yine Allah’ın kaderi ile gütmüş değil misin?” dedi.

Ibn-i Abbâs dedi ki: “Abdurrahman ibn-i Avf, bir haceti yüzünden ortalıkta yok iken bu sırada çıkageldi ve şöyle dedi:

— Bu hususta bende bir ilim vardır ki, ben onu Rasûlullah (S.A.V)’tan işittim. Şöyle buyuruyordu: ‘Bu hastalığın bir yerde çıktığını işittiğiniz zaman oraya gitmeyiniz. Hastalık sizin bulunduğunuz yerde olursa, ondan kaçmak için sakın o yerden dışarı çıkmayınız!’ ”

Abdullah:

— Bunun üzerine Ömer, Allah’a hamt etti, sonra ayrıldı, demiştir.

(Buhari:5728, Müslim:2219)

BU HADİSTEN ÖĞRENDİKLERİMİZ

İstişare ile hareket etmek müminlerin özelliğidir. Zira Rabbimiz;

“... Onların işleri de aralarında şûra (danışma) iledir “(Şura suresi, 38.) buyurur. İşte bu hadisten bizzat Rasulullah (S.A.V) Efendimiz tarafından Faruk lakabıyla isimlendirilen Müminlerin Emiri Hz. Ömer’in buluşup yayılan ve öldürücü olan taun hastalığı ile ilk defa karşılaşınca ayetin ahkâmına uygun istişaresini, istişarenin usul ve adabını öğreniyoruz.

Rasulullah (S.A.V) “Arının kovanından balı alıvermek” anlamına da gelen istişareye çok değer vermiştir. Zira danışmak akla yardım eder ve anlayış kazandırır, rahmet vesilesidir, insanı hatadan kurtarır doğruya ulaştırır. İstişare ile ortak akıl öne çıkar.

İstişare: idareci makamında bulunan sorumlu kimselerin; bir mesele hakkında karar vermeden önce o hususta lehte ve aleyhte ne gibi görüşler olduğunu tespit etmek suretiyle, danışmaya ehil olan kimselerin görüşlerini öğrenmesi, böylece pek çok insanı problemin çözümüne ortak etmek suretiyle dağınıklığı ortadan kaldırarak birliği ve adaleti sağlamasına yardımcı olur.

Biz bu hadisten; Hz. Ömer’in “Allah’ın kaderinden yine Allah’ın kaderine kaçırıyoruz” sözü ile Âlemlerin Rabbi olan Allah’ (cc) ın “Her şeyi bir kadere göre yarattığı” ve her şeyin O’nun ilmi, iradesi, kudreti, yaratması ile var olduğunu ve var olmaya devam ettiğini; ileri gitsek de Allah’ın kaderi ile geri kalsak da Allah’ın kaderi ile geri kalacağımızı ve Allah’ın kaderinden kaçmanın mümkün olmadığını öğreniyoruz. Hz. Ömer’in söylediği “Allah’ın kaderinden kaçış”, şekil itibarıyla bir kaçıştır. Kişinin kendisini ölümüne götüren bir şeyin üzerine gitmemesidir. Evde yangın olan birinin eve girmemesi, ateşten uzak durması, tehlikeden sakınması ve korunmasıdır.

Hz. Ömer’in istişare ettiği ashaba

göstermediği tepkiyi Hz. Ebu Ubeyde’ye göstermesi; O’nun siyasî ve idarî pozisyonundan kaynaklanmaktadır. Ehlü’l-hal ve’l-akd’den olan birinin muhakeme biçimini çok belîğ bir ifadeyle tenkit etmiş, dinî, içtimai, idarî ve siyasî sorumluluk sahibi olanların yani tasarruflarından başkalarının doğrudan etkilendiği kimselerin kaderi bir teslimiyet değil, tedbir olarak anlamaları gerekliliğini bize öğretmiştir. Hz. Ebu Ubeyde’nin kader meselesini telakki biçimini eleştirirken yine çoban teşbihini kullanarak izah etmiş, “hepiniz çobansınız ve güttüğünüzden mesulsünüz” hadisinin ana teması olan sorumluluk anlayışını Ebu Ubeyde’ye hatırlatarak bir bakıma meseleleri sorumluluk açısından değerlendirmesini tavsiye etmiştir. Hazret-i Ömer Abdurrahman ibn-i Avf’ın (r.a) hadis ile kendisini desteklediği içtihadında isabet etmiş ve tedbir almanın, özellikle yönetici ve idareciler için değerini bütün dünyaya öğretmiştir.

Bu hadis-i şerif; Bütün bunların yanında kader inancı ve istişarenin İslam Ümmetini ne kadar güçlü kıldığını, İslam’ın hem yüz yıllar boyunca hem günümüzde modernitenin pandemik panik hâlinin izalesi ile- insanlığın önemli bir problemini çözeceğini bize öğretmektedir.

Hicri 17 veya 18 (639) yılındaki Amvâs taununda içlerinde Ebû Ubeyde b. Cerrâh ve Muâz b. Cebel gibi sahabenin ileri gelenlerinin bulunduğu 25-30.000 kişi vefat etmiştir.

ABDURRAHMAN B. AVF (R.A)

Fil vakasından on yıl sonra (581) Mekke’de doğdu. Babası; Avf b, Abdi Avf, annesi; Safiyedir. Her ikisi de Zühre Oğullarındandır. Annesine Es’ Safa da denilir. Eş Şifa da denilmiştir. Annesinin Rasulullah (S.A.V) efendimizin doğumuna şa-

Abdurrahman ibn-i Avf; malını Allah yolunda harcamıştır. Cömertliği dillere destandır. Zenginliği Müslümanlar için güç ve sevinç, kendisi için cennetle müjdelene vesilesi olmuştur.

hitlik eden ebe Şifa hatun olduğu da söylenmiştir.

Cahiliye döneminde Abdülamr veya Abdülkâ'be olan adı, Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber tarafından "Abdurrahman" olarak değiştirilmiştir. Genç yaşından itibaren ticaretle uğraşmış ve hatırı sayılır bir servete sahip olmuştur. Hz. Ebu Bekir ile olan eski dostluğu, onun vasıtasıyla Müslüman olmasını sağlamıştır. İlk sekiz Müslüman'dan biri olan Abdurrahman ibn-i Avf, Hz. Peygamber (S.A.V)'in Erkam'ın evinde İslam'a davete başladığı günlerde Müslüman olmuş, Kureyş'in zalim tutumuna dayanamayıp Habeşistan'a yapılan iki hicrete de katılmıştır.

Resûlullah, ashabını Medine'ye hicret etmeye teşvik edince, O da hicret etti. Hz. Peygamber (S.A.V) Medine'de onu Ensâr'dan Sa'd b. Rabî' ile kardeş ilan etmişti. Ensâr'ın ileri gelenlerinden Sa'd b. Rabî' kardeşi Abdurrahman'a şunları söyler: "Benim bir hayli malım var. Bunun yarısını sana veriyorum. Ayrıca iki eşim var. Bunlardan birini boşayacağım, iddeti bitince onu nikâhlarsın." Bu büyük kardeşlik destanı karşısında Abdurrahman b. Avf kardeşine şöyle demişti: "Allah malını ve aileni sana mübarek eylesin. Senin bu davranışına karşı Allah ecrini versin. Sen bana çarşının yolunu göster yeter." Bundan sonra Kaynuka oğullarının çarşısının yolunu tutmuş, önce hamallık yaparak bir miktar sermaye biriktirmiş, sonra da çok iyi bildiği ticarete başlamış ve aradan çok zaman geçmeden damatlık elbisesiyle Hz. Peygamber'in huzuruna gelip, Ensâr'dan bir hanımla evleneceğini haber vermiştir.

Hz. Peygamber'le birlikte bütün savaşlara katılan Abdurrahman ibn-i Avf, (r.a.) Bedir savaşında Ebu Cehil'i öldüren iki delikanlıyla yaşadığı hatırasını şöyle anlatır;

Savaş esnasında yanımda Ensâr-

dan iki genç geldi. Gençlerin gayreti hoşuma gitti. Kendilerine muhabbetle baktım. Gençlerden biri yanıma yaklaşarak dedi ki:

- Biz, İslam düşmanı Ebû Cehil'i öldürmeye azmettik. Fakat kendisini tanımıyoruz. Onu bize gösterir misin?

- Peki, siz bu işi başarabilecek misiniz?

- Resûlullah'a ve İslâm dinine hakaret eden kimse sağ olduğu müddetçe, bizim sağ kalmamızın bir önemi yoktur. Allaha yemin ederiz ki, onu gördüğümüzde, kanımızın son damlasına kadar, onu öldürmek için çalışacağız.

Gençlerin bu kararlı hâline gıpta ettim. Bu arada Ebu Cehil karşıdan geçiyordu. Gençlere:

- İşte aradığınız, şu karşıdan geçmekte olan kimsedir, dedim.

Ebu Cehil'i gören gençler, askerlerinin çokluğuna bile bakmadan, kılıçlarını çektikleri gibi, üzerine atıldılar. Ebû Cehil'in askerleri hiç beklemedikleri böyle bir durum karşısında donakaldılar. Bu şaşkınlıktan istifade eden gençler Ebu Cehil'e öldürücü kılıç darbelerini indirdiler.

Uhud'da yirmiden fazla yaralı, hatta ayağındaki yaralar sebebiyle topal kalmıştı. Hicretin altıncı yılında (628) Dûmetül-cen-del üzerine yapılan bir seferde, Hz. Peygamber onu seriyye kumandanlığına getirmiş ve sarığını elleriyle sarmıştır. Tebük Seferi sırasında imamlık yaptığı bir namaza Hz. Peygamber de iştirak etmiş. Böylece Ebu Bekir gibi o da Resûlullah'a imamlık yapmıştır. Vefatında Hz. Peygamber'i kabre indiren dört sahabeden biri Abdurrahman ibn-i Avf'dır.

Abdurrahman ibn-i Avf; malını Allah yolunda harcamıştır. Cömertliği dillere destandır. Zenginliği Müslümanlar için güç ve sevinç, kendisi için cennetle müjdelene vesilesi olmuştur. Kaynaklarda, üç

defa sermayesinin yarısını Allah yolunda harcadığı ve yeniden zengin olduğu kaydedilmiştir. Tebük savaşı hazırlıkları yapılırken Efendimizin “haydi infak edin!” emrine ilk günde karşılık vermiş elinde bulunan dört bin dinarın yarısını getirip Allah Rasûlü’ne teslim etmiş, ey Allah’ın Rasûlü yarısını senin emrine yarısını da aileme ayırdım. Eğer istersen onu da getireyim, demişti. Efendimiz, “Allah verdiğini de ailene ayırdığını da mübarek kılsın” buyurmuş, ancak Hz. Abdurrahman bu verdiğiyle yetinmemiş, birkaç gün içinde beş yüz at, bin beş yüz deve, yeni yapılan ticaretten eline geçen kırk bin dinar ve bir bu kadar da gümüş vermiştir. Öyle ki, münafiklar “gösteriş yapıyor” diye alay etmeye, Müslümanlar da “elinde bir şey kalmadı” diye acımaya başlamışlardı. Ömrü boyunca birçok köleyi satın alarak hürriyetine kavuşturduğu bilinmektedir. Hz. Peygamber’in vefatından sonra bir gün Medine’de halkı büyük bir coşkuylla sokaklara dökülmüştü. Hz. Âişe (r.anha) bunun sebebini sorunca Abdurrahman b. Avf’ın kervanının şehre yaklaştığı kendisine söylenmiştir.

İlim noktasında da Abdurrahman b. Avf, Rasûlüllah zamanında fetva veren, sonrası dönemlerde de fetvaları çok olan fakih sahabedendir.

Abdurrahman b. Avf’ın bereketli hayatında bizim için çok güzel örnekler vardır. O bize Müslüman bir tüccarın nasıl olduğunu öğretir. O ticaretini adalet ve merhamet temeline yerleştirmiş, doğru ve güvenilir, işini bilen ve en iyi şekilde yapan (Muhsin), alırken de satarken de karşısındakini zora sokmayan; ticaret ahlakıyla İslam ümmetine rehberlik etmiştir.

Hız. Ebû Bekir’in halifeliği sırasında ona müsteşarlık yaptı, Hız. Ömer’e Ashabı-ı Kiram’ın arz etmekten çekindikleri meseleleri irtikal ettirirdi. Ömer’e bu derece

yakınlığı sebebiyle zaman zaman geceleri Medine sokaklarında birlikte dolaşarak asayiş kontrol ederlerdi. Bu dönemde Abdurrahman, hac emirliği ve beytülmal muhafızlığı da yaptı. Halife Ömer, Mecusi bir köle tarafından hançerlenince Abdurrahman’ı imamlığa geçirdi ve kendisinden sonra iş başına gelecek halifeyi belirlemek üzere tayin ettiği altı kişilik şûraya Abdurrahman’ı dâhil etti. Hız. Osman ve Ali’den başka kendisi de aday olduğu halde, adaylıktan çekilerek halifeyi bizzat tayin etme yetkisini üzerine aldı.

Hız. Osman’ın halifeliğinde de müsteşarlık ve hac emirliği görevlerine devam eden Abdurrahman (r.a), halifeye zaman zaman çeşitli ikazlarda bulundu. Abdurrahman b. Avf yetmiş beş yaşlarında, Hız. Peygamber’in vefat ettiği ayda Medine’de vefat etti; vasiyeti üzerine cenaze namazını Hız. Osman kıldırdı.

Hız. Peygamber’den hadis rivayet etmekte son derece titiz davranmış, bu sebeple de pek fazla hadis nakletmemiştir. Kaynaklarda ondan rivayet edilen altmış beş hadis bulunmaktadır. Buhari ve Müslim Ondan nakledilen 2 hadiste ittifak etmişlerdir.

Allah Ondan razı olsun.

İlim noktasında da Abdurrahman b. Avf, Rasûlüllah zamanında fetva veren, sonrası dönemlerde de fetvaları çok olan fakih sahabedendir.

Bilmek Ne İşe Yarar, Bilince Ne Oluyor?

Hüseyin AKIN

Okul, mektep ve medrese... Üçünün de iddiası “yetiştirme” üzerinedir. Okul, “okumak” kelimesinin içerdiği anlama işaret ediyorsa da “Ekol” ve “School” sözcüklerine de sürünerek geçer. Şayet okumak anlamını seçiyorsak, okumayı merkeze alan bir eğitimi öne çıkarıyoruz demektir. Mektep, 20. yüzyıla kadar halk eğitiminin yaygın adı idi. Eğitimin temeli mekteplere dayanırdı. Kelimenin etimolojisine indiğimizde Arapça’da “yazmak” fiilinden türediği ve yazma mekânına işaret ettiği görülür. Buna göre mektebin okumaktan ziyade yazmaya vurgu olduğunu da anlamak mümkün. Mektepten okula dönüş yazmaktan okumaya dönüştür aynı zamanda. Mektep, okumayı peşinen sökmüş bir talebenin yazmaya yönlendirildiği yerdir. Okumayı bilmeden yazmayı başarmak mümkün değildir çünkü. Başarmak denilen şey de icazete bağlı bir yol verme hakkını elde etmeyi ifade eder.

Mektep ve medrese kapısından çıkabilmeniz için muallim ya da müderris tarafından icazete bağlı yol verilmiş olması gerekir. Medrese Arapçada “ders” kökünden gelir. Okumayı ve yazmayı değil dersi ve de vazifeyi esas alır. Geleneksel medrese anlayışında hoca ve talebelerin barınacağı odalar yer alır. Medreseler varlıklarını sultanların, nüfuzlu devlet adamlarının ve zenginlerin himayesinde kurulan vakıfların gelirleri ile sürdürmüşlerdir. Toplumsal değişimler eğitim öğretimin sadece elifbasını değil tarzını, yöntemini, tedrisatından hedefine kadar birçok şeyi de yerinden oynatmış ya da tamamen ortadan kaldırmıştır.

Okul kelimesinin okumakla ilgisini bir kenarda tutarak Fransızca école sözcüğünden gelip “akım” anlamını içerdiğini de belirtmeden geçmeyelim. İngilizce School (Skul) kelimesi de aynı anlama işaret etmektedir. Orta Çağ’da egemen olan dar ve sıkı düşünme sistemi olan Skolastik kelimesinin “okul felsefesi” anlamını ihtiva ettiğini de hatırlatmış olalım. Okul, üzerinde tartışma götürmeyen ekol ve zihniyetin adıdır ki Skolastik felsefe 8.yy’dan itibaren 1150 yılına kadar kilise ve manastırlarda hâkim felsefedir. Bu tarihten sonra Fransa ve İtalya’daki üniversitelerde de okutulmaya başlanmıştır.

Etimolojinin dolaylı olarak da olsa itiraf etmesi bir tarafa her okul, bir ekol yani klişedir. Öğrenciler kurulmuş bir cümlemin arkasında sıra olurlar. Zihin okulun dışına çıktıkça özgürleşir. Sınıftan avluya ve bahçeye, oradan da sokağa taşan eğitim-öğretim kalıbını kırmış sayılır. Dört duvar arasındadır derslik dışına çıkmayan eğitimin statükoya adam yetiştirmekten öte bir fonksiyonu yoktur.

Resmî ideolojiler her türlü bilgiyi kendi eleklerinde eleyip kendi sayaçlarında değerlendirirler. Tarihe yalan söyledikleri gibi coğrafyadan kimyaya, fizikten matematiğe bütün dersleri yeni baştan kurup kurgularlar. Her şeyi

genel olarak ikiye ayırmakta mahirdirler. Bu yüzden ilimler de ikiye ayrılmak zorunda kalır: 1) Pozitif İlimler, yani Müspet ilim, en kısa ifadeyle bilim. 2) Manevi İlimler. Aslında pozitif ilim ifadesine karşı bu ilimlere de negatif ya da menfi demek icap eder, ama kâğıt üzerinde iyi durmayacağı için onu geçelim. Manevi ilimler “bilim” olma yeterliğine (!) sahip olmayan hadis, kelam, fıkıh, akait, Kur’an...gibi ilim dallarıdır. İlimleri kim tasnif ve de takdir etme yetkisine sahipse onlar üzerinde inisiyatif sahibi olanlar da yine onlardır. Resmi fıkıh, resmi tefsir ve resmi hadis gibi formel yeni bakış açıları zaman geçmeden piyasaya sürülür.

Evet, okulun da bir piyasası vardır. Bilgi, üretim ve tüketime tahvil edildiği oranda karşılığı olan bir şeydir. Hakikate değil gerçekliğe hizmet eder. Ontolojik arayışınıza karşı görececek gözü yoktur ki gösterecek parmağı olsun. Dünya pazarında daha çok kumanya alabilmeniz için gerekli olacak parayı elde etmenize yardımcı olur eğitim. Okulu bitirir bitirmez bu yüzden herkes başının çaresine bakar. Kimsenin gözü kimseyi görmez. Aş, iş, kariyer, uzmanlık derken gökyüzüne tutacağınız fenerin ışığı çoktan sönmüştür.

Öğretmen öğretir, çünkü onun öğrettiği bilgi işe yararlılık ilkesine hizmet eder. Kılavuz olmaya ne mecali ne de kendine yetecek ışığı vardır. Öğrencilerini en fazla çar-

sambadan perşembeye kılavuzlayabilir. Çok daha gayretlisi üniversite sınavlarında bir fakülte parseli çevirmeye katkı sağlar. Feza-yı Ferdanın küçük güneşlerine gökyüzü yolculuğunda refakat etmeye ne hacet!

Körler bile artık filleri doğru tanımlamayı öğrendi. Sadece kavradıklarıyla eşyayı, insanı ve evreni yorumlamaya kalkmıyorlar. Zihinlerinde tümevarıma ulaşıyor ya da tüm dengeline varıyorlar. Pozitivist eğitimin aşkın anlamları çözecek gücü olmadığı için kolay yolu seçiyor ve bir çırpıda metafizik olan her şeyi inkâr ediyor.

Okul, mektep, medrese...Üçünde de mesele şurada düğümleniyor: Bilmek ne işe yarar? Bilince ne oluyor? Bilgi öğrencilerin eline tutuşturulan bir ip gibi. Öğrenci bu ipi şaşkın şekilde elinde dolaştırıp duruyor ve nereye bağlayacağını bilmiyor. Biri sınav yapsın da elinden bu ipi alsın diye sabırsızlıkla bekliyor. Bir ucu boşlukta salınan bir bilginin ne gence ne ihtiyara hiçbir faydası olmayacağı açıktır.

Bilmek ipini bulmak direğine bağlamak gerek. İyi de bunu öğrencilere kim söyleyecek? Büyük anlamlı cevaplar içermeyen küçük soruların öğretmenleri olmak ne büyük bahtsızlıktır. Hiç olmazsa cevabı öğretmenler versin soruyu öğrenciler sorsun. Böylelikle dört yanlış bir doğruyu boşuna sürükleye sürükleye ıssız bir yere götürmemiş olur.

Dünya pazarında daha çok kumanya alabilmeniz için gerekli olacak parayı elde etmenize yardımcı olur eğitim. Okulu bitirir bitirmez bu yüzden herkes başının çaresine bakar. Kimsenin gözü kimseyi görmez. Aş, iş, kariyer, uzmanlık derken gökyüzüne tutacağınız fenerin ışığı çoktan sönmüştür.

Epistemolojik Bağımsızlık İçin Yeni Bir Eğitim Paradigması İhtiyacı

Kamil ERGENÇ

Eğitimci-Yazar

Eğitim, modern sosyal bilimciler tarafından genel olarak, davranış değiştirme süreci olarak tanımlanır. Bu sürecin başarıya ulaşabilmesi için, kişinin bile isteye sürece dâhil olması gerektiği ifade edilir. İcbara dayalı eğitim süreçlerinin zahiren bazı davranış değişikliklerine vesile olduğundan söz edilebilirse de, icbar ortadan kalktığında tekrar eski hale dönme durumu ihtimal dâhilinde olduğundan, içselleştirilmiş davranış değişikliğinden söz edilemez. Otoriter/cebri/müstebit/despotik yönetim biçim(ler)inin cari olduğu toplumlardaki öz bilinç yoksunluğunun en önemli sebebi de budur. Prof. Dr. Süleyman Hayri BOLAY'ın Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü'nde eğitim "kişinin iyi yetişmesi için kabiliyetlerinin/melekelerinin muhtelif araç ve yöntemlerle gelişmesini temin eden, böylece kişiyi, bir grubu veya bir toplumu belli bir istikamete, bir alana yönlendirerek verimli olmasını sağlayan faaliyetler bütünü" olarak tanımlanıyor. Demek ki eğitim sürecinde, her halükarda, kişide bir değişim meydana getirme veya kişinin(ve toplumun) mevcut potansiyellerini ilgi ve istidatları yönünde harekete geçirmek söz konusudur. Bunu yaparken de bir istinatgâha yaslanmak gerekir ki o da bilgidir.

Fikir oluşturma sürecinin ilk ve en önemli basamağıdır bilgi. İnsan evvela bilgi edinir. Daha sonra edindiği bilgileri akıl yardımıyla "ilişkilendirerek(-bağ kurarak)" fikir haline getirir. Bilinçli eylemler ve yorumlar bu fikirler doğrultusunda hayat bulur. Demek ki bilinçli/iradi eylemlerimizin kaynağı bilgidir. Bilgi-fikir ve yorum arasında (birinin diğerini determine ettiği) bir bağ vardır. Öyle ki biri olmadan diğerinin varlığından bahsetmek neredeyse imkânsızdır. Ameller niyetlere göredir ve fakat her niyet bir bilgiye yaslanır. Yani bilgisiz niyetten bahsedilemeyeceği gibi niyetsiz amelden de bahsedilemez. O zaman sahih bir bilgilenme sürecine ihtiyaç vardır. Çünkü sahih eylem/ler ancak ve ancak sahih bilgidir sadır olabilir. Öyleyse eğitim-öğretim sürecinin önceliği sahih bilgi edin(dir)mek olmalıdır. Bu süreçte bilgi, verenden alana doğru belli bir içerikle yüklü olarak aktarılır. Bu aktarım, "alan kişide" bir perspektif oluşturma amacına matuftur. Bu noktada, bilginin hangi içerikle sunulacağı meselesi gündeme gelecektir ki "değer sistemleri/paradigma/din/ideoloji" burada devreye girer. Bilgiye içerik kazandırma/yükleme, değer sistemleri tarafından gerçekleştirilir. İnsanın varlığının amacı, nereden gelip nereye gittiği, bilginin kaynağı ve mahiyeti, eşyanın hakikati, iyi ve kötünün nasıl tanımlanacağı, tarih-zaman-mekân-toplum-devlet tasavvuru değer sistemlerine göre farklılık arz eder.

Bilgi, (teşbihte hata olmasın) nötr ve nötr olmayan olarak ikiye ayrılabilir. Matematik, tıp, geometri, fizik, kozmoloji v.b disiplinler aracılığıyla elde edilen bilgiler “nötr bilgi” sınıfına girer. Herhangi bir değer sistem(ler)ile renklendirilmiş değildir. Sayılabilen ve ölçülebilen varlıklar hakkında bilgi edinmemize yardım eder. Evrende/ tabiatıta içkin(yerleşik) kural ve kanunları, sünnetullahı/adetullahı, deney-gözlem-inceleme-araştırma vs. yollarla keşfeder ve insanlığın ortak hafızasına kaydeder. Bu tarz bilgi, insanın yeryüzü sürgünü başladığından beri birikerek (kümülatif olarak) bugüne kadar gelmiştir. Nebevi geleneğin son temsilcisi Hz. Muhammet (s.a.v)’in “Çin’de de olsa alınız” dediği bilgi bu olsa gerektir. Nitekim O (s.a.v), Müslüman olmamış yakınlarından, teyzesinin kocası Harise adlı kişiyi, İran’daki Cundişapur medresesine tıp öğrenmesi için göndermiştir. Evrendeki hiçbir varlık başıboş bırakılmış ya da iş olsun diye yaratılmış değildir. Her birinin kendine mahsus bir fitratı vardır. Aslolan bu fitratı tanımak ve onunla barışık yaşamaktır. Öte yandan insanın ve evrenin varlık amacı, bilginin kaynağı ve mahiyeti, ahlaki ilkelerin dayanağı, siyasi-hukuki-içtimai-iktisadi alanlarda gözetilmesi gereken ilke ve prensipler, adaletin nasıl ikame edileceği gibi hayati sorular vardır ki bunların cevabını yukarıda işaret ettiğimiz matematik-fizik gibi disiplinler veremez. Bu noktada ahlaki bir rehberliğe ihtiyaç vardır. Bu rehberlik bizatihi insanın kendisinden sadır olan bilgi olabileceği gibi (ki buna felsefi düşünce diyebiliriz kanaatindeyim) ilahi vahiy de olabilir. İnsan, bir yanıyla öfke-şehvet-arzu-heva diğer yanıyla akıl ve irade sahibi olduğundan dolayı ondan sadır olan bilgi, şayet ilahi vahyin/nübüvvetin rehberliği olmazsa, kusurlu olmaktan kurtulamayacaktır. Demek ki felsefi bilgi spekülatif ve değişime açık olduğundan yeterince güvenilir değildir. Düşünce tarihine bakıldığında yukarıda sözünü

ettiğimiz hayati sorulara ilişkin filozofların birbirine zıt kanaatleriyle karşılaşmak mümkündür. Oysaki nebevi gelenek birbirinin izini takip eden ve kendisinden öncekini tasdik-teyit ve takdir eden özelliktedir. Bu bağlamda en sahih cevabı verecek olan da bu gelenektir. O zaman eğitim-öğretim süreci, bir yandan insanlığın ortak mirası olan “nötr bilgiyi” tahsil etmeyi; diğer yandan ise tahsil ettiğimiz bu bilgiyi hangi amaç uğruna ve nasıl kullanacağımıza ilişkin vahiy(nübüvvet) ikliminden ilham alan perspektifi inşa etmeyi amaç edinmelidir. Bu süreç kültür hayatının şekillenmesinde de etkili olacaktır hiç şüphesiz. Kesbedilen “nötr bilginin” ne amaçla nasıl kullanılacağı (ve hatta hangi usul/metot yardımıyla elde edileceği sorusu) ahlaki içerikten bağımsız olmadığı için, vahiy(nübüvvet) bilgisinden ilham almadan cevap verilemez kanaatindeyim. Hele ki 17.yüzyıldan itibaren Protestan burjuva ideolojisinin meşruiyetini gerekçelendirme amacına matuf yeni bir pozisyona razı olan bilimsel bilginin (ki bu bilgi hâlihazırda küreselleşmenin de motor gücüdür) sömürgeci/ırkçı/seküler/pozitivist karakteri barizken...

Müslümanların geleneğinde eğitim-öğretimin (evvela) mescit/cami merkezli olduğunu, sonrasında medrese kültürünün oluştuğunu, en nihayetinde ise Osmanlı’nın 19. yüzyılı ve Cumhuriyetle birlikte mektep-okul şeklinde bir dönüşümün gerçekleştiğini görürüz. Cenab-ı Peygamber(s.a.v)’in Medine’ye hicretle beraber temelini attığı cami/mescit eksenli eğitim, Suffe Ashabı olarak ta bilinen seçkin bir kitlenin oluşmasına öncülük etmiştir. Aziz Kur’an’ın bilenenlerle bilmeyenler arasına kesin çizgiler çeken sarıh beyanı ve ilim sahiplerine/âlimlere yüklediği ağır görev (bu görevin toplumun felahını temin edecek ilmi-entelektüel-hikemi-irfani perspektif olduğunu söylemek mümkündür) , Müslümanların bilgiye fazlaca önem vermelerini sağlamıştır. Öyle

ki Peygamber(s.a.v)’in vefatından çok kısa bir süre sonra Müslümanlar, İran-Mısır-İskenderiye-Bizans gibi dönemin köklü medeniyetleriyle (herhangi bir komplekse kapılmadan) temas kur(ul)muş ve bu medeniyetlerin “nötr bilgi” birikiminden istifade etmiştir. Öte yandan teoloji, felsefe, mantık, tarih gibi “nötr olmayan” alanlardan yap(tır)ılan tercümeleri, kendi ilim havzalarında ciddi bir tetkike tabi tutmuş(tabiri caizse teşrih masasına yatırmış) ve ortaya hatırı sayılır bir bilim-felsefe-tarih-yorum literatürü çıkmıştır. Bu literatür yıllar sonra Sicilya ve Endülüs aracılığıyla, Avrupa’da Rönesans-Reform ve Aydınlanma sürecini besleyen önemli bir işlev görecektir. Medrese, uzun yıllar boyunca, İslam’ın hakikat telakkisiyle mütenasip bir sosyal gerçekliğin inşasında rol oynamış ve aynı zamanda mütefekkir, sanatkar, hekim, tarihçi, ilim adamı yetiştirerek toplumun ihtiyaçlarının karşılanmasına katkı sunmuştur. Selçuklular döneminde, Nizam’ül Mülk’ün tavassutu ve himmetiyle Nizamiye Medreseleri kurulmuş ve İslam Düşünce geleneğinin önemli simalarından biri olan Gazzali bu medreselerde ders vermiştir. Nizamiye medreseleri güneyden Batını, Doğudan Moğol, Batıdan ise Haçlı saldırıları altında (tabiri caizse varlık yokluk mücadelesi içinde) kurulduğu için “içe kapanmacı” bir doktrinle yol yürümeyi tercih etmiştir. Akli ilimler nispeten azaltılırken nakli ilimlere öncelik verilmiştir. Selçuklular sonrasında kurulan Osmanlı Devleti bu medrese geleneğini miras alacaktır. 1453 İstanbul’un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet’in öncülüğünde kurulan Sahn-ı Seman medreselerinde içe kapanmacı doktrin aşılırsa da sonuç alınamayacaktır.

Böylece medrese, zamanla dinamizmini kaybedecek ve düşünce üretimi yerine üretilmiş düşüncenin tekrarını yapan kurumlar haline gelecektir. Hicri ilk beş asırda devam eden ilmi ve fikri hareket-

lilik, yerini düşünsel atalete, şerh ve haşiye geleneğine bırakacaktır. Bu sonucun nedenleriyle ilgili birçok saptama yapılabilir. Yukarıda da işaret ettiğimiz üzere miladi 11.yüzyılda Doğu'da Moğol, Batı'da Haçlı Saldırıların Müslüman ilim ve fikir havzalarında meydana getirdiği sarsıntı, bu gerekçelerden sadece biridir. Bunun yanında Batıni/içrek/işraki perspektifin İslam Düşüncesi'ne hâkim olması da medresenin içe kapanmasında etkili olmuştur denebilir. Dini-dünyevi ilimler ayrımının neticesinde medrese "nötr bilgi" alanlarından uzak kalmış, tek kanatla uçmaya çalışmıştır. Bu nedenle de Avrupa'da gerçekleşen Rönesans-reform ve aydınlanma hareketleri tam anlamıyla takip edilememiş ve Avrupa'yla yakın temas halinde olan Osmanlı'ya nasıl etki edeceği hesaplanamamıştır. Yahudi-Hristiyan ittifakının hayat verdiği modern paradigmanın "bir proje" olduğu kavranamamış ve nihayetinde 19.yüzyılda Osmanlı Avrupa'nın yarı-sömürgesi olmak durumunda kalmıştır.

14. yüzyılda başlayan Oryantalist çalışmalarla kendi dışındaki dünyayı tanımaya başlayan Avrupa, biriktirdiği bilgiyi Doğulu (hassaten Müslüman) toplumları denetim altına almak amacıyla 18. yüzyılın sonundan itibaren kullanmaya başlayacaktır. Coğrafi Keşiflerle zaten kabuğunu kırmıştır. Bu sürecin sonunda Avrupa'da derebeylik/feo-

dalite yıkılacak ve oldukça dinamik, dünyayı ele geçirmek isteyen, müteşebbis, pinti ve seküler bir sınıf olan burjuva doğacaktır. Avrupa'yı yerel/taşralı/feodal/katolik kimliğinden hızlı bir şekilde kurtarmak isteyen burjuva, 1648 Westphalia Antlaşmasıyla ulus-devletin temelini atacaktır. Artık Latin/katolik emperyalizminin yerini ulusalcı/Protestan burjuva alacaktır. Luther-Calvin aracılığıyla Avrupa, bir yandan Hristiyanlığı sekülerleştirerek sanayi devriminin ön hazırlığını yaparken diğer yandan Aydınlanma devriminin yol haritasını belirlemiştir. Descartes'in akli mutlaklaştıran yaklaşımı ile Bacon'un bilgiyi "güç" olarak tanımlayan perspektifi, Avrupa'da önemli bir çığır açmıştır. Artık yeni bir insan-evren ve tanrı tasavvuru söz konusudur ve yeni/modern Avrupa'yı bu tasavvur inşa edecektir. Şimdilerde globalizm/küreselleşme olarak şahitlik ettiğimiz süreçler ise, bu tasavvurun bütün bir dünyaya enjekte edilmek istenmesinden başka bir şey değildir.

Osmanlı'nın Yeni Avrupa'yla ilk yüzleşmesi, 1699 sonrasında askeri alanda alınan mağlubiyet ve akabinde toprak kaybıyla başlamıştır. Ancak bu yüzleşme "taklit" aşamasından ileri gidememiştir. Askeri alanda alınan mağlubiyetin telafisi amacıyla başlatılan modernleşme hamleleri, sonraları toplumsal dokunun değiştirilmesi amacına matuf hale gelmiştir. "Mağluplar galipleri taklit eder" kavlince Osmanlı, Avrupa'da başlayan modernleşmeyi kendi zemininde de gerçekleştirmek için eğitim anlayışında değişiklikler yapma ihtiyacı hissetmiştir. Avrupa'da gerçekleşen sanayi devrimi sonrası, teknik eğitim alanında duyulan ihtiyacı gidermek için atılan adımlar, Osmanlı'da da taklit edilmiş, özellikle mesleki eğitim yapan okullar ile mühendislik fakültelerinin ihdas edilmesine hız verilmiştir. Bu durum, medreseye giden öğrenci profiliinde niteliksel anlamda ciddi değişikliklere sebep olmuş ve mektep-medrese ayrımını, medresenin

aleyhine olacak şekilde, derinleştirmiştir. Osmanlı devletinin asıl ihtiyaç alanı olarak belirlediği meslek mekteplerinin sayısı ve öğrenci kalitesi artarken, medrese ölümüne terk edilmiş, yalnızca dini eğitim veren kurumlar olarak varlık göstermişlerdir. Bu sorunlara, kaybedilen savaşlardan dolayı medresenin finansmanını sağlayan vakıfların azalması da eklenince, medresenin yaşama imkânı kalmamış ve Cumhuriyetle birlikte tevhid-i tedrisata geçilmiştir.

Cumhuriyetin ilanını müteakip çıkarılan tevhid-i tedrisat kanunuyla eğitim-öğretim işleri tek elde toplanmış ve medreseler, bazı yerlerde sembolik olarak kalsalar da, resmi olarak kaldırılmıştır. Cumhuriyeti ilan eden kadroların, Osmanlı modernleşmesini kemale erdirmek amacıyla Fransız İhtilali'ni referans alarak kültürel alanda atıkları radikal adımlar "kıble değişikliği" olarak adlandırılabilir. Özellikle dil/yazı devrimi "yeni bir düşünme biçimi" oluşturma amacına matuf olarak son derece etkili olmuştur. Dilin/lisanın arılaşması gerekçesiyle gerçekleştirilen bu devrim, Müslümanca düşünmenin imkânlarını ortadan kaldırma gayesine hizmet etmiştir. En hakiki mürşit(yol gösterici) olarak "ilim ve fen" (burada sözü edilen ilim ve fen, pozitivist ve bilimci/scientist yaklaşıma ram olmanın ifadesidir) benimsenmesi tercihinde bulunan Cumhuriyet kadroları, eğitim sistemini de buna göre yapılandırmıştır. Yurt dışından getirilen uzmanlarca şekillendirilen Türk eğitim sistemi, dönemin konjonktürüne uygun olarak, ulus-devletçi, laik, seküler ve pozitivist temeller üzerine inşa edilmiştir. Cumhuriyet tarihi boyunca yer yer bazı kozmetik değişikliklere maruz kalsa da, eğitim sistemi "köklü" bir değişikliğe uğra(tıla)mamıştır. 21.yüzyılı müdrük olduğumuz bugün de, gerek seküler bilginin referans olması gerek 18.yüzyıldan beri devam eden modernleş(tir)me hamlelerini muhkemleştirme gerekse de yetiştirmek istediği insan tipi itibarıyla

Türkiye'nin eğitim sistemi burjuva Protestan uygarlığının referanslarıyla barışıktır. (Not: Bu referanslar iktisadi olarak kapitalizmi, ahlaki olarak neo-liberalizmi (yani anything goes/her şey mubah), siyasi olarak demokrasiyi (gerçi şimdilerde şirketokrasi daha revaçta), birlikte yaşama ilkesi olarak ise plüralizmi (çoğulculuk) dayatıyor.

Örneğin 1921-1926 heyet-i ilmiye çalışmalarından 2014'e gelinceye kadar icra edilen toplam 19 milli eğitim şurasının ana gündemleri genellikle; teknik ve mesleki eğitimin sorunları, müfredat tadilatı, öğretmen yeterlilikleri, mektep istatistikleri gibi idari/bürokratik konulardır. Maruz kaldığımız zihinsel sömürgeleşmeye, epistemolojik bağımlılığa dair bir tek gündem yoktur. 1-3 Aralık 2021 tarihinde yapılacağı duyurulan 20. Milli Eğitim Şurası'nın gündeminde "eğitimde fırsat eşitliği, mesleki-teknik eğitim ve öğretmen yetiştirme" gibi yine teknik-bürokratik konuların olması değişen hiçbir şey olmadığının göstergesidir. (Merak edenler ilgili şura raporlarına şuradan ulaşabilirler: <https://ttkb.meb.gov.tr/www/gecmisten-gunumuze-milli-egitim-suralari/icerik/328>)

Sömürgeci bilginin karakteristik özelliği seküler, pozitivist ve ırkçı olmasıydı. Türkiye, bu bilginin rehberliğini kabul etti ve etmeye devam ediyor. Her ne kadar 20. yüzyılın ikinci yarısında pozitivist perspektif yerini post-modern paradigmanın esnek ve akışkan karakterine bıraktıysa da bilginin "ırkçı/seküler" karakterinde herhangi bir değişiklik olmadı. Sözünü ettiğim bu sömürgeci bilgi, vahiy(-nübüvvet) bilgisini tarihsel ve/veya kültürel bağlama ya da şifahi geleceğin kodlarına hapsederek dışarıda tutmayı başardı. Hâlihazırda vahiy (nübüvvet) bilgisi Türkiye'deki hiçbir üniversitede referans olarak kabul görmüyor. Bu durumda ülke genelindeki iki yüzden fazla üniversitemizin hiçbirinin bağımsız/özgür olmadığını söyleyebiliriz. Bütün üniversitelerimiz (özellikle de sosyal ve siyasal bilimler alanın-

da) Avrupa-merkezci bilginin sınırları içerisinde konuşuyor. İlahiyat fakültelerimiz birer şarkiyat enstitüleri gibi çalışmakta, İslam'ın (bütün boyutlarıyla) hayata müdahil olmasını temin edecek bir çabanın oldukça uzağında bulunmaktadır. Akademik profesyonellik bütünü değil parçayı, tümeli değil tikeli incelemeyi yeğlediği için tevhidi perspektife sahip bir çözümleme yapma liyakatinden yoksundur. Akademik referans aldığı bilgi seküler/ırkçı ve Avrupa-merkezci bilgi olduğu için buradan İslam'ın ve Müslümanların hayrına bir sonuç çıkması beklenemez.

Yaklaşık iki yüz yıldır maruz kaldığımız zihinsel sömürgeleşme süreci üç tür şiddet üretti ve bizleri bu şiddetle barışık yaşamaya ikna etti. Bu şiddet türleri şöyle sıralanabilir:

1- Epistemik şiddet (Epistemolojik bağımlılığın sonucudur)

2-Ontik şiddet (ontolojik bağımlılığın sonucudur)

3- Metodik şiddet (Metodolojik bağımlılığın sonucudur)

Epistemik şiddet; bilginin kaynağına, mahiyetine ve keyfiyetine dair tavrımızı, tutumumuzu, tarzımızı şekillendirir ve neyin "bilgi" değeri taşıyıp taşımadığına karar verir. Bilgiyi nasıl tanımlayacağımıza, yorumlayacağımıza ve anlayacağımıza dair yol haritamızı belirler. Ontik şiddet; varlığın kaynağına, mahiyetine ve keyfiyetine dair farkındalığımızın derecesini belirler ve tayin eder. Metodik şiddet ise, ilk iki şiddet türüyle bağlantılı olarak, neyi nasıl yapacağımıza, bilgi ve varlıkla hangi usul çerçevesinde ilişki kuracağımıza dair yönlendirmede (aslında dayatmada) bulunur. Böylece hayat algımız ve dünya görüşümüz bu şiddet türlerinin tasallutu altına girer. Bu şiddet türleriyle mücadele edebilmenin yolu yeni bir eğitim paradigması inşa etmekle mümkündür. Epistemolojik bağımsızlık ancak bu şekilde temin edilebilir.

Fikir oluşturma sürecinin ilk ve en önemli basamağıdır bilgi. İnsan evvela bilgi edinir. Daha sonra edindiği bilgileri akıl yardımıyla "ilişkilendirerek(bağ kurarak)" fikir haline getirir. Bilinçli eylemler ve yorumlar bu fikirler doğrultusunda hayat bulur.

Yeni İnsan, Eski Okul

Adem CEYLAN

Son iki yıldır yaşadığımız olağan dışı günlerin hayatımıza ilk dokunan kısmı, okulların kapanması oldu. İki hafta arayla başlayan sürecin uzamasıyla birlikte okul, eğitim, öğretmenlik gibi birçok kelime günlük konuşmaların en çok kullanılan kelimeleri haline geldi. Kapanmanın uzamasına paralel biçimde öğrenciye ulaşma ve ders aktarım enstrümanlarını çeşitlendiren bakanlığın uygulamalarıyla birlikte yükseköğretim kurumlarının da eğitimlerini uzaktan devam ettirmesi, eğitimi bütün veçheleriyle yeniden değerlendirmeyi zorunlu hale getirdi. Odağında insan olan eğitimi ve eğitimin planlamasını düşünmek, eğitimi planlayan iradenin; insan, evren, hakikat algılarından bağımsız düşünmenin mümkün olmadığını söylemek, izahtan vârestedir. Aynı şekilde eğitimden bahsetmek, eğitimin müesseseseleşmiş halinden de bahsetmek olacaktır. Eğitimin yaygın ve zorunlu hale dönüştüğü son birkaç yüzyılda bu duruma öncülük eden devletlerin eğitimi zorunlu hale dönüştürerek neyi murat ettiklerini de konuşmak gerekmektedir.

Burjuva ve köylülerin ittifak ederek, kilise ve aristokrasiye karşı kazandıkları zafer, yeni bir tasarım ve bu tasarımın muhafazası üzerine kurulu idi. Bu zaferi devamlı hale getirecek şey, tasarımın omurgasını oluşturacak müesseselerdi. Bunların ilki modern devlet idi. Bir diğeri yeni ekonomi ve onun yeni kuralları, üretim, tüketim ve dağıtım biçimiydi. Bir diğeri bu yeni devletin korunması ve güvenliği için zorunlu askerlik, modern bir ordu ve modern güvenlik sistemlerinin kurulmasıydı. Bir diğeri ise günlük hayatın akışını ilgilendiren toplumsal kurumların ihdası idi. Bu sayılanların fevkinde olan ise modern devletin ve ekonominin temel yapı taşı olan modern birey-vatandaşın imalini sağlayacak eğitim idi. Modern toplum ve modern devletin ortaya çıkışında ve sürekliliğinin sağlanmasında eğitimin rolünü konuşmamak, meseleyi idrak etmemek demektir. Bu döneme kadar insanların bir arada yaşamasını temin eden kavram ve değerleri üreten kilisenin zayıflatılmasına paralel biçimde onun yerini alacak, onun icra ettiği toplumsal rolleri oynayacak yeni kurumun okul, projesi de modern devletin mucitlerine ait kamunun eğitimi projesidir. Modern okul kiliseye karşı değer üretecek merkezin adıdır.

Modern eğitime biçilen rol, sadece enformatik ve kültürel aktarım mıdır? Tabii ki hayır, haddi zatında modern eğitim modern bireyi imal etmek arzusu güder ki bu bireyi tasarlamak da topluma hâkim olan elitlere düşer. Standartlaştırma, senkronize etme ve merkezîleştirmede zirveyi temsil

eden modern devlet, tüm bunları modern eğitimin omuzlarında icra eder. Tek tip üniformalardan ezberletilen metinlere, eğitim yılı takviminden okul saatlerine kadar standartize edilen her şey birçok farklı coğrafi, kültürel, zihni ve ekonomik farklılıkların göz ardı edilmesine yol açtı. Eğitimin merkezileşmesi ve standart hale gelişi ile modern devlet bilgi aktarım süreçlerini de temellük etmek istediğini açık etmiş oldu. Toplumsal hafızanın aktarım kanallarının farkında olan modern devlet, evvela bu kanalları tıkayacak ardından da muhayyel bir hafıza icat edebilecekti. Modern bilme yönteminin bilgiyi atomize etmesinin yan etkilerini teşhis edebilmek için ise çok uzun zamanların geçmesini beklemek gerekti.

Müesseseseleşmiş eğitim sistemlerinin yapısının ve işleyişinin özgül karakteristikleri, bir kültürel keyfiyeti yeniden üretme işlevinin yerine getirilmesi için gerekli kurumsal koşulları, kuruma özgü araçlarla üretmek ve yeniden üretmek zorunda olmasına borçludur. (Bourdieu, Jean-Claude Passeron, Yeniden Üretim: Eğitim Sistemine İlişkin Bir teorinin ilkeleri s. 87). Okul bu yeniden üretim sürecinin bir parçası olarak ideolojik aşılama politikalarının yatağı pozisyonundadır. Üretilmek istenen habitus ancak eğitim ile gerçekleştirilebilir. Modern Batının kaderinden pay almayı ilke edinmiş Türk eğitim sistemi için de aynı şeyler geçerlidir. Türk eğitiminin ana gayesinin izhar edildiği temel kanunlar, modern devlet teorisi içerisine yerleştirdiğimiz makbul vatandaş imalini açık eder.

Mecburi eğitimi meşru hale getirmek için yapılan tüm çabalar bana gözbağcılığı gibi geliyor. Eğitim sisteminin planlayıcılarının birçok farklı gerekçeyi bir arada düşünererek meşrulaştırmaya çalıştıkları mecburi eğitimle, insanın aile-mahalle-şehir- doğa ile aidiyet geliştireceği zamanın önemli bir kısmı

çalınıyor. Kültürel aktarımın ilk ve en çok yapılacağı ailesine terk edilemeyecek kadar kıymetli görülüyor çocuk. Devleti ve önceliklerini merkeze alan eğitimin, insanı mücehhez hale getirecek bir serüven olduğunu iddia etmek, her geçen gün güçleşiyor. İkbali, istihdamın ve başarının gölgesinde terbiye ağacı büyümüyor.

Rububiyyetin mazharı olarak terbiye; insanın ruhu üzerinde sevgi, örneklik, ödül, ceza vb. sayesinde icra edilen tesirin adıdır. Terbiye insanın biyolojik yapısından daha çok ruhi tesir yoluyla içsel bir dönüşümü esas alır. Zecrî talimlerin kazanımları, hayvanlar için geçerli olsa da insan için geçerli değildir. Çok uzun yıllar davranışçı felsefe ile insanın duygularının bile değiştirilebileceğine inanan modern eğitim, insanı diğer hayvanlar gibi mütalaa etme hastalığından kurtulamamıştır. Oysa tüm kadim öğretiler insanın kendisini tanımasını merkeze alan bir bakışa sahiptir. “Kendini bilen Rabbin bilir” deyişinden “İlim, ilim bilmektir ilim kendin bilmektir” diyen Yunus’a, Sokrates’ten Nietzsche’ye kadar birçok düşünür, kişinin kendini tanımasıyla en büyük eğitimin başlayacağına-gerçekleşeceğine inanır.

Modern eğitimin önemli özelliklerinden birisi de birçok bilgiyi kişiye aktarmasına rağmen tefekkür noktasında insana herhangi bir yönlendirme bulunmamasıdır. Çünkü tefekkür daha çok geçmişten başlanarak derinleşen bir şeydir. Bu yönüyle tefekkür geleneksel bir niteliğe sahiptir. Modernitenin eğitim anlayışı ise şimdiye ve geleceğe odaklanır. Rahmetli Aliya İzzetbegović’in ifadesiyle, “Tefekkürü olmayan bir eğitim sadece uygarlığı geliştirebilir, kültüre hiçbir katkı sunmaz.”

Modern eğitimin amaçlarını beş başlıkta toplayan Gatto, bunları

şöyle sıralar:

1. Hizaya sokma işlevi: Düşünsel itaati aşilayarak itaat eden muhayyileyi inşa etme

2. Bütünleştirme İşlevi: Konformist, uyumcu birey oluşturma

3. Farklılaştırma İşlevi: Toplumda üstlenilen rollere göre farklı alanlarda eğitime

4. Seçme İşlevi: Darwin’in doğal seçilimine benzer şekilde zayıfları eleme

5. Hazırlama İşlevi: Elit bir grubu geleceğe hazırlama(J.T. Gatto, Eğitim: Bir Kitle İmha Silahı)

Kendisinde özgür düşünmenin dumura uğradığı okulların, hakikati aramak ve insanlar arasındaki eşitliği sağlamak için ihdas edildiğini iddia eden çağdaş eğitim bilimciler, modernitenin mutaassıp bağlıları olabilir ancak iddia ile realite arasındaki uçurum kapanacak gibi değildir.

Neyi, nasıl ve niçin öğreneceğimiz, bizi dün olduğu gibi bugün de meşgul etmeye devam ediyor. Düşünmenin toplum mekanizmasının işlerliğine çomak soktuğu bir ortamda insanı eleştiriye götüren bilgi, insanın varlıkla ilişkisindeki dikkatini artıran bilgidir. Hayat tarzının devamı için değil yani bir aracı elde etmek için değil de sadece duyarlılıkları dolayısıyla bilgi ve düşünme serüvenine talip olanlar öğrenmeyi öğrenme yoluna girmiş olurlar. (İ. Özel, Tahrir Vazifeleri, s. 48-51). Sözümlü başladı-ğımız yere geri döndürerek hibrit, uzaktan, dijital sıfatlarıyla birlikte kullanımının gittikçe yaygınlaştığı eğitim, bakalım yeni insan tanımlarının tartışıldığı, insan sonrasının hayal edildiği vasatta süreci eski okul ve eğitim anlayışı ile devam ettirebilecek mi?

Öğretmeni Nesneleştiren Eğitim Anlayışını Tartışmanın Zamanı Gelmedi mi?

İdris ŞEKERCI

Eğitimci-Yazar

Aytaç Açıklan, “eğitim sisteminin kara kutusu” olarak tarif ediyor okulu. Devamında, bu karmaşık sistemi okuyan, açımlayan, bütün unsurları öğrenime yönelten saygın makamın temsilcisi olarak tarif ediyor, okul yöneticisini ve öğretmeni.

Öğretmenin, eğitimin öznesi, okul yöneticisinin ise eğitim ortamının fiziki alt yapısını hazırlayan, temizliğinden güvenliğine kadar bir dizi gereksinimini karşılayan taraf olduğu okul ve öğretmen merkezli eğitimin kıymeti, öğretmene ve okula hasretle geçen bir buçuk yıl süren pandemi şartlarının icbar ettiği uzaktan eğitim süreciyle yeniden anlaşılmış oldu.

Uzaktan eğitim ile geçen sürecin çıktısına bakıldığında, Türkiye’nin en başarılı okullarından birisinde çalışan bir öğretmen arkadaşın tespitiyle de ifade edecek olursak, “okuldan/öğretmenenden uzak geçen bu süreç, kayda değer öğrenme kayıplarına neden olmuştur.” Bu düzeyde eğitim kademesinde dikkate değer kayıplar olunca- ister istemez- insanın aklına, “öğretmen merkezli” eğitimin, olmazsa olmaz olduğu gerçeğini hatırlatıyor.

Eğitimin öznesi öğretmenin yerine, ister ebeveyni koyun, isterse teknolojik alt yapı ile erişimi kolaylaştıran öğrenme imkânlarını çoğaltın; sonuç değişmiyor. Öğretmensiz bir eğitim, suyu esirgenmiş bir bahçede yetişmesi beklenen bitki misali beyhude bir çabadır.

Eğitim sorunlarının konuşulduğu ortamlarda, hepimizin diline pelesenk olan ve belki de kolayımıza öyle geldiği için-hep beraber- öğretmene yüklenerek, “Ne kadar da çok tatil yapıyorlar!” nakaratına başvururuz çoğumuz. “Beyin gücü ile kas gücünün kıyaslanamayacağı” gerçeğini unutarak, öğretmenin yaptığı işi küçümsediğimiz bir demde, imdada uzaktan eğitim yetişti. Bu süreçte, “bilgi” kadar “bilgiyi aktaran” tarafına ilaveten eskilerin “Terbiye” dediği eğitimi birinci planda tutan öğretmenin önemini müşahade etmiş olduk hep beraber.

İlkokuldan üniversiteye kadar, her eğitim kademesinden öğrencisi olan bir veli olarak ve işin içerisinde bir öğretmen olarak her iki şunu itiraf etmeliyim: Gelenegi inkâr ederek, bilgiyi/ilmi talep eden “talebe” yerine öğrenci, bilgiye olan ihtiyacını ifade eden talebenin isteğini karşılayan bir “muallim”

yerine öğretmen kavramsallığı ile eğitimi kurgulamanın yeniden tartışılmasının zamanı gelmiştir.

Bugün eğitim üzerine konuşurken, öğretmeni nesneleştiren mevcut eğitim anlayışı-son tahlilde- Hz. Ali'nin "Bana bir harf öğretmenin kırk yıl kölesi olurum!" sözünün derinliğinden uzaklaştıracak bir savrulmaya sürüklediğini görmezden gelemeyiz.

Öğretmenin itibarının örselendiği bir ortamda -elbette ki- bilginin de öğrenmenin de kıymeti olmaz. Düünden bugüne, sınıfa girdiği vakit ayağa kalkarak öğretmeni karşılamının, ilme ve muallime olan saygının sembolik izdüşümü olan bir ritüel olarak muhafaza edilmesi, köklerimizde varlığını devam ettiren bir hakikatin izharıdır:

"Ya öğrenen ol, ya öğreten ol; ya dinleyen ol ya da ilmi destekleyen ol. Fakat beşincisi olma. Yoksa helak olursun." (Hadis-i Şerif)

Milli Eğitim Bakanlığı belirli dönemlerde Talim ve Terbiye Kurulu tarafından hazırlanan "Milli Eğitim Şurası" adı verilen toplantılarla eğitimin kök sorunlarını masaya yatırmaktadır. Yakın zamanda duyurusu yapılan son şuranın konusu "Eğitimde Fırsat Eşitliği" olarak ilan edildi. "İstişare eden pişman olmaz" hadisi gereği yapılan bu çalışmaların önemli olduğunun altını çizmemiz gerekir.

Milli Eğitim tarihine bakıldığında -ilki 1939 yılında yapılan bu Şura toplantılarında birçok konuda tartışmalar yapıldı, kararlar alındı. Umarım bu seferki toplantıda alınacak kararlar, eğitimin sorunlarına "sadra şifa" kabilinden çareler üretebilir. 1-3 Aralık 2021 tarihleri arasında yapılacak bu şuranın bir oturumunda gönül arzu eder ki; "Öğretmen Merkezli Eğitim" in yeniden tartışılacağı, öğretmeni ıskalayan bir eğitim anlayışının ortaya çıkardığı hasarın tartışılacağı bir kongre ya da çalıştay kararı da alın-sın. Bu mümkün olabilirse, inanıyo-

rum ki bu toplantılarda yapılacak sunumlarda, teknoloji ve erişimde kolaylık bakımından önemli bir tecrübe olan online eğitiminin avantaj ve dezavantajları da gündeme gelecektir. Bu arada uzaktan eğitimin ortaya koyduğu tecrübe ile "camdan cama eğitim" ile "candan cana eğitim" mukayesesi bakımından, -bu çalıştayda- önemli veriler sunacağı ortadadır.

Eskilerin "Filan Hocanın rahleyi tedrisatından geçti" diyerek, öğretmeni öne çıkardığı bir eğitim anlayışının güncellenerek bu müzakerelerde tartışılması sağlanabilirse -kuşkusuz- maarif davamıza yeni bir soluk getirecektir. Bu tartışmalarda, "Kırk yıl mabede girer gibi sınıfa girdim. Hiç abdestsiz girmedim" diyen Nurettin Topçu'ların, "İz Bırakan Öğretmen" olarak hafızalarımıza kazınan Mahir İz'lerin rol model olacağı bir öğretmen modelini yeniden inşa edebilmek için neler yapılması gerektiği de gündeme gelecektir doğal olarak.

Artık, öğrencinin başarısını ölçümlemenin bir neticesi olarak -eline- verilen karnenin sol sütununda yazan notlar kadar, sağ sütunda; öğrencinin gelişimine ve

davranışlarına ilişkin öğretmenin kanaatlerinin yazılı olduğu değerlendirmelerin -öncelikle- önemsenmediği bir eğitim anlayışını konuşmanın zamanı gelmiştir. Bir öğretmen, "talim" ve "terbiye" kavramlarının icaplarını, aynı oranda talebesinin müktesebatına ve muamelatına kazandırabilirse görevini gereği üzere yerine getirmiş olur. Bunun yapılabilmesi ise, öğretmenin eğitimin merkezinde olmasıyla mümkündür.

Bir öğrencinin öğrenme süreci öncelikle ailesinde başlar. Ceketimizi tam da burada "doğru ilikleyerek" öğretmeni merkeze alacak bir eğitim anlayışının tohumlarını ekebiliriz. Çocuğu dünyanın merkezine koyan popülist eğitim modelinin aksine, bir ebeveyn için, çocuğunun doğru terbiyesi ve eğitimi, onun arkadaşı olmadığımız gerçeğini içselleştirmekle başlar. Zira onun birçok arkadaşı vardır. Anne ve baba olabilmek için "doğru" sandığımız bu yanlışı terk edebilirsek vakti geldiğinde öğretmenlerin, çocuklarımıza arkadaş gibi davranmasını beklemeyiz.

Okul denen bu eğitim sürecinde öğrenci, ailesinden edindiği rol ayrışmasının doğal sonucu olarak, öğretmene saygı ile ders almak gerektiğini bilerek başlar eğitimine. Ve onun için öğretmeni bir bilgi ulaşı olmaz böylelikle.

Eğitime kendi medeniyet ufku-muz ile yeniden nefes aldırabilmek için "Eğitimde Fırsat Eşitliği" kadar önemli bu sorunumuza kafa yordugumuz vakit, okumanın da yazmanın da; öğrenmenin de öğretmenin de kıymeti olacak.

Unutmayalım ki;

Kendi "rahleyi tedris" kültürü-müzden neşet edecek bir eğitim paradigmasına da öğretmen anlayışına da ihtiyacımız vardır. Öğretmeni nesneleştiren, öğrenciyi merkeze koyan mevcut eğitim anlayışı ile bir mesafe alamayacağımız ortadadır. Zira; "Kem âlât ile kemâlât olmaz" vessalam.

Covid-19 Pandemi Sürecinin Çocuklar / Ergenler Üzerindeki Fiziksel ve Psikolojik Etkileri

Bekir EMİROĞLU

Dr. Öğretim Üyesi,
İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi

2019 yılı itibari ile yeni tip bir korona virüs (COVID-19), Çin'in Wuhan eyaletinde ortaya çıkmış ve hızlı bir şekilde yayılarak binlerce can kaybına neden olmuştur. Çin'de başlayarak çok hızlı bir şekilde tüm dünyaya yayılması sonucu, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 2020 Ocak ayının sonlarına doğru mevcut hastalığın, tüm dünyada halk sağlığını tehdit edecek seviyelere ulaştığını duyurarak acil durum ilan etmiş ve bu durumu pandemi olarak nitelemiştir. Bu ilanın hemen sonrasındaki süreçte başlayan panik, önce ekonomik sistemi sonra da sosyal yapıyı vurmuştur. Globalleşme kapsamında sosyo-ekonomik entegrasyon içerisinde olan dünya, şok dalgalarını peş peşe yaşamış ve "çaresizlik" salgınına eşanlamlı olarak dünya geneline yayılmıştır.

Pandemi, tüm dünyada etkileri görülen salgınlara verilen isimdir. Bedensel sağlık üzerindeki etkileri sıklıkla vurgulanmasına karşın, pandeminin psikolojik etkilerinin görece geri plana atıldığını söyleyebiliriz. Salgınların bedensel etkileri yıkıcı ve hayati olsa da salgınlar sırasında ortaya çıkan psikolojik reaksiyonlar, salgınların bedensel etkilerinden daha uzun süreli etkiler bırakmaktadır (Taylor, 2019). Pandemi sürecinin etkilerinin kesin olarak belirlenemeyeceği (Hossain, 2020; Mas-Coma, Jones, Marty, 2020; Buheji vd, 2020; McKibbin ve Fernando, 2020; Assche ve Lundan, 2020) ancak sürecin bitiminden sonra gerçek etkilerinin kesin olarak anlaşılabilirliği, düşünülmektedir. Ancak sosyo-psikolojik etkilerinin, özellikle ruh sağlığı üzerindeki etkilerinin, uzun bir süre sonra değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

Covid-19 hastalığının viral ve insandan insana çok hızlı bir şekilde bulaştığının fark edilmesiyle birlikte virüsten etkilenen ülkeler hastalığın yayılmasını önlemek amacıyla çeşitli stratejiler geliştirmiş ve yayılımı yavaşlatıcı ve mümkünse önleyici tedbirler almaya başlamıştır. Bu stratejiler arasında en yaygın olanları sosyal/fiziksel izolasyon ve karantina yöntemleridir. Salgının yayılmasını önlemek amacıyla alınmış olan bu önlemler her ne kadar insanlar arasında virüsün yayılma hızını azaltsa da sosyal bağları azaltması ve insanların günlük davranışlarını önemli derecede etkilemesi bakımından ruh sağlığı için bir risk faktörüne dönüşebilmektedir.

Pandemi ve afet gibi çevresel riskler yetişkinlere kıyasla çocuk ve ergenlerin duygusal ve sosyal gelişimleri üzerinde daha büyük bir etkiye sahiptir. Alanyazında da Covid-19 pandemisi devam ederken çocuk ve ergenlerle yapılan araştırmalarda uzun süre evde kalmanın, ebeveynleri ve akranları ile temas eksikliğinin, karantina ve izolasyon gibi kısıtlamaların çocuk ve ergenler için risk faktörü olabileceği aktarılmaktadır. (Tang ve ark., 2021)

Çocukların stresli yaşam olayları karşısındaki stres tepkileri, içerisinde bulundukları gelişim döneminin özelliklerine göre farklılık gösterebilmektedir. Çocuklar gelişim süreçlerinde birçok yeni çevre ile etkileşime geçerler (aile, okul, öğretmenler, akrabalar, komşular, arkadaşları gibi). Tüm bu yakın ilişkilerin gelişimleri üzerinde belirgin ve önemli etkileri bulunmaktadır. Biyoekolojik yaklaşıma göre çocuğun gelişimi, içinde bulunduğu sosyal çevre içinde meydana gelen etkileşimlerin yönüne göre şekillenmektedir. Sosyal çevresi içinde aile, çocukların etkileşimde bulunduğu en yakın ve en önemli yapıdır. Bronfenbrenner (1994), ebeveynler ile çocuk arasındaki etkileşimin niteliğinin, ebeveynlerin çocuğa sunduğu destekleyici kaynakların, ebeveynlerin birbirleri ile ilişkileri gibi ebeveynlik davranışlarının çocukların bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimleri üzerinde oldukça önemli bir etkiye sahip olduğunu vurgulamıştır.

Alanyazında, pandemi nedeniyle alınan karantina benzeri önlemlerin çocuk ve ergenler üzerinde de olumsuz birçok etkiye neden olabileceği belirtilmekte, bununla birlikte çocuklar üzerindeki olası etkileri toplumun diğer kesimlerine kıyasla kolayca göz ardı edilebilmektedir. Oysa evde uzun süre kalma, enfeksiyon korkusu, hayal kırıklığı yaşama, yetersiz bilgi sahibi olunması, sınıf arkadaşları ve öğretmenlerle yüz yüze temas eksikliği, evde kişisel alan eksikliği ve ailenin mali kayıpları gibi durumlar çocuk ve ergenler üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir.

Tüm dünyayla birlikte ülkemizi de derinden etkileyen Covid-19 pandemisi, ebeveynler için pek çok zorlu değişime neden oldu. Hayatın eve sığması nedeniyle, anne-babalar çocukları için hem ebeveyn hem öğretmen hem arkadaş olmak durumunda kaldılar. Pandeminin doğal sonucu olan kaygı, belirsizlik, maddi zorluklar ve endişeler bir

tarafıta dururken, diğer tarafıta an-ne-babaların gözünden süreci anlamaya ve yaşamaya çalışan çocukların biyolojik ve psikolojik sağlığını koruma görevi vardı.

Diğer yandan okulda yüz yüze eğitimden mahrum kalan çocukların bu mahrumiyetlerinin telafisi için ailelere fazladan pek çok sorumluluk da düşmüştür. Zira alanyazında okul deneyimlerinin çocukların ruh sağlığının tüm yönlerinin gelişiminde oldukça önemli bir etkiye sahip olduğu ifade edilmektedir. Okullarda birçok akademik/sosyal yeterliliğin doğrudan öğretme fırsatı ile verilmesi; ilişki geliştirme, çatışma çözme, kaygı azaltma gibi konulara yönelik programların uygulanması ve öğretmenlerin ailelerle sürekli temas halinde olması çocukların ruh sağlığının korunmasında önleyici faktörler arasında sayılmaktadır (Topçu ve Demircioğlu, 2020). Covid-19 pandemisi sırasında uzaktan eğitim ve çevrimiçi sınıflara uyum sağlayamamanın ve öğretmenleri ve sınıf arkadaşlarıyla etkileşim olmadan evde yalnız çalışmanın çocuklar ve ergenlerde yüksek anksiyete seviyeleri için risk faktörü olduğu belirtilmektedir (Tang ve ark., 2021). Xie ve arkadaşlarının (2020) okul kapanmalarının ilköğretim öğrencilerinin ruh sağlığına olan etkilerini incelediği çalışmada, öğrencilerin %22,6'sının depresif belirtiler bildirdiği bulunmuştur. Araştırma sonuçlarında ayrıca, Covid-19 pandemisi sırasında açık hava aktivitelerinin ve sosyal etkileşimin azalmasının çocukların depresif belirtilerindeki artışla ilişkili olduğu belirtilmiştir.

Pandemi dönemi çocuk ve ergenleri sadece ruhsal açıdan değil fiziksel açıdan da birçok yönden olumsuz etkilere maruz bırakmıştır. Yapılan çalışmada çocukların uyku düzenleri ve beslenme alışkanlıklarındaki değişimler de incelenmiş, çocukların uyku düzenlerinin ve beslenme alışkanlıklarının Covid-19 pandemisi sü-

recinde olumsuz yönde değiştiği görülmüştür. Salgın sırasında uzun süre izole edilmenin çocukların fiziksel olarak daha az aktif olmalarına, çok daha uzun süre ekran maruziyetine, uyku düzenlerinde bozulmalara ve uygun olmayan diyetlere neden olabileceği ve bu durumun çocukların fiziksel ve zihinsel sağlıkları için risk faktörü olduğu vurgulanmaktadır (Brazen-dale ve ark., 2017; Wang ve ark., 2020). Androutsos ve arkadaşlarının (2021) 2-18 yaş arası çocuklarla yaptıkları çalışmada pandemi sürecinde çocukların uyku sürelerinin ve yiyecek tüketiminin arttığı, ekran başında geçirdikleri sürenin uzadığı ve fiziksel aktivitelerinin azaldığı saptanmıştır. Çalışmada ayrıca, Covid-19 sürecinde okulların kapanması ile birlikte uzun süre evde kalmanın çocukların yaşam tarzı davranışlarını olumsuz etkilediği ve obezite için risk faktörü olabileceği belirtilmiştir.

Bütün bu olumsuzlukların yanı sıra krizi fırsata, mağduriyeti kazanıma dönüştürmeyi başaranlar da olmuştur. Yoğun iş gündemi arasında çocuklarıyla yeterince ilgilenemeyen ebeveynler, pandemi sürecinde çocuklarıyla uzun süre birlikte olma imkânına da sahip olmuşlardır. Çocuklarının akademik gelişimlerinin yanı sıra duygusal ve ruhsal gelişimlerini de destekleyecek etkinlikler ile zamanı dolu dolu geçiren aileler, hem aralarındaki duygusal bağı güçlendirebilmiş hem de çocuklarını geleceğe hazırlama noktasında avantajlı bir pozisyona ulaşabilmişlerdir.

Günümüzde İmam Hatip Liseleri

Hasan UYAR

Eğitimci

Merhum Celaledin Ökten hocamızın öncülüğünde “Asrın ihtiyaçlarını müdrik, doğuyu ve batıyı iyi bilen, münevver, dindar görüneceğim diye mutaassıp olmayan, aydın desinler diye de dinden taviz vermeyen, tavizsiz fakat müsamahakâr bir gençlik” yetiştirmek gayesiyle kurulan İmam Hatip Liseleri, tarihten günümüze önemli süreçler geçirmiştir. Değişik kırılmaların yaşandığı, önemli tecrübelerin olduğu bu süreçler neticesinde İmam Hatip camiası içinden âlimler, akademisyenler, entelektüeller, iş adamları, siyasetçiler yetişmiştir.

İmam Hatip Okullarımızda, günümüzde değişen şartlar ve ihtiyaçlar doğrultusunda Din Öğretimi Genel Müdürlüğümüzün planlamaları çerçevesinde, öğrencilerimize doğru inanç, doğru bilgi, doğru düşünce ve doğru davranış kazandırma-yı hedefleyen çeşitli programlar geliştirilerek uygulanmaktadır. Bu programlarda İslam dininin temel iki kaynağı olan Kur'an ve sünnet referans alınarak “Temel İslam Bilimleri” aslî ilkelerine bağlı kalınmak suretiyle, içinde yaşadığımız çağın ihtiyacını da karşılayacak bir yaklaşım ve modern metotlarla öğretilmeye çalışılmaktadır. Fen bilimlerinde ve yabancı dil öğretiminde laboratuvarlardan yararlanılmakta, bilişim teknolojileri, modern eğitim araç ve gereçleri kullanılmaktadır. Şartları uygun olan okullarda özel dil sınıfları açılmakta, öğrenciler yabancı dillerini geliştirmek için yurt dışına gönderilmektedir.

Son yıllarda Anadolu İmam Hatip Liselerinde; öğrencilerin ilgi, istidat ve kabiliyetleri doğrultusunda yetiştirmelerine imkân sağlamak amacıyla program çeşitliliğine gidilmiştir. Bu kapsamda olmak üzere fen bilimleri, sosyal bilimler, ilahiyat, hafızlık, dil, sanat veya spor alanlarında üniversiteye devam edecek öğrencilerin hazırlanışlarının sağlanmasına çalışılmaktadır. Bu amaçla Anadolu İmam Hatip Liselerinin yanı sıra:

- Hazırlık Sınıfı ile Dil Projesi Uygulayan Anadolu İmam Hatip Liseleri,
- Fen ve Sosyal Bilimler Programı/Projesi Uygulayan Anadolu İmam Hatip Liseleri,
- Hafız Öğrencilerin Eğitim Gördüğü Anadolu İmam Hatip Liseleri,
- Geleneksel, Görsel ve Çağdaş Sanatlar, Müsikî ve Spor Programı/Projesi Uygulayan Anadolu İmam Hatip Liseleri,
- Uluslararası Anadolu İmam Hatip Liseleri
- Teknoloji Anadolu İmam Hatip Liseleri
- Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Proje İmam Hatip Ortaokulları,
- Yabancı Dil Ağırlıklı Proje İmam Hatip Ortaokulları açılmıştır.

Millî Eğitim Bakanlığının hazırladığı “2023 Vizyon Belgesi” kapsamında desteklenen program çeşitliliği, 2014 yılından beri İmam Hatip Okullarında uygulanmaktadır. İmam Hatip Liselerine ilginin artmasını hedefleyen program çeşitliliği, sınavla öğrenci alan okulların kontenjanlarına bakıldığında amacına ulaşmış görülmektedir. Özellikle “Proje İmam Hatip Liselerine” yüzdelik dilimi iyi olan öğrencilerin yerleşmesiyle birlikte büyük gayret ve fedakârlıklar gösterilerek yapılan çalışmalar neticesinde akademik başarı daha da artmıştır.

Nitekim İmam Hatip Lisesi öğrenci ve mezunlarımız, tarihte olduğu gibi günümüzde de önemli başarılarla imza atmaktadırlar. Bunun güzel örnekleri TÜBİTAK projelerinde, Havacılık, Uzak ve Teknoloji Festivallerinde (TEKNO-FEST), ulusal ve uluslararası yarışmalarda ve merkezî sınavlarda müşahade edilmektedir.

Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Proje İmam Hatip Ortaokullarımızda, öğrenciler bir yandan akademik eğitimlerini sürdürürken diğer yandan hafızlıklarını tamamlamaktadır. Yabancı Dil Ağır-lıklı İmam Hatip Ortaokullarımızda ise gençlerimiz daha erken yaşta yabancı dil öğrenmeye başlamaktadırlar. Bu başarının gerçekleşmesinde emeği bulunan Din Öğretimi Genel Müdürü Dr. Nazif Yılmaz başta olmak üzere tüm idarecilerimiz, öğretmenlerimiz ve öğrencilerimiz tebriği hak etmektedir. Bütün bu güzelliklerle birlikte İmam Hatip Okullarımızda yaşanan pratik sorunları da görerek bunlarla ilgili çözümler üretmek, ideal hedeflere ulaşılması için elzem bir durum olarak karşımızda durmaktadır.

Özellikle adrese dayalı öğrenci kabul eden İmam Hatip Liselerinde öğrencilerin çoğunluğunun isteksizliği, akademik başarı konusunda yetersizliği, öğretmen eksikliği, ekonomik imkânsızlıklar okul idaresi ve öğretmenlerimizi çok zorlamaktadır. Bu tür okullarımızda idareci ve öğretmenlerimiz, öğrencilerin seviyelerini ve kapasitelerini dikkate almak suretiyle okulun ve çevrenin şartlarına uygun hedefler koyarak planlama yapmalıdır. Kur'an-ı Kerim ve meslek derslerinde, bu derslerin zor olduğuna dair algının yıkılması için bu derslerin hocaları öğrencilere sevgi ve ilgi ile yaklaşmalıdır. Mahalli İmam Hatip Liseleri bölge ile bütünleşmeli, bu okullarımızın idareci, öğretmen ve öğrencileri çevrelerindeki camiler ve sivil toplum kuruluşları ile iç içe olmalıdır.

İmam Hatip Liselerinin kuruluş fel-sefesinde vurgulanan hedeflerin gerçekleşmesi, bu okullarımızın gelişmesi için her türlü fedakârlığı yapan dava adamlarının ortak arzusu ve duasıdır. Bunun için meslek derslerinin müfredatı ve uygulanması önemlidir. İmam

Hatip Liselerinde uygulanmakta olan müfredat, ayrıntılardan arındırılarak seyretilmeli ve yeni problemlere çözüm oluşturacak şekilde güncellenmelidir. Ders içerikleri hayatla irtibatlı hale getirilerek daha öz bir şekilde alt sınıflara dağıtılmalıdır. İnsanların günlük hayatta en çok karşılaştıkları konular tespit edilerek konu ve sorun odaklı bilgiler verilmeli, gereksiz malumatlar ayıklanmalıdır. Özellikle inanç ve değerlerimiz ile ilgili konular, gençleri ikna edecek şekilde işlenmelidir.

Müfredatta bazı önemli ders ve içeriklerin son sınıfa konulması, 12. sınıfların üniversite sınavına odaklanmaları nedeniyle bu derslerin verimini düşürmektedir. Okulların başarısı üniversite sınavındaki başarısıyla mukayese edildiği için, bu dersler bazı okul yöneticilerimiz tarafından ikinci planda görülmektedir. Bu yaklaşım sebebiyle birçok okulda son sınıfta meslekî alan dersleri işlenememektedir.

Din Öğretimi Genel Müdürlüğümüz son yıllarda din kültürü ve ahlak bilgisi dersi, seçmeli dersler ve İmam Hatip Lisesi meslek dersleri ile ilgili önemli materyaller üretmekte ve bunları dijital bir şekilde öğretmenlerin hizmetine sunmaktadır. Ancak üzümlere belirtmemiz gerekir ki bu materyallerden öğretmenlerimizin bir kısmı en güzel şekilde istifade ederken bazı öğretmenlerimizin bunlardan haberi dahi bulunmamaktadır. Bu durum okullarımızdaki önemli problemlerimizden birinin de kendini yeterince geliştirmeyen, dert sahibi olmayan, yorgun ve ilgisiz bir kısım öğretmenler olduğunu göstermektedir.

İmam Hatip Ortaokullarımızda önemli sayıda öğrencimiz eğitim görmektedir. Ancak bu öğrencilerimizin kayda değer bir kısmı, lise eğitiminde İmam Hatip Lisesini tercih etmemektedir. Bu durumun bazı sebepleri olarak, çocukların dindar ailelerde çok küçük yaşlarda dini bilgi ile muhatap olmaları nedeniyle daha ortaokulda dinî bilgilerden sıkılmaya başlamaları, ortaokuldaki Arapça ve Kur'an-ı Kerim dersine giren öğretmenlerimizin öğrencilere yaklaşımları, arkadaş yönelimleri ileri sürülebilir. Bu ve benzeri sebepler analiz edilerek çözümler üretilmeli,

özellikle İmam Hatip Ortaokulundaki başarılı öğrencilerin İmam Hatip Liselerine yönelmesi sağlanmalıdır.

İmam Hatip Okulları, ilk kuruldukları günden itibaren bazı gerekçelerle hem laik kesimin itham ve eleştirilerine maruz kalmakta, hem de kendisine olumlu bakması beklenen bazı muhafazakâr ve dindar kesimlerin tenkitlerine muhatap olmaktadır. Genellikle laik kesime mensup kişiler tarafından, İmam Hatip Okullarını zayıflatmak ve bu okullar üzerinden siyasal bir muhalefet geliştirmek amacıyla zaman zaman benzer eleştirilerin kamuoyu gündemine tekraren getirildiği görülmektedir. Ancak bu eleştirel söylemlerin, genel itibarıyla bilgi ve hakkaniyetten çok ideolojik temellere dayandığı açıkça görülmektedir.

Laik cenahın İmam Hatip Okullarından rahatsızlık duymalarını anlamak pekâlâ mümkündür. Ancak kendi içinde kapalı devre faaliyet gösteren bazı dinî cemaat ve yapıların, yüzümüzü ağartan ve nesiller boyu sahih dinî bilginin öğretilmesini sağlayan bu güzide okullarımıza yönelik haksız itham ve iftiralarını izah etmek mümkün değildir. Bu gruplar, sanki dinin sahibi kendileriymiş gibi sözüm ona dini koruma (!) hassasiyetiyle bu okullara "laik Cumhuriyet" projesi olarak bakmakta, İmam Hatip Okulları ve mensuplarına yönelik yer yer iftiraya varan kasıtlı, haksız ve düşmanca ifadeler kullanmaktadır. Anlaşılan bu yapılar, sahih dinî bilgiyi öğreten İmam Hatip Okullarını kendi hurafe ve paralel din anlayışlarının yayılmasının önünde bir engel görmekte ve bu sebeple kendi müntesiplerini medariftiharımız olan bu okullardan uzak tutmaya çalışmaktadır.

Temennimiz odur ki bu okullardaki gençlerimiz, akademik başarıya odaklandıkları gibi ilk nesil hocalarımızın sürekli vurguladığı dava sahibi olma şuuruyla davalarını bulundukları her ortamda özgüvenle temsil etsinler. Bu vesileyle İmam Hatip Okullarımızın kuruluşundan günümüze dek büyük emekleri bulunan öncülerimizden ahiret yurduna göçenlerin ruhları şad, hayatta olanların da yüzleri ak olsun.

İlahiyat Fakülteleri Üzerine Birkaç Mülâhaza

M. Esat ALTINTAŞ

Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim
Dalı Öğretim Üyesi

Bu yazıda Türkiye’de yüksek din öğretiminin yakın dönem tarihî serencamına dair ana noktaları ele aldıktan sonra bu kuruma ilişkin bazı temel meseleler mülâhaza edilecektir.

İstanbul Darülfünunda 1924’de açılıp 1933’te kapatılan İlahiyat Fakültesi’nin Ankara’da yeniden kuruluşunun üzerinden 70, YÖK kanunu ile bir süre sonra İlahiyat Fakülteleri’ne dönüşecek olan Yüksek İslam Enstitüleri’nin ilkinin kuruluşunun üzerinden yaklaşık 60 sene geçmiştir. 1924’te Tevhid-i Tedrisat kanunu uyarınca İstanbul Darülfünunda açılan İlahiyat Fakültesi’nin amacı “yüksek diniyyat mütehassısları” yetiştirmektir. 1949’da Ankara İlahiyat kurulurken dönemin siyasi iradesi bu kurumlar için şöyle bir genel amaç belirlemiştir: *“Din meselelerinin sağlam ve ilmi esaslara göre incelenmesini mümkün kılmak, mesleki bilgisi kuvvetli ve düşüncesinde ihatalı din adamlarının yetişebilmesi için lüzumlu şartları sağlamak maksadıyla memleketimizde de garptaki örneklerine benzer bir İlahiyat Fakültesi’nin kurulması..”* (Parmaksızoğlu 1966: 29). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ndeki programın yetersizliği, nitelik-nicelik açısından yeterli öğretim elemanına sahip olmaması, imam-hatip mezunlarını kabul etmemesi, mezunların yeterlilik problemleri, halkın mesafeli bakışı, vb. gerekçelerle yüksek din eğitiminde yeni arayışlara girilmiştir (Aydın 2018). Bunun bir tezahürü olarak Ankara İlahiyat Fakültesi’nden tam on yıl sonra 1959’da İstanbul’da MEB’e bağlı yüksek okul statüsünde Yüksek İslam Enstitüsü açılmıştır, zamanla farklı şehirlerde yeni enstitüler kurulmuştur. Yüksek İslam Enstitüsü ilk kurulduğunda bu kurumun amaçları şu şekilde belirlenmiştir: *“Yüksek İslam Enstitüsü, İslam dininin esaslarına sadık kalarak müsbet ilmin ışığı altında İslam ilimlerini ve bunlara yardımcı bilgileri öğretmek İmam-Hatip Okullarıyla ilköğretmen okullarına ve diğer ortaöğretim müesseselerine öğretmen yetiştirmek ve aynı okullardaki din dersleri öğretmenlerinin mesleki gelişmelerine yardım etmek amacıyla Milli Eğitim Bakanlığınca kurulmuş dört yıllık bir yüksekokuldur. Bu müessese Milli Eğitim Bakanlığının ihtiyaçları dışında, Diyanet İşleri teşkilatında müftü, vaiz vesaire gibi din elemanlarını yetiştirmekle de görevlidir. Enstitü, ayrıca Türkiye’de İslam ilimleri alanında araştırmalarda bulunmak ve araştırmalarının neticelerini yurt ve dünya ilim alemine sunmak amacıyla da vazifelidir.”* (MEB 1961).

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi başlangıçta alanında din hizmetlerini sunacak din görevlilerini yetiştirmek hedefiyle kurulmamıştı. İşte bu eksikliğin bir tezahürü olarak Yüksek İslam Enstitüsü’nün kurulmasında iki temel pratik amaç güdülmüştür: İlki Ankara İlahiyat Fakültesi’ne alınmayan İmam Hatip Okulu öğrencileri için yüksek öğretim kurumu açmak,

ikincisi ise Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mevcut mezunuyla din hizmetlerine ve din eğitimi öğretmenliğine yönelik talepleri karşılayamadığı için ilk, orta ve lise-deki din dersleri ile meslek dersi öğretmeni ve Diyanet teşkilatı için her düzeyde din görevlisi ihtiyacını karşılamak. Buradan anlaşılmaktadır ki Yüksek İslam Enstitüleri, temelde akademik bir gayeden daha ziyade istihdama yönelik hizmetlerin ifası için kurulmuştur (Kara 2016).

Böylece yüksek din öğretiminde iki müessese ortaya çıkmıştı: Biri Ankara Üniversitesi'ne bağlı bir fakülte, diğeri ise Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı yüksekokul. Her iki kurumun ders programları birbirine yakın, her ikisi de "aydın" din adamı/alimi yetiştirmeyi hedeflemekle ve istihdam alanları aynı olmakla birlikte tek farklılıkları, talebe kaynağıydı. İlahiyat Fakültesi ağırlık olarak lise çıkışlılar, Yüksek İslam Enstitüsü ise İmam Hatip Okulu mezunlarıydı. Bu da her iki kurumunun hoca kaynağına da yansımış ve iki kurumda yaklaşım farklılığına neden

olmuştu (Kara 2016). Her iki müessesenin kadroları, din anlayışları, dini ilimlere ilişkin altyapı, vb. açılardan gizli/açık tartışmalar ve gerilimler ortaya çıktığını öne süren Kara (2016) şunları ifade etmektedir: *"İlahiyat, Enstitü mensuplarını biraz molla/medrese kafalı, metodoloji ve sistematik düşünceden uzak, yeni gelişmelerden, batıdaki çalışmalardan habersiz; Enstitü mensupları da diğerlerini Arapçaya ve dini ilimlere vukufu zayıf, daha laik/modernist ve sisteme daha yakın bulurdu."*

Yüksek İslam Enstitülerinin nitelikli öğretim elemanı eksikliği ve yetersiz müfredat programı nedeniyle 1971'de Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde İslami İlimler Fakültesi açılmıştır. Fakat kurumda

yeterince hoca bulunamadığından ötürü kurum on yıl sonra kapatılmıştır. Aslında yüksek din eğitimi kurumlarının tümünün müfredat programları yetersizdi, sık sık değişikliğe gidiliyor, fakat bu değişiklikler bilimsel bir yaklaşımla gerçekleştirilmeyordu (Aydın 2018).

1982 yılında tüm bu adı geçen kurumlar İlahiyat Fakültesi'ne dönüştürülerek şehirlerindeki üniversitelere bağlandılar. Böylece yüksek din öğretimindeki çeşitliliğe son verilmiştir. Bu düzenlemeyle birlikte bu fakültelerin eğitim programlarının %60'ı alan bilgisine, %30'u genel kültür ve %10'u pedagojik formasyon derslerine ayrıldı. Bu fakülteden mezun olan öğrenciler MEB'e bağlı okullarda din eğitimi öğretmeni ve Diyanet'e bağlı kurumlarda din hizmetlerine ilişkin görevlere atanabileceklerdi.

1997 yılında gerçekleşen 28 Şubat postmodern darbesinden sonra İlahiyat Fakültelerinde yeniden yapılanmaya gidildi. İlahiyat programına ilaveten İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği programına yer verildi. Bu yeni bölümden mezun olanlar ilkokul 4. ve 5. Sınıf ve ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri olacaklardı. İlahiyat programında mezun olanlar ise Tezsiz Yüksek Lisans programıyla yetiştirildikten sonra lise ve dengi ortaöğretim kurumlarındaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri ve İmam Hatip Liseleri meslek dersleri öğretmeni olma imkânı elde edecek-ti. Fakat İlahiyat Fakültelerinin kontenjanlarının iyice azaltılması ve tezsiz yüksek lisans programının kısıtlı kontenjanlarla sadece Ankara Üniversitesi'nde verilmesi, din görevlilerin büyük çoğunluğunun İmam Hatip Lisesi mezunu olmasına neden oldu. Bu durum din eğitimi öğretmeni ihtiyacını artırdı. Görünürde ihtisaslaşmayı getiren bu düzenleme, dönemin siyasi erki-

nin dine ve ilahiyata karşı olumsuz tutumu nedeniyle yüksek din öğretiminde ve din eğitimi öğretmeni yetiştirme sürecini olumsuz etkiledi (Aydın 2018).

2006 yılında bu problemler düzeltilmeden bu sefer İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümü Eğitim Fakültesi'ne transfer edildi, 2012 yılında bu bölüm yeniden İlahiyat Fakültelerine getirilip 2014 yılında öğrenci alımı durduruldu, 2017-2018 öğretim yılında söz konusu bu bölüm tamamen kapatıldı. Tüm bu kararların arka planında bilimsel araştırma ve tartışmalardan daha ziyade ideolojik ve politik saiklerin etkili olduğu söylenebilir (Aydın 2018).

2002 sonrasında İlahiyat Fakültelerinin sayılarında artış başlamış, özellikle son 10 yılda ilahiyat fakültelerinin sayıları hızla artış göstermiştir, 2021 yılında 105 ilahiyat fakültesinde yaklaşık 114.000 öğrenci eğitim görmektedir. Bunun yanında Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi'nin İlahiyat Ön-lisans Programı ile İlahiyat Lisans Tamamlama programları ile fakültelerin ikinci öğretim programlarını da -ihtiva ettiği tüm sorunlara rağmen- yüksek din öğretiminin bir parçası saymak gerekir.

Yarım yüzyılı geride bırakmış tarihleriyle İlahiyat Fakülteleri, mezun ettiği öğrencilerini bekleyen görevlerin çeşitliliği açısından yeterli bilgi ve beceriyi kazandıracak bir eğitim verebilmekte midir? Bu soruya maalesef olumlu cevap verebilmek çok güçtür. İlahiyat programına ilaveten İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği programına yer verildiğinde ilahiyat fakülteleri ilk defa çok amaçlı tek tip program uygulayan kurum olmaktan çıkmış, öğrencilere yansıyan ve istihdam alanıyla bütünleşen bir bölümleşmeye gidilmişti. Ama bu durum çok fazla sürdürülemedi ve bu bölüm kapatıldı. İla-

***Yüksek İslam
Enstitülerinin nitelikli
öğretim elemanı
eksikliği ve yetersiz
müfredat programı
nedeniyle 1971’de
Erzurum Atatürk
Üniversitesi’nde
İslami İlimler
Fakültesi açılmıştır.***

hiyat Fakülteleri, tekrardan tek bir program uygulayıp tek tip bir diploma vermek suretiyle otuz kadar farklı branşın uzmanı, farklı okullarda on beş tür dersin öğretmeni ni yetiştirme iddiasını sürdürmeye devam etmektedirler. Söz konusu mesleklerden her birini, genel anlamda bir İlahiyat mezunu olan her kişi, ilave bir formasyona gerek kalmaksızın başarıyla yürütebilir mi? Sözelimi, imam olan bir kişi bu formasyonuyla çok başarılı bir öğretmen, başarılı bir vaiz, kaliteli bir manevi danışman olabilir mi? İmamlık, vaizlik, müftülük, manevi danışmanlık, öğretmenlik gibi her biri farklı formasyonlara sahip uzmanlar tarafından yerine getirilmesi gereken görevlerin gerektirdiği farklılıkların görmezden gelindiği ve bu kadar farklı mesleklerin tek bir programla yetiştirildiği görülmektedir. Alan olarak birbirine çok yakın duran fizik ve kimya öğretmenlerinin bile ayrı ayrı programlarla yetiştirildiği bir ülkede, uzmanlık alanlarının iyice daraldığı bir çağda bu durumu olumlu karşılamak oldukça zordur. İlahiyat Fakültesi mezunlarının hizmet ve istihdam alanlarının çeşitliliğine bakıldığı zaman hizmet öncesinde verilen tek bir program yeterli değildir. Bir taşla otuz kuş vurmaya çalışmak sadece kaynak israfı ve başarısızlığa neden olmaz, çok daha önemlisi mezun olan gençlerde yetersizlik duygusuna neden olabilir. Gerçekten kalıcı bir çözüme doğru yol alınmak isteniyorsa ilahiyat fakültelerinden mezun olanların hizmet ve istihdam alanlarıyla bütünleşen bir şekilde muhtelif sertifika paketleri, vb. şekillerde öğrenciye yansıyan bir düzenlemeye/branşlaşmaya gidilmesi elzemdir (Aydın 2004, 2016).

Fakat yukarıda işaret ettiğimiz tek bir programla otuz kadar farklı branşın uzmanı, farklı okullarda on beş tür dersin öğretme-

nini yetiştirme meselesini tartışıp çözüm üretmek yerine bugünlerde ne tartışılmaktadır? Bu fakültelerin adı İlahiyat mı olsun yoksa İslami İlimler mi? Son zamanlarda birçok İlahiyat Fakültesinin adı İslami İlimler Fakültesi olarak değiştirilmiştir. Eskiler zarfa değil, mazrufa bakın derler. Bu suni tartışmaların yüksek din öğretimi kurumlarının yukarıda da dile getirdiğimiz en önemli sorunlarının çözülmesinin önünde bir engel olmakta, isimlerini değiştirerek mazrufa yani içeriğe yoğunlaşmaktan kaçınıldığını göstermektedir. Aslolan isimler değil ilkeler, prensipler, hedefler, içerikler, istihdam alanına yönelik nitelikli mezunlar verebilmektedir. Zaten İslami İlimler Fakültelerinin kuruluş şekilleri, kadro arayışları, programları mevcut halleriyle İlahiyat Fakültelerinden çok da farklı olmadığı söylenebilir. İlahiyat kavramı İslam düşünce tarihinde (özellikle kelim ve felsefe geleneğinde) çok köklü bir geçmişe sahip iken İslami İlimler adlandırması ilimleri dini ve seküler şeklinde bir ayrıma sevk etmektedir. Bu durum zihinlerde İslami ilimler, İslami olmayan ilimler, dini ve seküler ilimler şeklinde yanlış bir ayrım olduğunu göstermektedir. Bugün İslâmî ilimler denilerek, İslâm’ın ilimlere tevhiî (bütüncül) bakışına ters bir tutum takınılmış olmakta ve bu durum İslâm’ın ilimlere ve bilgiye bütüncül yaklaşımıyla çelişmektedir (Aydın 2018, 2021). Eski YÖK üyesi Prof. Dr. Durmuş Günay’ın ifadeleriyle, “İlahiyat Fakültelerinin adlarının ‘İslâmî İlimler Fakültesi’ şeklinde değiştirilmesi kararı, modern zamanların, tarihsel birikimi, tecrübeyi, kurumsallığı, kadim olanı ve geleneği yok sayan, tasfiye eden aklının bir yansımasıdır.” (Özdenören 2013). Ayrıca ilahiyat alanını “İslami İlimler” adı altında dar bir çerçeveye sıkıştırmak sorunu çözmekten çok, birçok sorunu gün

yüzüne çıkarmaktadır. Temel İslam bilimleri kendisiyle yetinme zorunda kaldığı müddetçe dinamik ve değişken pratik hayatın sorunlarını anlamlandırma ve cevap üretmekten yoksun kalacak, dini insanların ilgi dışına itecek yani sekülerleşmeyi de ciddi anlamda teşvik edecek ve sonuçta bu durum laikçi, sekülerist projenin işine gelecektir (Öztürk 2015).

Velhasıl yüksek din öğretimi kurumlarının temel sorunlarının çözülememesinin arka planında kuruluşundan günümüze kadar bilimsellikten azade bir şekilde siyasi ve ideolojik yaklaşımlarla veya aktüel dayatmalarla sık sık değişikliklere gidilmesi vardır. Bilimsel araştırmalar neticesinde elde edilen verilere dayalı bir şekilde hareket etmeden ve yeterince olgunlaştırılmamış/tartışılmamış kararlar üzerinden merkezi bir kararlar alelacele çeşitli düzenlemeler yapılarak yüksek din öğretimi kurumları adeta yaz boz tahtasına dönüştürülmekte, bir türlü istikrar

içinde gelişme imkanına ve bir geleceğe kavuşamamaktadır (Aydın 2021). İlahiyat Fakültelerinin müfredat programının belirlenmesi ve İlahiyat Fakültelerinin adlarının "İslami İlimler Fakültesi" şeklinde değiştirilmesi ile ilgili 2013'teki girişime karşı oy yazısını kaleme alan eski YÖK üyesi Prof. Dr. Durmuş Günay'ın şu ifadeleri önemlidir (Özdenören 2013): "YÖK, yükseköğretim alanında İlahiyat Fakülteleri dışında hiç bir programın adına/müfredatına müdahale etmemiştir. Tepeiden inmece/belirleyici/tanzim edici bu tavır, ilgili fakültenin bir ilköğretim kurumu düzeyinde görüldüğü izlenimini uyandıracaktır. Sabık dönemlerde akademik özgürlüğü ve özerkliği zedeleyen sû-i misalleri kendisine emsal kabul etmesi akla, mantığa, bilim tasavvuruna ve üniversite özerkliğine aykırıdır. Bütün ilahiyat camiasının ve ilgili kesimlerin katkı ve katılımı ile ilahiyat eğitimi bütün boyutları ile tartışılıp yeniden düzenlemeler yapılabilir."

İlahiyat Fakültesi mezunlarının hizmet ve istihdam alanlarının çeşitliliğine bakıldığı zaman hizmet öncesinde verilen tek bir program yeterli değildir. Bir taşla otuz kuş vurmaya çalışmak sadece kaynak israfı ve başarısızlığa neden olmaz, çok daha önemlisi mezun olan gençlerde yetersizlik duygusuna neden olabilir.

İlahiyat Eğitiminin Problemleri

İsmail ERKEN

Dr. Öğr. Üyesi
İzmir Kâtip Çelebi Üni.
İslami İlimler Fak.

İlahiyat/İslamî ilimler fakülteleri Türkiye’de yüksek din eğitimi ve öğretimi veren kurumlardır. İlahiyatın tarihini Dârülfünûn-ı Şâhâne’deki Ulûm-i Âliye-i Dîniyye Şubesi ile başlatmak mümkün olsa da günümüzde var olan fakülteleri düşünürsek daha çok 21 Kasım 1949’da kurulan Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi ile başlatmak daha doğru olacaktır. Cumhuriyet tarihi içerisinde açılan ve daha sonra ilahiyat fakültesine dönüşen Yüksek İslam Enstitüleri de bu tarih içerisinde önemli bir yere sahiptir. 28 Şubat döneminde sayısı ve kontenjanları iyiden iyiye azalan ilahiyatlar şimdilerde 100 üzerinde devlet ve vakıf üniversitelerinde birinci/ikinci eğitim ve örgün/yaygın öğretim bölümleri şeklinde eğitime devam ediyor. İlahiyat alanında yüzde yüz Arapça veya İngilizce eğitim veren fakülteler mevcuttur. Ayrıca ön lisans bölümüne müteakip lisans tamamlama eğitimi (İLİTAM) verilen bölümler de bulunuyor. Yabancı dil hazırlık eğitimi tüm ilahiyatlarda yer almıyor.

İlahiyat lisans eğitiminde temel İslam bilimleri, felsefe ve din bilimleri ve İslam tarihi ve sanatları alanlarında dersler verilmektedir. Fakülte mezunları Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde imam-hatip, Kur’an kursu hocası; Milli Eğitim Bakanlığı’nda öğretmen ve fakültelerde alan araştırmacısı olarak istihdam edilmektedir. İlahiyat fakültesi lisans öğrencisi olmak için herhangi bir lise şartı bulunmamaktadır. Bu sene -bir ilk olarak- hafızlara özel kontenjanlar tanımlanmıştır.

İlahiyatları değerlendirirken farklı boyutlarda konuyu ele almak gerekir. Biz de ilahiyatları öncelikle eğitim açısından değerlendireceğiz. İkinci olarak kişisel planda ilahiyatlı olmak veya ilahiyat mezunu olma durumu üzerinde durulacaktır. Sonrasında ise sosyolojik olarak ilahiyatlar ele alınacaktır. Bu değerlendirmeler yazının sınırları göz önüne alındığında tahmin edileceği üzere geniş kapsamlı olmayacaktır.

Son senelerde sayıları hızla büyüyen ilahiyatların eğitim alanında problemler yaşadığını/yaşayacağını öngörmek imkânsızdır. Eğitim kadroları ve fiziksel imkânlar yönünden sorunlar yaşanmaktadır. Gelişmiş insan gücünün eksikliği ile ders yükü hayli fazla olan bir alanda eğitim yapmak

oldukça zordur. Artı olarak; bunlara kitap ve kütüphane eksiklikleri de eklenince durum daha sorunlu bir hal almaktadır.

Eğitim açısından ikinci bir sorun öğrencilerin bazı durumlarda sadece temel kaynaklar ile sınırlı kalmalarıdır. Zira süre sınırlı ve program sıkışıktır. Ek okumalara, araştırmalara, disiplinler arası değerlendirmelere yer verilememektedir. Yüksek din eğitiminin yapıldığı bu kurumlarda farklı konularda uzmanlaşma amacı ile belli alanlara yönelmek de her zaman kolay olmamaktadır. Kaldı ki bunlara bir de alan dışı konular da eklenebilmelidir. Örneğin İslam iktisadı, nebevi tıp veya helal sertifikaları gibi konularda ilahiyatçılara ihtiyaç duyulmaktadır.

Din eğitimi veren kurumlara da personel kaynağı olan ilahiyatlar bir döngünün içerisinde yer alır. Fakültelerden din eğitiminde kalifiye mezunlar vermek demek aynı zamanda fakültelere kaliteli öğrenci gelmesi demektir. Bu sebeple alan yeterliliğinin yanı sıra bir de işin pedagoji eğitimi boyutu bulunmak-

tadır.

Örgün ve yaygın eğitim kurumlarının bulunması eğitim açısından düşünülmesi gereken başka bir meseledir. İlahiyat gibi gayet önemli bir alanda her iki eğitim tarzının da kendine göre olumlu ve olumsuz yönleri bulunmaktadır. Ayrıca Arapça hazırlık sınıflarının standart olmaması da bir sorun olarak düşünülebilir. Eğitimde standardın olmaması öğrencilerin değerlendirilmesi açısından problemlidir.

İlahiyat eğitimi ele alınırken doğal olarak nirengi noktası “din” olur. Kişisel planda da din, insanların hayatını şekillendiren bir olgu olduğuna göre mesele elbette daha girift bir hal alır. İlahiyat alanı kaynakları ve konuları yönünden oldukça geniş bir alan olması sebebi ile öğrenci kişisel olarak kendini çok çalışmaya hazırlamalıdır. Ele alınan konuların asıl kaynakları Arapça başta olmak üzere başka dillerdedir. Bu sebeple dil eğitiminde süreklilik ve istikrar da sağlanmalıdır. Sonuç olarak sürekli ve yoğun bir çalışma, öğrencinin yorgun ve bıkkın bir ruh haline bürünmesine sebep olabilir.

Din eğitimi veren kurumlara da personel kaynağı olan ilahiyatlar bir döngünün içerisinde yer alır. Fakültelerden din eğitiminde kalifiye mezunlar vermek demek aynı zamanda fakültelere kaliteli öğrenci gelmesi demektir. Bu sebeple alan yeterliliğinin yanı sıra bir de işin pedagoji eğitimi boyutu bulunmaktadır.

**İlahiyat
fakültelerinden
mezun olan
bireylerin kişisel
planda yaşadıkları
zorluklardan biri
din adamı olmanın
kendisidir.**

İlahiyat eğitimi alan ve alacak öğrencileri dindar olarak nitelemek genel bir kanı olarak yanlış olmayacaktır. Bu kanıdan yola çıkarsak kişinin ailesinden ve çevresinden edindiği ve kendi bilgisini geliştirdiği bir alan olarak din, ilahiyata yeni başlamış bir birey için her zaman kolay bir konu değildir. Her sosyal bilimde olduğu gibi bu alanda da tartışmalar ve farklı görüşler bulunmaktadır. Araştırmacılar meselelere yığılmacı bir yaklaşım ile kendi savlarını destekleyerek yaklaşırlar. Bu görüşler yabancı olunan görüşler olabilir. İşte bu noktada ilahiyat öğrencisi bazen kişisel problemler hissetmektedir. Kimi zaman kendi dindarlığını sınamakta, kimi zaman bu görüşlerin sahiplerinin dindarlığını sınamaktadır. Öğrenci ilahiyat eğitimi süresince meseleyi sadece iman ve inkâr mevzisinden ele alırsa, fikirlerin çeşitliliğine olan inancını yitirirse ve tartışmanın getirilerini ıskalarsa aldığı eğitim onu tedirgin edici bir hal alır. Bu sebeple tartışmaların üzerine gidecek, hatta özüne inecek ve doğru

bilgiye ulaşma hevesi içinde olacak bir ruh hali çok daha fazla iş görür. Zira mesele kimin galip ve mağlup olduğu retoriksel bir cedel değildir. Esas meselenin eğitim olduğu asla unutulmamalıdır.

İlahiyat fakültelerinden mezun olan bireylerin kişisel planda yaşadıkları zorluklardan biri din adamı olmanın kendisidir. Kendini dinin yaşayan ve yürüyen temsili olmak gibi yüklenmesi imkânsız bir görevi yükleme durumunda bulan bazı bireyler kendileri olmaktan vazgeçme noktasına gelmektedir. Bu örneğin, her beden eğitimi öğretmeninden olimpiik bir sporcu olmayı beklemekle aynı şeydir. Netice itibarı ile bu şekilde oluşturulan bir kimlik kurumsal bir kimlikten öteye geçmemektedir. Bazen ikircikli bir yapıya dönüşmekte ve kişinin sosyal hayatında bu kimlik ile ve bu kimlik olmaksızın oluşturduğu iki kişisel alan oluşmaktadır.

Mezunların karşılaştıkları bir sorun da din hakkında gelen sorularında altında ezilme duygusudur. Az önce zikrettiğimiz perspektiften

devam edersek bu sefer de birey kendisini her şeyi bilmekle memur etmektedir. Ki bunun imkânsız olduğu çok açıktır. Bu durumu aşabilecek en iyi aksiyon gelen her soruyu ve sorunu bir fırsat bilmektir. O konuda var olan bilgileri incelemek ve araştırmak ayrıca elde edilen bilgileri muhataba ulaştırmak kişisel olarak bir gelişimdir.

Diğer bir kişisel problem ise ilahiyatçının bildiğini/öğrendiğini toplum huzurunda anlatma sorunudur. Gerek ailesi ve gerekse sosyal çevresi içinde bazı konularda edindiği akademik bilgiler başlarına bela olmaktadır. Muhatapları ile anlaşamadıklarını hissetmelerinin yanı sıra aynı zamanda kimi zaman dışlanma ve ötekileştirme duygusunu yaşamaktadırlar. Hatta çoğu zaman, bu nahoş durumlara batıl inançlar sebep olmaktadır. Bu durumda ilahiyatçı doğru bildiği şeyi anlatırken muhatabının kemikleşmiş inancına karşı gelmektedir.

Toplumsal olarak; maalesef ilahiyat fakültelerinin sosyal planda konumlandırma sorunu bulunmaktadır. Din eğitimi veren diğer birçok dernek, cemaat ve vakıflar ile ne yazık ki karşı karşıya bırakılmaktadır. Bazı söylemler bu fakülteleri toptancı düşüncelerin büyümesine kapılarak yanlış konumlandırmaktadır. İçerisinde yüksek din eğitimi verilen kurumlar olarak ilahiyatlar toplumun bazı kesimlerince hedef gösterilip itibarsızlaştırılmaktadır. Hatta bu iş arkasında saf tutmama ve muhatap almamaya kadar gitmektedir. Meselenin başka ilginç bir yanı ise bu karşıtlık içerisinde bu kurumlarda okuyan gençler de bulunmaktadır. Bu sorun onları hoşnut olmadıkları bir kurumdan

diploma almaya zorlamaktadır.

Diğer bir sosyolojik problem ise bu fakültelerden din konusunda toplumsal bir bilinçlendirme beklemektir. Yani toplum ile din arasındaki bağlantının güçlendirilmesinde aktif rol üstlenmesi hedeflenmektedir. Bu işlevin yerine gelmesi, gerek mezunlar gerek öğrenciler ve gerekse öğretim üyelerinden beklenir. Bu bağlamda akademik dil ve din dili uyumsuzlukları ile muhataplarla anlaşamama problemleri yaşanır. Burada din hizmetlerinin ve eğitiminin istihdam edilen kamu personellerince verildiğini zikretmek gerekir. Zira az önce bahsedilen hedefi gerçekleştirmek üzere istihdam edilip edilmedikleri başka bir problemidir.

Sonuç olarak ilahiyat ve İslamî ilimler fakültelerinin, öğrencilerinin, mezunlarının ve öğretim kadrolarının önünde burada zikredilmeyenler de dâhil bir sorunlar manzumesi durmaktadır. Her sorun bir anda ortaya çıkmadığı gibi sorunların bir anda da çözülmesi imkânsızdır. Sorunlar bize yeni kapılar ve aksiyon alma imkânı tanır. Aynı zamanda çözüm için uğraşılmasa bu sorunların büyümesine sebep olacağı gibi sorunların çözümüne ait inancın da azalmasına sebep olur. Umarım hep beraber düşünerek ve taşın altına elimizi koyarak bu sorunları çözme kudretine sahip oluruz.

Toplumsal olarak; maalesef ilahiyat fakültelerinin sosyal planda konumlandırma sorunu bulunmaktadır. Din eğitimi veren diğer birçok dernek, cemaat ve vakıflar ile ne yazık ki karşı karşıya bırakılmaktadır.

Lisansüstü Eğitim Üzerine

Mustafa ÖZEL

Prof. Dr., FSMVÜ
İslami İlimler Fakültesi

Üniversitelerde eğitim üç şekilde gerçekleşir: Ön lisans, lisans ve lisansüstü. Ön lisans programları iki yıl gibi kısa sürelidir, lisans dört ila altı yıl arasında değişken bir yapıya sahiptir. Lisansüstü eğitimin süresi yüksek lisansta iki-üç yıl, doktoradaysa dört-yedi yıl arasındadır. Ön lisans programlarında gaye, ara insan gücü yetiştirmektir. Buralarda eğitim-öğretim, Meslek Yüksekokulları'nda verilir. Lisans eğitimi ise Fakültelerde gerçekleştirilir. Lisansüstü eğitim-öğretim, üniversitelere bağlı olan enstitüler tarafından yapılır. Enstitüler; araştırmacı, bilim adamı, uzman yetiştiren kurumlardır. Lisansta, kimi üniversitelerde öğrencilerden bitirme tezi, proje gibi akademik boyutu, niteliği ve içeriği olan çalışmalar istenir. Bunların kredi karşılığı bulunur. Lisansüstünde ise tezsiz yüksek lisansı (bu, akademik olmaktan ziyade iş hayatında ağırlığı olan bir program türüdür) bir kenara koyarsak, tez hazırlamak ve bunu bir jüri önünde savunmak, bu eğitim ve öğretimin olmazsa olmaz bir parçasıdır.

Her üç düzeyde yapılan eğitim-öğretim faaliyetinin özellikleri, dersleri, sorunları bazen benzerlik bazen de farklılık gösterir. Bu yazıda lisansüstünde yaşanan, karşılaşılan problemlere değinmeye çalışacağız.

Her alandaki eğitim-öğretimin üç unsuru vardır: Kurum/sistem/mevzuat, hoca/akademisyen ve öğrenci. Sözünü edeceğimiz problemler de, buna bağlı olarak üç şekilde ortaya çıkmaktadır. Çünkü hiçbir sorun, sadece bir taraftan kaynaklanmaz. Sorunun ortaya çıkmasında diğer tarafların da şöyle veya böyle bir dahli bulunur.

Kurumsal açıdan bakıldığında temel problemin, her üniversitenin her alanda yüksek lisans ve doktora programı açması olduğu söylenebilir. YÖK, yeter şartları sağlayan üniversitelere, başvurusu yapılan programın açılması iznini vermektedir. Özellikle yeni üniversitelerde öğretim üyelerinin üniversite ve şehir değiştirmesi, açılan programın yürütülmesinde aksaklıklara, tıkanıklıklara yol açmaktadır. Lisansüstü eğitim-öğretimin iyileşmesini, niteliğinin artmasını sağlamak için belirli bir program dâhilinde üniversitelerin ve onlara bağlı olarak enstitülerin belirli alanlara yönelme-

si, buralarda yoğunlaşması, uzmanlaşması gerekir. Bir üniversite hem sağlık bilimlerinde hem mühendisliklerde hem de sosyal bilimlerde lisansüstü program açmamalıdır. Üniversitelerimiz belirli alanlara ağırlık vermelidir. Maalesef ülkemizde her üniversitede, tıptan ilahiyata, ziraattan iktisada kadar her fakülte bulunmaktadır. Adı teknik olan üniversiteler bazen sosyal bilimlerde öne çıkabilmektedirler. Teknik adı taşıyan bir üniversite bünyesinde tıp fakültesi bile vardır. Bugüne kadar böyle bir yöntem izlenmiştir. Uzun vadeli bir planlama ile bundan vazgeçilmelidir. Bu vazgeçişin, beraberinde lisansüstünü de olumlu yönde etkileyeceği kanaatini taşımaktayız. Eğitim üniversiteleriyle araştırma üniversitelerini kesin ve net bir şekilde birbirinden ayırmalıdır.

Son yıllarda üniversiteler hakkında en çok konuşulan konulardan biri, alınan öğrenci sayısının çokluğudur. Bu, yukarıda bahsettiğimiz her üç kademe için de söz konusudur. Üniversite öğrencilerinin çoğunluğunu, önlisans ve lisans öğrencileri oluşturduğu için en çok buradaki fazlalık göze batmaktadır. Lisansüstü programlarda öğrenci yoğunluğu, diğerlerinden daha az değildir. Bu düzeyde eğitim alan öğrenciler, uzmanlık yolunda oldukları için hocaların bunlara daha fazla zaman ayırmaları gerekmektedir. Oysa bu kadar çok öğrenciyle bihakkın ilgilenebilmesi için hocaların ne imkânı ne de zamanı vardır. Bu durum da verimi düşürmektedir. Nitelik, niceliğin gölgesinde kalmaktadır. Niteliği olmayan nicelik işlevsizdir, anlamsızdır. Sistem hocaya öğrenci seçme imkânı tanımamaktadır. Öğretim üyelerinin ve öğrencilerin sayıca fazla olduğu üniversitelerde, kimi zaman hoca

kendinden hiç ders almayan öğrenciye danışman atanabilmektedir. Bu durum hem hoca hem de öğrenci için muhtelif problemlere sebebiyet vermektedir. Her iki taraf da tanımadığı biriyle çalışmak mecburiyetinde kalmaktadır.

Hocalara bakıldığında en büyük mesele, aşırı danışmanlık yüküdür. Öyle durumlarla karşılaşmaktadır ki, hocanın fiilen o sayıdaki öğrenciye danışmanlık yapması imkân dışıdır. Danışmanlık ciddiyet, takip ve kontrol isteyen bir iştir. Tabii işin hakkının verilmesi isteniyorsa. Haftada 20-30 saat derse giren bir hocanın kendisine bağlı 10 öğrenciye danışmanlık yapması oldukça zordur. Yüksek lisans tezinin hazırlanma süresi, 1-2 yıldır. Bu sürede tezin hazırlanması, danışman tarafından okunması, düzeltilmesi için öğrenciye geri verilmesi, tezin son halinin görülmesi için yeniden hocaya gelmesi vs. uzun bir süreçtir. Dolayısıyla hakkını vererek tez yönetmek çok kolay değildir. Danışmanın yükü, doktorada daha da ağırdır. Bir insanın akademik hayatta yaptığı en önemli çalışma, doktora tezidir. Öğrencinin bilimsel anlayışı, insana, hayata, bilime bakışı, insan, hayat, bilim anlayışı bu evrede şekillenir. Daha sonraki dönemlerde yapacağı çalışmalar, doktoradan edindikleri üzerine bina edilir. O bakımdan danışman hocanın öğrencisine çokça zaman ayırması gerekir. Bir de öğrenci uzak bir şehre, uzak bir üniversiteye gidecekse, bu durum daha fazla ehemmiyet kesbeder. Bu süreçte danışman mümkün olduğunca öğrencisini ilmen, zihnen, fikren beslemelidir. Danışmanın öğrencisine vakit ayırabilmesi için ders yükünün azaltılması lazımdır. Yoksa bu ders yüküyle danışmanlık, bu kadar olur.

Bir de şöyle bir şey vardır bizde: Bir hoca her konuyu, her kişiyi, her dönemi, her alanı çalıştırabilir. Bu, Türkiye akademiasının en temel sorunlarından biridir. Hoca, bu benim uzmanlık alanım değil, diyememektedir. Böyle bir gelenek oluşmamıştır bizde. Bu durumun çözümü bir ölçüde, yukarıda bahsettiğimiz üniversitelerin ihtisaslaşmasına bağlıdır.

Gelelim sistemin en önemli unsuru olan öğrenciye. En son söyleyeceğimi, en başta söyleyeyim: Çalışkan, azimkâr, sonuca odaklanmış bir öğrenciyi hiçbir şey durduramaz, engelleyemez. Bana göre öğrencinin başarısı, en azından yüzde elli biri kendi elindedir. Sistemin kötülüğü, hantallığı, işlevsizliği; danışmanın ilgisizliği, ekonomik, sosyal şartların zorluğu ve benzeri bir yığın olumsuzluğa rağmen istekli öğrenci sonuca, başarıya ulaşır. Buna geçmişten ve günümüzden birçok örnek zikredebiliriz. Zorluklar, başarıya götüren birer vasıta. Zorlukları birer imkân olarak da görmek mümkündür.

Lisans eğitimini tamamlayan bir öğrenci, mezuniyet sonrası sendromu yaşar. Gelecek belirsizliği kendisini tedirgin eder. 4-5 yıldır öğrenci olarak yaşadığı hayattan kopmak onu korkutur. İş bulamama endişesi baskındır. Burada saydığımız ve sayamadığımız nedenlerden dolayı hatırı sayılır derecede öğrenci yüksek lisansa yönelir. Sözü kararsızlığa, belirsizliğe getirmek istiyorum. Lisansüstü eğitime başlayan öğrencilerin önemli bir kısmı, bir kararsızlık içinde bu sürece dâhil olmaktadır. Başvuru esnasında bile hangi alana müracaat edeceğine doğru düzgün karar veremeyen birçok aday bulunmaktadır. Lisansüstü eğitimde

Lisansüstü eğitim-öğretimin iyileşmesini, niteliğinin artmasını sağlamak için belirli bir program dâhilinde üniversitelerin ve onlara bağlı olarak enstitülerin belirli alanlara yönelmesi, buralarda yoğunlaşması, uzmanlaşması gerekir.

kararlılık, plan, seçilen alana yönelme, ona yoğunlaşma çok önemlidir.

Lisansüstü eğitime yönelen aday, öncelikle ailesini ikna etme durumuyla karşı karşıdır. Maalesef böyle yaygın bir sıkıntı vardır. Toplumumuzda çocuğumuz lisans eğitimini tamamladığında üniversite hayatı bitmiş kabul edilir. Daha üstünü okumayı birçok aile anlayamaz. Okul bittiğine göre önce iş, sonra da eş sahibi olunmalıdır. Burada ailenin ekonomik gerekçelerini de zikretmemiz gerekmektedir. Evladını 4-5 yıl zar zor okutan ebeveynler, bir 2-3 yıl daha okutmaya imkân bulmakta zorlanmaktadır. Burada çeşitli kurum ve kuruluşların bursu destekleri devreye girmektedir. Daha doğrusu girmelidir. Burs veren her kurum ve kuruluş, mutlaka lisansüstü eğitim alan öğrencilere kontenjan ayırmalıdır. Çünkü bu lisansüstü kurumlarda öğrenim gören gençler, daha nitelikli, daha donanımlı olarak hayata atılacaklardır. Binaenaleyh topluma katma değerleri daha fazla olacaktır. Son yıllarda gelişen sevindirici bir gelişmeye değinmek lazım. Son birkaç yılda eskiye nazaran ailelerde lisansüstü eğitime bakış konusunda olumlu gelişmeler meydana gelmiştir. Aileler bütçelerini, imkânlarını zorlayarak çocuklarına destek çıkılmaktadır.

Lisansüstü eğitimi düşünen arkadaşlara bazı tavsiyelerde bulunmak isterim. Bunu yüksek lisanstakileri muhatap alarak yapmak istiyorum. Çünkü doktora düzeyinde olanlar, büyük ölçüde yüksek lisansta tecrübe sahibi oldukları için bu söyleyeceklerim onları ilgilendirmeyebilir.

- Yüksek lisansa erken, mümkünse 2. sınıfta karar verilmelidir. Alan seçimi yapılmalı, üst sınıflarda seçimlik dersler buna göre tercih

edilmelidir. Ders dışı kitaplar alınırken seçilen alanı besleyecek kitaplara yer verilmeli, lisans döneminde küçük de olsa bir kütüphane oluşturulmalıdır.

- Yine lisans eğitimi alırken seçtiği, ilgi duyduğu alanla ilgili okul dışında verilen seminer, düzenlenen konferans, panel, sempozyum gibi bilimsel etkinlikleri takip etmeli, mümkün olduğunca bunlara katılmalıdır. Lisans öğrencisi, hangi fakülte veya bölümü okuyor olursa olsun asla dersleriyle yetinmemeli, kendisini kültürel, zihinsel, bilimsel olarak geliştirecek faaliyetlere katılmaya gayret etmelidir.

- Yüksek lisansa kabul edilen arkadaş, daha o gün tezini ne zaman teslim edeceğinin hesabını, planını yapmalıdır. Bu eğitim düzeyinde zamanın nasıl geçtiği kolay anlaşılmaz. Yapılan plana uyulduğu takdirde nitelikli ve dolgun bir tez hazırlanır, üniversitenin belirlediği tarihten önce savunulabilir.

- Yüksek lisansta da doktora da en önemli mesele, tez konusunun seçimidir. Bugün birçok alanda konu seçiminde büyük zorluklar yaşanmaktadır. Lisansüstünde birçok öğrencinin bulunması, her geçen gün konu seçimini zorlaştırmaktadır. Tez konusu mutlaka ders döneminde seçilmelidir. Çünkü şunu konuyu çalışacağım, demekle iş olmuyor. Düşündüğünüz konunun akademik bir yöntemle çalışılıp çalışılmadığını araştırmalısınız. Tez seçimini yaparken hocalardan ziyade tez yapmış olan, yapmakta olan arkadaşlarınızla istişare etmenizde fayda vardır.

- Liseden üniversiteye geçişte nasıl uyum sorunu yaşıyor, lisanstan yüksek lisansa geçişte de benzer sorun yaşanmaktadır. Lisans liseye benzemediği gibi yüksek lisans da lisansa benze-

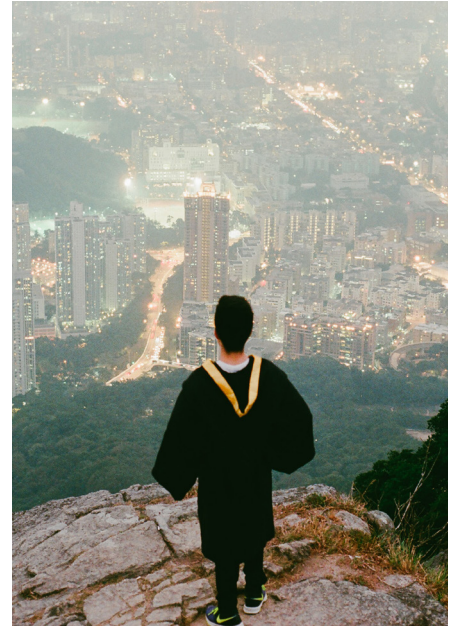
mez. Bu seviyedeki eğitim-öğretim, günlük çalışmayı gerektirir. Dersler büyük ölçüde öğrencilerin konu hazırlamaları ve bunları sunmaları, bu sunumların birlikte değerlendirilmesi şeklinde işlenir. O bakımdan sürekli okumak, araştırmak, yazmak, değerlendirme yapmak, yorum yapmak gerekir.

- Ders dönemini bitiren, konusunu alan öğrenci alan araştırmasına yönelir. Ana kaynakları toplar, belirli bir plan dâhilinde bunları okur, notlar alır. Ardından elindeki malzemeyi tasnif eder, bilahare yazmaya geçer. Yazmaya başladığında yazmanın zorluklarıyla karşılaşır. İlk günler yıpratıcı, bunaltıcı, can sıkıcıdır. Eldeki malzeme bir türlü mütenasip bir şekilde yazıya dökülemez. Bu esnada bir de bakar ki, tezin süresi bitmiş. Onun için ben-denizin arkadaşlara önerisi, tez yazma süresinin üçte birini okumaya üçte ikisini ise yazmaya ayırmalarıdır. Yazarken okumanız gereken yeni konular, başlıklar çıkacaktır karşınıza.

- Şimdiye birçok arkadaşın danışmanından şikâyetçi olduğunu gördüm, dinledim. Bunların başında danışmanına ulaşamadığı, odasına/ofisine gittiğinde kapısının kapalı olduğu, danışmanın ilgisizliği gelmektedir. Bu bağlamda yapılacak ilk şey, hocanızın yanına randevu alıp gitmektir. Telefonu sizde olmayabilir. Bütün hocaların mail adresleri, çalıştıkları fakülte-lerin web sayfasında bulunmaktadır. Bazı hocalar, randevusuz görüşme kabul etmemektedirler. Bunda haklılık payları da vardır. Aldığınız randevuya da mutlaka gidin, yola zamanında çıkın, hocayı bekletmeyin. Tezinizi yazmaya başladığınızda mutlaka danışmanınıza gösterin, doğru yazıp yazmadığınıza emin olun, onun onayını alın. Tezi tama-

men bitirdikten sonra okuması için hocanıza verdiğinizde büyük bir hayal kırıklığı yaşayabilirsiniz. Şu cümleyi duymak, bütün dünyanız alt üst edebilir: “Olmamış, tez böyle yazılmaz.” Onun için yazdığınız ilk bölümü gösterip yanlış yapmadığınızdan emin olun. Tezinizi yazıp bitirdikten sonra danışmanınıza teslim etmeden önce, tezi kabul edilmiş bir arkadaşınıza okutun ki, tez hocanın önüne daha düzgün çıksın. Şunu da unutmayın: “Hocanızın danışmanı olduğu tek öğrenci, siz değilsiniz.” Hoca öğrencisine ilgisiz olur mu? Olabilir. Bunu abartmamak lazım. Hocanın kastı yoktur büyük bir ihtimalle. Belki bir yanlışsama içindesinizdir. Şunu daima aklınızda bulundurun: Danışmanınız (az veya çok) ilgilenirse de ilgilenmese de siz bu tezi yapacaksınız. Bu tezi, siz yapacaksınız. Gerekirse ders döneminde kendisinden ders aldığınız hocalara da giderek bu süreci tamamlamanın bir yolunu bulacaksınız. Malum başarısızlığın mazereti olmaz.

- Son olarak şiir, hikâye, öykü, roman, deneme gibi kitaplar mutlaka okunmalıdır. Edebiyatın mühendislikten sanat tarihine, tıptan ilahiyata, işletmeden eğitime kadar bütün bilimlerin öğrenilmesinde, anlaşılmasında, yorumlanmasında ve uygulanmasında büyük etkisi vardır. Edebiyat, bize olaya, insana, eşyaya, tabiata bakmayı öğretir. Bakmasını bilmeyenden bilim adamı olmaz.

Sistemin kötülüğü, hantallığı, işlevsizliği; danışmanın ilgisizliği, ekonomik, sosyal şartların zorluğu ve benzeri bir yığın olumsuzluğa rağmen istekli öğrenci sonuca, başarıya ulaşır.

Gençlik ve Edebiyat

Raif NAS

Eğitimci

Bu yazıda orta dereceli okullarımızda edebiyat eğitimini değerlendireceğiz. Zaman zaman ülkemizde kitap satışlarına veya kitap okuma oranlarına dair istatistikler yayınlanır, biz de dünya ölçeğindeki yerimize bakıp hayıflanırız. Edebiyat eğitimi ve ilgisinin bir iklim/mecra meselesi olduğunu düşünüyorum. Sadece müfredata ders koymak veya şiir, hikâye, kompozisyon yarışmaları düzenlemenin yeterli olmadığı gelinen noktaya hepimizin malumudur. Müfredata baktığımızda haftalık ders saati olsun, içerikler olsun oldukça doyurucu ve yeterli miktardadır. Ancak gerek öğretmenin tarzı gerekse öğrencinin ilgisizliği bu imkânları heba etmektedir. Hele bir de Türkçe ve edebiyatın YKS’de temel derslerden olması, fayda gibi görünse de öğrencinin zihninde işin ruhuna nüfuz etmek yerine kuru ve sıkıcı bilgiler, ezberlenip sınavdan sonra unutulması gereken malumatlar yığını haline gelmesine sebep oluyor. Sınavların çoktan seçmeli oluşu üretkenliği engelliyor, binlerce soru çözsünüz de birilerinin hazırladığı doğruları veya yanlışları işaretliyorsunuz. Öğrenciye ait tek bir kelime olmuyor. Bu yüzden ki gençlerimiz sevgililerine ilan-ı aşk ederken bile sosyal medyadan afili cümleler kesip yapııştırıyor.

Edebiyatın bir iklim, bir mecra meselesi olduğunu söylerken kastımız, edebiyatın sevdinilmesi, yaygınlaştırılması, yeşertilmesi için toplumun tüm kesimlerinde ve çağın tüm iletişim araçlarında işlenmesi gerektiğidir. Evde anne baba ilgili değilse çocuk da ilgili olmuyor. Zaten çekirdek aile yapısına geçtiğimizden bu yana dilin köküne kibrit suyunu dökmüş olduk, evden dedeyi nineyi çıkarınca yetmiş seksen yıllık dil birikimini, hikâyeyi, nükteleri de çıkarmış oluyoruz. Masalların yerine çizgi filmler geldiğinden beri çocukların muhayyilesine ipotek koyduk; kendi Kafdağı’nı, kendi Zümrüdüanka’sını, kendi devini, perisini, kahramanını tasavvur etmesine izin vermedik, ekranda nasılsa öyle düşünmesine ortam hazırladık.

Sinemamız, tiyatromuz, musikimiz de malzemesini edebiyatımızın klasiklerinden yeterince devşirmeyince, Kore ürünlerini uyarlayınca bu yolla da gençlerimizin edebiyat kültürünü geliştiremiyoruz. Görselliğin bu kadar baskın olduğu günümüzde tüm iletişim araçlarına edebi eserlerin aktarılması bir nebze de olsa teşvik edici olacaktır. Son zamanlarda yaygınlaşan sesli kitap uygulamaları özellikle orta yaş ve çalışan kesimin edebi eserle-

re erişimini artırmıştır. Trafikte sürücüler, mutfakta hanımlar, makine başında işçiler, nöbetteki güvenlikçiler bu yolla edebiyata ilgi duyuyor ve çocuklarını da teşvik ediyor.

Okullarda edebiyat kulüpleri işlevsel değil; gerek fizik mekân sınırlaması gerek ders programı yoğunluğu buna sebep olmaktadır. Yazı atölyesi uygulamaları ise çok nadir olarak karşılık buluyor. Yazı yazmanın YKS’de karşılığının olmayacağı düşüncesi öğrencide motivasyon kırıcı oluyor.

Televizyon dizilerinde oyuncuların kitap okurken, şiir okurken veya bir edebi metne gönderme yaparken göremiyoruz maalesef. Romanlarımızdan uyarlanan diziler de orijinal metinden çok uzağa savruluyor; iletisi abartılı görsellerde kayboluyor.

Tanışma imkânımız olan birçok belediye başkanımıza, edebiyata ilgiyi artıracak önerilerde bulunuyoruz; ancak mâkes bulmuyor maalesef. Kültür kodlarımızla tefriş edilmiş mekânlarda ustaları tarafından hikâyelerimizin yeni nesillere aktarılmasıyla, tiyatral unsurların da dâhil edildiği bir anlatımla tahkiye geleneğimizin canlandırılacağını düşünüyorum. Edebiyatı caddeye sokağa, çarşıya pazara,

çiçeğe böceğe, dereye tepeye yansıtılmalı; hayatın içinde hissettirmeliyiz. Gençlerin eserleri hissettirmesini, içeriğine nüfuz edebilmesini, karakteri yaşamasını sağlayacak düzenekler oluşturmalıyız.

Evlerimizde okuma saatleri planlamalı, özellikle akşam yemekleri ve hafta sonu kahvaltılarımızda edebi eserleri müzakere etmeli, çocuklarımızı konuşturmalı, yorum kabiliyetlerini arttırmalı ve eserlerin dilini kavramalarını sağlamalıyız. Bunu yaparken de öncelikle kendi edebiyat mirasımızı değerlendirmeliyiz. Kendi masallarımızdan önce La Fontaine masallarını okutursak kendi bahçemizi başkalarına sürdürmüş oluruz.

Edebiyatı öncelemezsek okullar çocuklarımızın tost yiyip test çözdükleri estetsiz mekânlar olmaya devam edecektir.

Ok atarken yayı girmek zorunda olduğumuz gibi gençlerimizi geleceğe taşımak için de geçmişi hatırlatmak, hissettirmek zorundayız. Aksi halde yayı geril(e)meyen ok nasıl ki bir adım ileri gidemezse geçmişini bilmeyen gençlik de bir adım ilerleyemez. Edebiyat bir milletin hafızasıdır; hafızasını kaybeden toplum kaybolur.

Vesselam!

Edebiyat eğitimi ve ilgisinin bir iklim/mecra meselesi olduğunu düşünüyorum. Sadece müfredata ders koymak veya şiir, hikâye, kompozisyon yarışmaları düzenlemenin yeterli olmadığı geline noktaıyla hepimizin malumudur.

Türkçe-Edebiyat Öğretimiyle Gönüller Yapmak

Gülcan CELAYİR

15 Temmuz Şehitleri
Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi (İzmir),
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni

“Ormanda karşıma iki yol çıktı. Ben en az kullanılmış olanı seçtim.” Robert Frost’a ait olan bu sözü pek çoğumuz “Ölü Ozanlar Derneği”nden hatırlayacaktır. N. H. Kleinbaum tarafından yazılan kitap, bir kuşağın okul algısına damga vurmuş bir eserdir. Elbette bunda sinema filminin de payı büyüktür. Ancak okuyanların yüreğini peşine takıp sürükleyen şey, okulun edebiyat öğretmeni Bay Keating’in öğrencileriyle kurduğu o özel bağıdır. Belki de kitabı okuyan pek çok gencin edebiyat öğretmeni olmayı seçmesinde tesiri olacak kadar etkileyici bir karakterdir Bay Keating. Yine şiirin gücünden faydalanarak öğrencilere dokunmuş bir başka edebiyat öğretmeni ise “Sakıncalı Düşünceler” filminin ana karakteri, Bayan Johnson’dır. Bu filmde, Ölü Ozanlar Derneği’ndekinden bambaşka bir okul ve öğrenci yapısı söz konusudur. Ancak gerek Amerika’nın beyazlarıyla (Ölü Ozanlar Derneği) gerekse Amerika’nın ötekileriyle (Sakıncalı Düşünceler) bağ kurabilen tek kişi, her iki filmde de okuldaki edebiyat öğretmenidir.

Öğrencilere yepyeni ufuklar açan, onların yaralı yüreklerini sözün gücüyle sağaltan edebiyat öğretmeni karakterlere, kurgu dünyasında daha pek çok örnek bulmak mümkündür. Ancak sadece filmlerde/kitaplarda mı vardır böyle öğretmenler dersiniz, cevabımız elbette hayır olur. Bilhassa bizim dünyamızda, Türkçe ve edebiyat öğretmenlerinin pek çok efsaneleşmiş, canlı örneğini bulmak mümkündür. Muallim Naci’den Mehmet Akif’e, Necip Fazıl Kısakürek’ten Tevfik Fikret’e, Yahya Kemal’den Ahmet Hamdi Tanpınar’a, Faruk Nafiz Çamlıbel’den Reşat Nuri Güntekin’e, Ahmet Haşim’den Halide Nusret Zorlutuna’ya daha nice büyük edebiyatçı vardır ki edebiyat öğretmeni olarak çalıştıkları dönemde en az okurları kadar öğrencilerinde de iz bırakmış; onlara hayallerine ulaşma yolunda sanata tutunmanın yöntemini öğretmiştir.

Gerek sözün büyüğü gerekse öğretmenliğin o özel konumu, öğrenciler için apayrı bir cazibe olmakta ve gönüllerle birlikte dimağlar, kişilikler de inşa edilmektedir. Elbette diğer branşlardaki öğretmenlerimizden de öğrencilerini çok seven, onlarla yakın iletişim kurup onların gelişimine katkı sunanlar vardır. Ancak edebiyat materyallerinin muazzam bir hazine olması, sanatın duygulara olan büyük etkisi, sözün gücü, edebiyat öğretmenlerini oldukça avantajlı bir konumda tutmaktadır. Bilhassa son senelerde ders kitaplarında seçilen metinlerin güzelliği, bu imkânı daha da genişletmektedir. Bir felsefe öğretmeni ya da bir din kültürü öğretmeni de değerler eğitimi ile meşguldür tabii ama felsefenin soyutluğu karşısında edebiyat, capcanlı malzemeler ortaya koyar; din kültürü dersine göre edebiyat, daha az bu-

yurgan görünür öğrencinin gözüne. Öğrenciler başka derslerde, değerler eğitiminin didaktik yönüne takılabilmekte iken edebiyatta adeta bir katarsis gerçekleşir ve metnin içinde bir devinim ile ruh ve zihin fırtınası yaşar öğrenci. Daha somut ifade edecek olursak felsefede doğruluk kavramı, bir ahlaki değer olarak elbette ele alınır. Din kültürü dersinde, dinimizin bu konudaki hükümlerini, sünnet-i seniyedeki yerini ve önemini öğrenir elbette ancak edebiyatta, yalan söylediği için kardeşinin ölümüne yol açan “Kaşağı” hikâyesinin küçük kahramanı ile birlikte bir vicdan azabı, bir yürek sızısı yaşar öğrenci. Doğruluğun önemini sadece öğrenmez, hisseder. Ders gibi değildir, yaşamın kendisidir. İşte en çok da bu yönüyle Türkçe/debiyat öğretmenlerinin manevi yükü bir hayli ağırdır.

Geçmişimizde öğretmenliğin ama özellikle de edebiyat öğretmenliğinin manevi yükünü, değerini bilip iz bırakan öğretmenler olduğundan bahsetmiştik. Peki, günümüzde nedir durum? Türkçe ve edebiyat öğretmenleri; müfredatın, programın, zorunlu eğitimin, çoktan seçmeli sorulardan oluşan sınavlara hazırlık baskısının cenderesinden ne kadar çıkabilmekte, öğrenciyle dil zevki ve edebiyat neşvesinde ne kadar buluşabilmektedir? Önündeki engeller ve elindeki imkânlar nelerdir? Biraz da bugüne, kendimize tutalım aynayı:

İlk olarak bahsetmemiz gereken şey, en temel sorunumuz aslında. O da eğitim sistemi içinde öğrencilerin “Neden bunu öğreniyorum?” sorusuna tatmin edici cevaplar veremiyor oluşumuz. Neden matematik öğreniyorum? Neden fizik öğreniyorum? Neden dilbilgisi öğreniyorum? Neden edebiyat öğreniyorum?.. Öğrencilerin her ders için sorduğu ilk soru: “Neden?” Öyle güzel ki bunu soruyor olmaları ve öyle haklılar ki sormakta.

Hatta daha da detaylandırıp “Ben veteriner olacağım, neden edebiyat öğrenmek zorundayım?” ya da “Ben ilahiyat okuyacağım, neden kimya dersi görüyorum?” sorularının benzerlerini sorarak bilmek istiyorlar verdikleri emeğin ne işe yarayacağını. Ancak aldıkları cevaplar o derece zayıf kalıyor ki onlar da sınavı geçecek kadar ara belleklerine kaydedip sınavdan sonra da geri dönüşüne gönderiyorlar edindikleri malumatları. İşte bu yüzden lise mezunu pek çok gence sokakta mikrofon uzatan muhabirler, ilkokul çocuklarının dahi bildiği sorulara saçma sapan cevaplar alıyorlar bazı gençlerden. En temel tarih bilgilerini dahi hatırlayamayan, çok kolay işlemleri dahi yapamayan gençlerden edebiyat gibi yüksek sanata ait bir alanda varlık göstermesini beklemek bir hayli hayalci bir tutum oluyor maalesef. “Neden?” sorusuna “Sınavda çıkacak.” ya da “İlerde çocuklarına ödev yaptırırken bilmiyorum mu diyeceksin?” gibi cevaplar vermek yerine sorunun hakiki cevabını vermediğimiz sürece Türkçe ve edebiyat öğretiminde yol almamız zor. Ana dilinin imkânlarını öğrenmenin, edebiyatın derin diyarlarına inmenin onun iç dünyasını nasıl zenginleştireceğini; bunun sınavlarda başarılı olma aracından çok öte anlamları olduğunu; kendisiyle, Rabbîyle ve insanlarla kurduğu bağın dil ile sağlandığını; insanın insan oluşu ve insan kalışı ile edebiyatın irtibatını; kişinin içindeki çocukla kuracağı bağda edebiyatın ve dilin işlevini; özdeğer, özsaygı ve özgüven geliştirmedeki fonksiyonunu; millî kültür ve medeniyetimizin mayalanması ve aktarılması yeri doldurulamaz işlevini anlatamadığımız, hissettiremediğimiz sürece Türkçe ve edebiyat öğretmenleri olarak havanda su dövmeye devam ediyor olacağız.

Neden dil bilgisi veya neden ede-

biyat öğreniyorum, sorusuna verilecek hakiki bir cevap her kademeden, her düzeyden öğrencinin gönlünde kapılar açacaktır şüphesiz. Ancak Türkçe/debiyat öğretiminde tek engel bu değil elbette. Bir diğer sorunumuz, yine diğer branşları da etkileyen zorunlu eğitimin getirdiği nitelik kaybı. Önceden bir mahalledeki 10 öğrenciden çok azı liseye gider, daha da azı üniversite eğitimi alırken şimdi herkes liseli, herkes üniversiteli. Elbette bu, bir devlet politikası. Burada meselemiz, zorunlu eğitim değil. Meselemiz, zorunlu eğitimle birlikte okula gelen bu geniş yelpazeye bizler nasıl ulaşıyoruz? 20 sene öncesinin beklentileriyle, yöntemleriyle, iletişim teknikleriyle bu işi yapmamız zor. Peki, biz bu döneme uygun hedefler koyduk mu, donanım geliştirdik mi, yol-yöntem belirledik mi? Esasen üzerinde ciddi manada çalışırsak işimizin zannettiğimiz kadar zor olmadığını da görebiliriz. Neticede edebiyat gönüllere hitap eder. Yeter ki biz gönle giden o yolları bulalım. Yüreklerle sevgi, ilgi ve sabırla dokunmaya gayret edelim. Pedagog ve eğitim bilimleri uzmanlarıyla, idealist ve tecrübeli eğitimcilerle irtibatımızı her daim diri tutup yeniliğe ve yenilenmeye açık olalım.

Ele almak istediğim konulardan bir diğeri ise öğretmenlerimizin okullarda yaptığı okuma çalışmaları. Nitekim dil zevkini tattıran, kelime hazinesini ve dolayısıyla hayal ve tefekkür imkânını genişleten, kendini ve kimliğini arayan gençlere insan oluşun anahtarını sunan, yaşatan, hissettiren, yol gösteren en güzel araçtır kitap. Bilhasna ortaokullarda kısmen de liselerde, öğretmenler çeşitli yöntemlerle öğrencileri nitelikli eserlerle tanıştırmaya ve düzenli kitap okumalarını temin etmeye çalışıyorlar. Ben bu gayreti ve bu emeği çok değerli buluyorum. Zira bizler de öğrenciy-

**Muallim Naci'den
Mehmet Akif'e, Necip
Fazıl Kısakürek'ten
Tevfik Fikret'e,
Yahya Kemal'den
Ahmet Hamdi
Tanpınar'a, Faruk
Nafiz Çamlıbel'den
Reşat Nuri Güntekin'e,
Ahmet Haşim'den
Halide Nusret
Zorlutuna'ya daha
nice büyük edebiyatçı
vardır ki edebiyat
öğretmeni olarak
çalıştıkları dönemde
en az okurları kadar
öğrencilerinde
de iz bırakmış;
onlara hayallerine
ulaşma yolunda
sanata tutunmanın
yöntemini öğretmiştir.**

ken Türkçe/edebiyat öğretmenlerimiz bu teşvikleri ve yönlendirmeleriyle tanıştık nice yazar ve kitapla. Ancak bugün önümüze, bizim öğrencilik yıllarımızda var olmayan birtakım engeller çıkıyor. Bunların ilki öğrencilerin bilgiye çok kolay ulaşabilir oluşları ve maalesef kitabı okumadan özetle yetinme eğilimleri. Kitabın okunup incelenmesi ve sınıfa sunulması çok güzel bir yöntem iken artık internetten indirilmiş pek çok ödev geliyor karşımıza. Bu da öğretmenleri “kitap sınavı” yapmaya itiyor. Oysa kitap edebî ve estetik zevk için okunur, sınavda çıkan testleri çözmek için değil. İşte burada da ilk sorumuza geliyoruz. “Neden bu kitabı okumalıyım?” diyen öğrenciye “Sözlü notu almak için okumalısın.” cevabını verirsek öğrenciler ya kitabın özetine çalışıyor ya da özümsemeden sadece sınava yönelik okuyor kitabı. Gönlüne katmak bir tarafa sınavdan kısa bir süre sonra havsalasında kitaba dair hiçbir şey kalmıyor. Bu yöntem, maalesef ki kitaba sevgi ve ilgiyi arttırmayıp azaltıyor. Bunun yerine haftanın 1 ders saatinde kitap okuma çalışması yapmak çok daha etkili oluyor. Televizyon, internet ve sosyal medya ile fazlasıyla meşgul olan; haz ve hız çağının gençlerine biraz durup okuma fırsatı sunmak, özet istemekten ya da sınav yap-

maktan çok daha etkili oluyor. Neticede 40 dakika hayatı durdurup kitap okuyan gençler, bunun tadını alıp devam etmeye daha bir gönüllü oluyor. Burada öğretmene düşen bir diğer önemli görev ise kitapların doğru seçilmesini sağlamak. Neyi, nasıl, niçin okuyacaklarını vermek gerek. Edebî değer taşımayan, whatpad denilen sitelerde yazılıp sonradan basılmış son derece seviyesiz kitapların seçilmesine engel olup nitelikli eserlerin okunmasını sağlamak ama bunu tatlı tatlı, çocuğu rencide etmeden, güzel bir üslupla yapmak çok önemli. Öğretmenlerimiz bunu sağlamak amacıyla çeşitli listeler oluşturup öğrencilerine veriyorlar. Bu elbette çok güzel bir yöntem. Ancak hiçbir öğretmen, kendisi okumadığı bir kitabı öğrenciye tavsiye etmemelidir asla. Bu konuda hassas olunmalı. Anne babalar da çocuklarının elindeki kitaplara dikkat etmeli, seçici davranmalı.

Türkçe/edebiyat öğretmenlerinin karşılaştığı bir başka sorun ise dil bilgisi öğretiminde yaşanıyor. Maalesef ki dil öğretimi ile dil bilgisi öğretimi birbirine karıştırılan kavramlara dönüşmüş durumda. Çok yanlış bir şekilde çocuklara daha ilkokulda bazı gramer kuralları veriliyor. Ortaokul müfredatında da oldukça fazla bir ağırlığı var dil bilgisinin. İşin ilginç tarafı ise öğret-

menlerin bu yükü daha da ağırlaştırır hâle gelebilmeleri. Eğitim programında son derece yalın ve hatta yüzeysel verilmesi planlanan pek çok konu, - her ne kadar kapatılmaya çalışılsa da varlığına devam eden-merkezi sınava hazırlık kurslarının ve kaynak kitapların da etkisiyle fazla detaylı bir şekilde işleniyor. Sınavlarda 2-3 soru ancak çıkıyor olmasına rağmen ortaokullarda dil bilgisi öğretimi için ciddi bir zaman ve emek harcanıyor. Oysa ortaokullarda programda var olan konuların bile azaltılması gerekiyor. O yaş grubuna daha fazla okuma, daha fazla yazma, daha fazla konuşma çalışması yaptırılmalı. Dil, gramer üzerinden değil; sözlü ve yazılı ifade çalışmaları üzerinden öğretilmeli. Gramer, lise dönemine bırakılmalı. Böylece ortaokulda bazı kavramların/terimlerin adına A, lisede ise B deme garabetinden de kurtulmuş oluruz. Madem B denilmesi, o yaş grubu için erken; bunu kavrayacağı zamanı bekleriz. Malumdur ki terzi için kolay olan yeni bir kumaştan elbise dikmektir. Var olan bir elbiseyi bozup başka bir elbiseye dönüştürmek çok daha zordur. Bu hususa eklemek istediğim bir diğer nokta da “kompozisyon” olarak adlandırdığımız, öğrencinin kendisini yazılı olarak ifade etme çalışmalarına lise kademesinde çok daha fazla yer verilmesinin zorunluluğudur. Bugün üniversitelerdeki hocalarımızdan da bu yönde şikâyetler tarafımıza iletilmekte. Öğretim üyelerimiz, öğrencilerin bırakın bir makale yazmasını, 3-5 satırı bir araya getiremediklerinden şikâyet etmekte. Bunun da esas müsebbibi yine bizleriz aslında. İlkokul 1. sınıftan itibaren test ağırlıklı sınavlara giren öğrenciler buna fazlasıyla alışıyor ve lisede de maalesef yazma becerisini geliştirecek şekilde yetiştirilemiyorlar. Önceki dönemlerde her sınavda kompozisyon sorulur, bunun yanında sık

sık yazma çalışmaları yaptırılır idi. Maalesef günümüzde, bu çalışmalar çok yetersiz düzeyde. Çözümü de basit aslında. Güzel konuşma ve yazma dersinin, liselerde, her sınıf düzeyinde zorunlu ders olarak yer alması. Bunun hayata geçmesi ve nitelikli okumanın da artırılmasıyla epeyce yol kat edileceğini düşünüyorum.

Evet, ne denir bilirsiniz: “Zorluklar başarının değerini arttırmış.” Eğer bir yerlerde birileri, yukarıda değindiğimiz veya değinmediğimiz daha nice zorluğa rağmen bir başarı ortaya koyuyor ise işte o öğretmen, Ergenekon Destanı’nda olduğu gibi bir maden bulup eritip dağları delmek suretiyle kendisine ve öğrencilerine bir yol açabilmiş demektir. O öğretmen, gönüllere edebiyatın estetik zevkini tattırmış, örnek alınası, eli öpülesi bir öğretmendir. Mesela rahmetli Asım Gültekin, önce İzmir’de şimdi de İstanbul’da bir vaha iklimi kuran Celal Fedai, şiirleriyle ve çocuk kitaplarıyla tanıyıp sevdiğimiz Bestami Yazgan ve Yusuf Dursun; çalışmalarıyla hem meslektaşlarına hem de öğrencilerine ufuk açıcı bir öğretmen olan Nesrin Çoruh, Süheyla Karaca Hanönü, Samsun’da görev yapan değerli yazar ve eğitimci Ahmet Sezgin ve Ankara’dan Rana İslam Değirmenci ve daha niceleri... Aşkınan koşanlar yorulmaz, inancıyla koşan ve koşturan, kıyamet koparken elindeki fidanı dikmek gerektiğini bilip elindeki tek fidanı da talebesi olarak kabul eden, ilmi “yitik bir hazine”, okumayı “nefes almak”, hakkı, hakikati ve güzeli sunmayı da “ibadet” olarak telakki edip onu çoğaltmaya gayret eden daha nice öğretmenimiz, Türkçe ve edebiyat kanallarıyla bu kutsal görevlerini ifa etme gayretindeler. Allah her birinden razı olsun, hayırlı işlerini âsan eylesin inşallah.

Aşkınan koşanlar yorulmaz, inancıyla koşan ve koşturan, kıyamet koparken elindeki fidanı dikmek gerektiğini bilip elindeki tek fidanı da talebesi olarak kabul eden, ilmi “yitik bir hazine”, okumayı “nefes almak”, hakkı, hakikati ve güzeli sunmayı da “ibadet” olarak telakki edip onu çoğaltmaya gayret eden daha nice öğretmenimiz, Türkçe ve edebiyat kanallarıyla bu kutsal görevlerini ifa etme gayretindeler.

İmam Gazâlî’de İlim ve Eğitim

Mülayim Sadık KUL

Gazâlî’nin eğitim konusunda ne söylediğine geçmeden önce ilim ve eğitim bağlamında gönlüme düşen bir kaç bilgiyi girizgâh mahiyetinde paylaşmak istiyorum. Haddi zatında bunlar da Gazâlî başta olmak üzere pek çok âlimin dikkat çektiği bilinen hususlardır.

Bunlardan bir tanesi Peygamber Efendimizden rivayet edilen ve ilmin, İslam ilim geleneğindeki yeri ve değerini en güzel anlatan nebevî ölçülerden birini içermektedir:

Rivayet edildiğine göre Peygamber Efendimiz bir gün mescide girer ve ashabın iki gruba ayrılmış olarak bir grubun zikir ve ibadetle, diğer grubun ise ilim ve müzakere ile meşgul olduğunu görür. Her iki meclisin de hayır olduğunu ifade ettikten sonra kendisinin asıl misyonunun ilim ve eğitmek olduğunu “Ben muallim olarak gönderildim” sözleriyle ifade ederek ilimle meşgul olanların yanına oturur.

İbn Mâce’nin rivayet ettiği bu hadise konunun özünü anlatması açısından çok manidardır. Genellikle amelle ilim arasındaki fazileti izah sadedinde bu rivayet dile getirilir. Dolayısıyla ilim, sadaret sahibidir. “Rütbelerin en üstünü ilim rütbesidir” diye eskiler bunu levhalaştırmışlardır. İman ve amel, ancak ilimle değer kazanır. Bilgi temeli olmayan inancın da amelin de İslam ilim geleneği nokta-ı nazarından ciddi bir kıymeti harbiyesi yoktur. İmana da amele de kıymet katan, elbette önce bilgi sonra da gönlün en değerli ameli olan niyet ve samimiyettir. İhyâ’ında bu formüle uygun planlandığını, kısaca ilim+iman+amel+ihlas ve samimiyet olarak Cibril hadisindeki sistematığa uygun olduğunu ifade edebiliriz.

Bu bağlamda en çok zikredilen hadislerden biri de Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce gibi hadisçilerin ortak rivayet ettikleri ve Gazâlî’nin de ilmin fazileti konusunda istişhad ettiği “Âlimler peygamberlerin varisleridir” hadisidir. Peygambere varislik soya, mal veya güce değil, sadece ilim şartına bağlanmıştır.

Gazâlî’nin ilim ve âlimin İslam düşünce geleneğindeki yerini anlatmak için aktardığı İmam Malik’le Harun Reşid arasında geçen hadise de bunun güzel bir örneğidir. Evlatlarını okutması için İmam Malik’e ricada bulunan Sultan’a büyük İmam, “İlim ayağa gitmez, ilmin ayağına gidilir.” cevabıyla İslam’ın ilme verdiği değeri en güzel şekilde ifade etmiştir. Bunun üzerine Sultan da çocuklarını ilim tahsili için İmam Malik’in meclisine göndermiştir.

Diğeri ise geçen sayıda ele almaya çalıştığımız Gazâlî ve Yunus Emre çizgisini/düşüncesini eğitim ve terbiye bağlamında ifade eden ve aslında bir önceki yazımızda da zikrettiğimiz dörtlüğün bir benzeridir:

*“İlim okumaktan gerek kendözünü bilmektir
Kendözünü bilmezsen bir hayvandan betersin”*

Bu dizeler aslında bildiğimiz meşhur “İlim ilim bilmektir” diye başlayan

dörtlüğün bir başka versiyonu gibidir. Sanki Gazâlî'nin ciltler dolusu anlattıklarını Yunus, bu cümlelere sığdırmış gibidir. Hem ilmi ve okumayı hem de ilmin gayesini çok net ve özlü bir ifadeyle ortaya koyan bu dörtlüğün felsefi, ilmi ve ameli açılımını Gazâlî'nin "İhyâ"sında buluyoruz desek abartmış olmayız.

Bu makaleyi yazmaya çalışırken kendisinden ilmi ve âlimleri sevmeyi öğrendiğimiz Ahmet Akın Çığman Hocam telefon etti. Yaklaşık yarım saati aşkın enfes bir telefon sohbeti esnasında yazmaya çalıştığım makalemi haber verip dua istirham ettiğimde kendisinin 16 yaşında iken ezberlediği Said Nursî'ye ait çok güzel bir ifadeyi zikretti. İslam ilim ve ihya geleneğini Gazâlî anlayışıyla ifade eden Said Nursî'ye ait bu güzel söz meramımızı şöyle ifade etmekte: "Din hayatın hayatı, hem nûru hem esası. İhya-yı din ile olur bu milletin ihyası. "Kelâmu'l-kibâr kibâru'l-kelâmdır" dedikleri bu olsa gerek.

Gazâlî'nin ilim ve eğitim anlayışı hakkında gerek ülkemiz ve İslam coğrafyasında gerekse Batı ve tüm dünyada çokça çalışma yapıldığına şahit oluyoruz. Bu çalışmalara kaynaklık eden eserler ise özellikle "İhyâ" başta olmak üzere "Eyyühe'l veled/Ey Oğul" adlı kitapları olduğunu biliyoruz. Genellikle bu tür çalışmaların merkezinde bu iki kitapta ele alınan fikirler yer alır. Aslında diğer birçok eserinde de hem ilim hem de ilmin öğrenilmesi ve öğretilmesi hakkında çok kıymetli bilgiler olmasına rağmen bu eserleri doğrudan ilim ve eğitim ağırlıklı oldukları için olsa gerek daha ön plana çıkarıldıklarını görüyoruz. "Eyyühe'l veled" adlı eserin dünya klasikleri arasında sayılması da ona verilen değer ve şöhretin diğer bir göstergesidir.

Mesela "el-Munkız" ya da "Mizânü'l-Amel" bu bağlamda çok önemli ve orijinal bilgi ve tespitleri havi eserlerdir. Özellikle el-Munkız'da diğer bilgi edinme yollarını değerlendirdikten sonra, tasavvuf ilminin vurguladığı kalbin rolüne dikkat çek-

kerek "zevk" olarak ifade ettiği yolu hakikate götüren en doğru/yakînî metod olarak benimser. Mizânü'l-Amel adlı eserinde de bilgi felsefesinin Antik Yunan'dan beri tartışa geldiği ve Dekart'la özdeşleşen şüphe etmenin hakikate ulaşmadaki rolüne dikkat çeker. Şüpheli, araştırma yapmanın ilk şartı olarak görerek şüphe etmeyen merak etmeyeceğini ve dolayısıyla da yakînî bilgiye ulaşmak için herhangi bir çaba sarf etmediği için bundan mahrum kalacağını altını çizer.

Batı'da yapılan çalışmalarla modern eğitim metodlarıyla Gazâlî'nin fikirleri arasında benzerliklere dikkat çekilerek İslam Eğitim geleneğinin temel umdeleri ortaya koyulmaya çalışıldığını görmekteyiz. Meşhur Eğitimci Pestalozzi veya Montessori gibi Batı'da ekolleşmiş eğitim metodlarıyla ya da Almanya'da büyük ölçüde eğitimde hâkim olan beceri ve kabiliyeti geliştirme anlamında tercüme edebileceğimiz "Kompetenzorientierung" diye kavramlaştırılan, bilgi aktarımından daha çok kişisel melekeleri geliştirmeye yönelik metodla karşılaştırmalar yapılır. Bu çalışmalarla akademi dünyasında kendi kadim eğitim yöntemlerimizle alakalı bir bilgi ve bilinçlenmenin oluşmasına katkı sağlanmaya çalışıldığını biliyoruz. Bu bağlamda bazı çalışmaları bizatihi teşvik ederek yapılmasına destek verdiğimiz için bu alanda yapılan çalışmaları da yakından takip etmeye çalışıyoruz. Türkiye'de bu manada yapılan çalışmaların Mahmut Çamdibi Hoca'nın "Şahsiyet Terbiyesi ve Gazali" adlı kitabının öncülük ettiği bir süreçte giderek arttığını görmek gelecek adına gerçekten ümit verici.

Bu manada işaret etmekte fayda mülhaza ettiğim diğer bir çalışma da "İbni Haldun'un İlim ve Eğitim Anlayışının Almanya'daki Müslümanlar İçin Önemi" adını taşımaktadır. Bu araştırmanın İbni Haldun'un eğitim anlayışı ve metodu hakkında tespit ettikleri Gazâlî'nin bu manada asırlar önce ifade ettiği fikirlerle birebir örtüşmesi ger-

çekten üzerinde durmaya değecek önemli bir bilgidir. Özellikle öğrenci merkezli, meleke kazandırmayı hedefleyen ve tedricilik esasına dayandırdıkları eğitim metodları bugün itibarıyla de geçerliliğini hala korumaktadır. Bugün Batı'da da yüksek sesle ifade edilen ve eğitimde paradigma değişikliği anlamında yeni bir çığır olarak kabul edilen öğrenci ve meleke merkezli eğitim bundan yaklaşık dokuz yüzyıl önce Gazâlî ve daha sonra da aynı içerikle İbni Haldun tarafından formüle edilmiş olması şayanı dikkat değil midir?

Bu genel girişten sonra tekrar asıl konumuza avdet edebiliriz. Gerçekten tarihteki birçok İhya hareketinin en önemli, şümüllü ve sistematik olanı belki de Huccetüislam'ın "İhyâ" adlı eseridir. İslam'la ilgili hem akide ve amel yönünü hem de ahlak ve irfan yönünü birleştiren emsalsiz bir örnek. İhya hakkında daha önceki sayılarda yeterli bilgi verildiği için bu yazımızda onları tekrar etmeyi zait görüyoruz. Buna rağmen onun ilim ve eğitim anlayışını yansıtmaya bağlamında kısaca işaret etmekte fayda mülhaza etmekteyiz.

Dört ana başlıkla sistematize ettiği ana bölümlerin onun İslam dininden ve bu dinin evrensel mesajının muhatabı olan insan ve sorumluluğunun boyutlarını ifade etme noktasındaki başarısına dikkat çekmek istiyoruz. Tabiri caizse Kur'an ve sünnet'in temel davetinin öncelikli olarak bilmekten geçtiğini, "ilim" konusunu kitabına sertac ederek belirlemiştir. Gazâlî "İhyâ Hareketi"nin başlangıç ve mihenk noktasının bilmekten geçtiğini böylece en belirgin şekilde vurgulamaktadır. Eşref-i mahlûkat, Kur'an'ın yegâne muhatabı olan insanı ihya/terbiye etmenin hangi eğitim aşamalarını gerektirdiğini ve bu eğitim ve terbiyenin hangi metodla gerçekleştirilebileceğini bu kitabında detaylı bir biçimde bulabiliyoruz. Dolayısıyla Gazâlî'nin "ihya projesi" vahyin ilk davet ve öğretisi olan "oku" emriyle uyumlu bir strateji takip etmek-

***Dolayısıyla ilim,
sadaret sahibidir.
“Rütbelerin en üstünü
ilim rütbesidir”
diye eskiler bunu
levhalaştırmışlardır.
İman ve amel, ancak
ilimle değer kazanır.***

tedir.

Gazâlî'nin tespitine göre, bilginin yegâne mevzuu akidenin de asıl hedefi olan Allah'ı tanımak ve bu bilgi temelinde O'na iman etmektir. Dolayısıyla iman ancak bilgi temeli üzerine bina edilebilir. Kişi bilmediği bir şeye nasıl iman edecek? “Okul’ emriyle başlayan vahyin ilk haber verdiği bilgi de yine bu hakikati bilme ve bildirme esası üzerine kurulmuştur. Allah insan’a bilmediğini öğretmek için Peygamberini vazifelendirerek bu bilgiye aracılık etmesini murad etmiştir. Dolayısıyla Gazâlî'nin de vurguladığı gibi mutlak ve gerçek mana da âlim olan sonsuz ilim sahibi Allah'tır. İlim ve bilginin de asıl hedefi bu lâ mütenâhî ilim kaynağının sahibi olan zatı Zülcelal Hazretlerini tanımaktır.

Gazâlî'nin hem “İhyâ” hem de “Eyyühe'l-veled” adlı eserlerinde ilim'den anladığı faydalı olan ilim'dir. Yani insanın nefsini arıtabilmesi ve yaratıcısına daha çok yaklaşabilmesinin yollarını gösteren “ilmü'l ahira” diye kavramlaştırdığı ebedi saadet yolunu gösteren bir ilimdir. Dolayısıyla Gazâlî insanı beden ve ruhuyla bir bütün olarak ele alır ve her ikisini birlikte eğitmek ve kemâle erdirmek ister. Bu sebeple de nefis terbiyesi hususunda söyledikleri genel olarak eğitimin mahiyeti açısından da önem arz etmektedir. Bu yazıda Gazâlî'nin yaklaşımına göre eğitimin belirli hususlarına temas etmeye çalışacağız. Bunu yaparken de İhyâ'nın ilk bölümünü oluşturan ilim kitabındaki sistematığa bağlı kalacağız.

Şüphe yok ki Gazâlî'nin eğitim anlayışı kısa bir makale formatında özetlenebilmenin çok ötesindedir. Ancak biz yazımızda konu hakkında genel bir bilgi vererek Gazâlî'nin ilim ve eğitim anlayışının belli başlı noktalarına işaret etmekle yetineceğiz. Elbette asıl hedef Gazâlî'yi ve anlayışını kendi eserlerinden okumaya teşvik etmektir.

Osmanlı'da olduğu gibi İhya okumaları bu anlamda İslam ilim geleneğinin en önemli yapı taşlarından

birini oluşturmaktadır. Bugün farklı formatlarla bu geleneğin yeniden canlandırılmaya çalışılması hem geçmişin birikimini anlamaya hem de yarınları inşa etmeye katkı sağlayacağı kesindir.

İhyâ'nın mukaddimesinde Gazâlî bu kitabı neden yazma ihtiyacı duyduğunun gerekçelerini bildirir. Bu aynı zamanda onun topyekûn varlığa ve dolayısıyla da ilmin ve eğitimin İslam düşünce geleneğinde yerine bakışını özetler.

Bunlar arasında özellikle kibrin tehlikesine, dünyanın fani ahiretin ise çok yakın olmasına rağmen bu konuda çok büyük bir cehalet ve gafletin hükümrân olduğundan esefle bahseder. Bu zorlu yolun rehberliğini ise ancak “Peygamber varisleri olan âlimlerin yapabileceğini ilan ederek ilim hakkında yanlış algıları düzeltmek ve saadet yolunun tehlikelerine karşı inananları uyararak istediğini söyler. Özetle insanın ahiret yolculuğuna başarıyla hazırlanması için gerekli ilmî ve amelî donanımı kazandırmak derdinde olan Gazâlî aynı zamanda bu kitabı telif ederek din ilimlerini ihya etmek niyetinde olduğunu açıkça ifade eder. Şimdi ilim bahsinin temel başlıklarına biraz daha derinlemesine nüfuz etmeye çalışalım.

İlim, talim ve teallum'un fazileti hakkında:

Gazâlî konuya İslam ilim geleneğine uygun olarak Kur'an ve sünnetten deliller getirerek başlar. Seçtiği ayet ve hadisler ilmin ve âlimin Allah katında yerine işaret eden örneklerdir. Kitabına ilim konusuyla başlamasının sebebini de Allah katında ilim ve âlime yapılan vurgu ve değere bağlar.

Hadislerden istishada, Buhari ve Muslim'in ittifak ettikleri şu hadis ile başlar: “Allah kendisi için hayır murat ettiği kimseyi/kulunu dinde fakih kılar.” İmam Hatip yıllarında fıkıh kitabımızın ilk sayfalarında gördüğüm bu hadis benim hayatıma yön veren en önemli nebevi öğretilerden birini oluşturmaktadır. Bu sebeple gurbet yollarına, önce

Doğu'ya Pakistan'a sonra da Batı'ya hicret ettik. Bu seferler de Mustafa hocam gibi nice dostlarla kadim dostluklar kurduk.

Gazâlî daha sonra aynı metodla hem ilim öğretme/ta'lim ve hem de ilim öğrenme/te'allum hakkında ayet ve hadislerden delil getirerek bunların diğer amellere göre neden daha faziletli olduklarını açıklar. Müslim ve Tirmizî'nin rivayet ettiği "Kim ilim yoluna çıkarsa Allah onun cennete gitmesini kolaylaştırır." hadisine özel vurgu yaparak cennete gitmenin en sağlıklı ve kestirme yolunun ilim yolu olduğuna söyler.

Övülen ve zemmedilen ilim

Gazâlî bu başlık altında her müslümana ferdi olarak farz olan (farz-ı ayn) ilimle İslam topluluğuna kolektif olarak farz olan (farz-ı kifaye) ilmin ne olduğuna dikkat çekerek bu konuda âlimler arasındaki görüş farklılığına işaret eder.

Son olarak da ahiret yolu ilminden bahsederek bu ilminde mukâşefe ve muâmele olmak üzere ikiye ayrıldığının altını çizer. Ona göre ilimlerin en üstünü siddik ve mukarrabin-den olanların ilmi olan, ilm-i batında denilen bu mukâşefe ilmidir. Bu ilim ona göre, sufilerin arınma metoduyla tüm hastalıklardan ve kirlilerden temizlenmiş olan selim bir kalpte Allah'ın inayetiyle oluşan bir nurdur.

Muâmele ilmi ise kalbe ait olan halleri bilmenin ilmidir. Bu hallerin bir kısmı övülmüş diğer bir kısmı da zemmedilmiştir. İyiliğe götüren haller hayırlı ve övülmüş, kötülüğe ve şerre götüren haller ise zemmedilmiştir. Dolayısıyla bu ilim kalbî hallerin hakikatini bilmeye yarayan bir ilimdir. Bu ilim vasıtasıyla bir kimse kalpteki hallerin ne olduğunu, sebeplerini, meyvelerini ve özelliklerini bilebilir. Muâmele ilmi aynı zamanda bu haller zayıfladığında tekrar nasıl kazanılacağına da yollarını bildiren bir ilimdir.

Avamın övülen zannettikleri halde öyle olmayan ilimler

Bu başlık altında Gazâlî aslında hiçbir bilginin bizatihi mezmum ol-

madığını, buna rağmen kullar hakkında üç farklı sebeple zemmedildiklerini ifade eder. Bu sebepler kısaca:

- Bu ilmin sahibine ya da başkasına verdiği zarardan dolayı zemmedilir, mesela sihir gibi.

- Yıldız ilimleri (İlm-i Nucûm) gibi genelde sahibine zarar veren ilimler.

- Bir ilim kendisinde derinleşen kimseye fayda vermiyorsa bu ilimde mezmumdur.

Gazâlî'nin bu bağlamda ele aldığı çok önemli diğer bir konu da zaman içerisinde aslî anlamlarından çıkarılarak başka manalarda kullanılan kavramlardır. Bu tabirlerden birincisi fıkıh kavramıdır. Kur'an ve hadisten örnekler vererek ilk dönemde iman ve dinde hassasiyet anlamında ahiret ilmi manasında kullanılan bu kavramın daha sonra fetva manasına kullanılmasını bu anlam kaymasına örnek olarak gösterir.

Bu tür bir anlam değişikliğine, daha doğrusu Gazâlî'ye göre anlam bozulmasına maruz kalan diğer kavramlar ise sırasıyla ilim, tevhit, zikir-tezkîr ve hikmet gibi ıstılahlardır. Gazâlî bu ibarelerin zaman içerisinde aslî mahiyetlerini kaybedecek derecede değişikliğe uğratılarak dinin özünü alakalı ciddi yanlış anlamalara sebebiyet verildiği kanaatinde. Hilaf/Munâzara ilmine olan ilginin sebepleri:

Gazâlî asr-ı saadetten sonra insanların fıkıh ve kelam ilmine duydukları ilginin sebeplerinden kısaca bahsederek bu ilginin daha çok dünyalık elde etme ve ikbal arzusuyla ortaya çıktığına işaret eder. Gazâlî'nin bu uyarısı bana Ebu Hanife Hazretlerinin oğluna nasihatini hatırlatmaktadır. Evladını münazara ilminden ve cedelden men ettiğinde, oğlu ona, neden kendisinin daha önce yaptığı bir şeyden men etmeye çalıştığını söyleyince büyük İmam şu cevabı verir: "Evladım bizler hakkın ortaya çıkması için tartışırken, şimdi sizler kendi haklılığınızı ispat etme gayretin-

Evladını münazara ilminden ve cedelden men ettiğinde, oğlu ona, neden kendisinin daha önce yaptığı bir şeyden men etmeye çalıştığını söyleyince büyük İmam şu cevabı verir: "Evladım bizler hakkın ortaya çıkması için tartışırken, şimdi sizler kendi haklılığınızı ispat etme gayretindesiniz." diyerek kendi haklılığını ispat etme çabasının hayır değil şer olduğuna dikkat çekiyordu.

Misal olarak dil hocalarının fıkıh ilmini, fakihlerin ise hadis ilmini kötülemeyi adet edindiklerini bunun ise öğrenci açısından çok zararlı neticelere müncer olabileceği tehlikesine işaret ederek eğitimcilerin bu konuda çok hassas davranmaları gerektiğini söyler.

desiniz.” diyerek kendi haklılığını ispat etme çabasının hayır değil şer olduğuna dikkat çekiyordu.

Talebe ve muallim ile ilgili âdâb:

Aslında bu başlığı modern bir ifadeyle eğitim ve öğretimin ilkeleri diye de tercüme edebiliriz. Gazâlî konuya öğrencinin vazifelerinin çokluğundan bahsederek giriş yapar ve bunlardan dokuz tanesini misallerle açıklar

1. Tezkiye: İlk vazifesinin nefsinin tüm kötü huylardan ve utanılacak rezilliklerden korumak olduğunu söyler. Çok çarpıcı bir benzetmeyle nasıl ki pisliklerden temizlenerek abdest almadan namaz ibadeti mümkün değilse ilim de kalbin ibadeti olduğu için kalpteki tüm pislikler temizlenmediği takdirde bu ilim ibadetinin gerçekleşmeyeceğini tespit eder.

2. Zühd: Dünya ile meşguliyetini asgariye indirmek zorundadır. Zihin ve kalp dünyayla meşgul olduğu sürece gerçek ilim sahibi olmak hayal olur.

3. Tevazu ve hizmet: İlim konusunda kibirden ve hocasına karşı saygısızlıktan kendini korumalıdır. Maharetli bir doktorun ellerine teslim olmuş hasta gibi işlerini hocasının iradesine bırakmalıdır. Hocasına karşı saygılı ve mütevazı olmalı, ona hizmet etmekten şeref duymalıdır.

4. Tedricilik: İlme yeni başlayan talebe öncelikli olarak meselelerin özüne ait asılları öğrenmeye çalışmalı, bu konulardaki âlimler arasındaki ihtilaflı meselelere dalmaktan kesinlikle imtina etmelidir. Mübtedi için ihtilaflı meselelere dalmak aklının karışmasına ve ilimle alakalı temel bilgileri öğrenmesine engel teşkil edebilir.

5. Seçicilik: Bir ilmin hemen derinliklerine nüfuz etmeye çalışmak yerine belli bir tertibe uygun olarak en önemli olanlardan başlamalıdır. Ömür kısa olduğu için tüm ilimlerin inceliklerini öğrenmeye hiç kimse güç yetiremez. Öyleyse doğru olan her ilimden en gerekli ve faydalı

olanı öğrenmeye çalışarak asıl kendisine ahirette faydalı olacak olana zamana ayırmak esas olmalıdır.

6. Sıralama: Bir ilmin istinat ettiği önceki ilmi öğrenmeden diğerine başlamamalıdır. Zira ilimler birbiriyle bağlantılı ve bazıları diğerlerine önceliklidir. Bu tedricilik göz ardı edilirse asıl hedefe ulaşmak mümkün olmaz.

7. Bilinçlilik: İlimlerin en şerefli-sinin nedenini bilmelidir. Bu da iki şeyle bilinir. Birincisi elde edilen meyvenin/neticenin yüceliği, diğeri ise bu ilmin dayandığı delil ve vesikaların sağlamlığıdır. Mesela tıp ilmi dünya hayatını korur din ilmi ise ebedi hayatı kazanmaya matuftur. Hangisinin daha şerefli olduğu bu neticeden hareket edilerek bilinir.

8. Niyet: İlim talebesinin niyeti kısa vadede bu dünya da nefsinin kötülüklerden temizleyerek hastalık ve kirlilerden arınmış bir kalbe sahip olmak olmalıdır. Uzun vadede ise yani ahirette ise Rabbine yakın olabilmek asıl hedefi olmalıdır. Asla mal ve makam hırsıyla ilim talep etmemelidir.

9. Gaye: İlimlerin maksatlarına nispetlerinin yani bu ilimlerle ulaşılacak hedefin farkında olmalıdır. Ne için hangi maksatla öğrendiğini bilmemek sonuçta ilimden elde edilecek neticeden mahrumiyeti beraberinde getirebilir. İlimin asıl maksadı ebedi saadete ve Allah’a ulaşmak olmalıdır ve ilimde buna vesile kılınmalıdır.

Gazâlî’nin eğitim metoduyla alakalı genellikle üç farklı öğrenme yönteminden bahsedilmektedir. Bunlar kısaca:

- Anlatma ve gösterme ile öğrenme
- Yapararak tecrübe ederek öğrenme
- Problem çözerek öğrenme

Gazâlî ilim öğrenmek isteyen bir talebin vazife ve sorumluluklarını anlattıktan sonra muallimde olması gereken özelliklere de değinerek eğitimcinin sorumluluk ve vazifelerini yedi madde altında toplar.

• Öğrencilerine karşı evlatları gibi müşfik olmalıdır. Gayesi onları cehennem azabından korumaktır. Nasıl ki babalar evlatlarını dünya ateşinden (tehlikelerinden) korumaya çalışırlarsa muallimler de onları ebedi ateşten (bedbahtlıktan) korumaya çalışırlar. Bu sebeple öğretmenlerin öğrencileri üzerindeki hakkı, bu yönüyle öz babalarından daha büyüktür.

• Eğitimciler şeriat sahibi Peygamberi kendilerine örnek almalıdırlar. Onlar nasıl ki bu yaptıklarına karşı hiç bir dünyalık ücret talep etmediler ve insanları sadece Allah rızası için eğittiler, öğretmenlerde aynı ruhla karşılık gözetmeden, hatta saygı ve teşekkür bile beklemeden ve özellikle de talebelerini minnet duygusu altına sokmaksızın onları yetiştirmelidirler. Hatta öğrencilerine bu yolu seçtikleri için iltifat ederek bu tercihlerinden değer verdiklerini onlara hissettirmeleri gerekir.

• Muallim her daim talebesine hayır nasihatle bulunmaktan imtina etmemelidir. Hak etmediği bir makama gelmekten ya da henüz hazır olmadığı bir ilmi talep etmekten öğrencisini menetmelidir. Bu yolun mal ve makam için değil sadece Allah rızası için çıkılacak bir yol olduğunu daima hatırlatmalıdır.

• Öğrencisini güzel ahlak sahibi kılmak için çok titiz bir yol takip etmelidir. Azarlayarak ya da hatasını yüzüne vurup onu utandırarak değil, kırmadan ve mümkünse öğrencinin şahsiyetini rencide etmeyecek müşfik ve hakîmâne bir üslupla bunu gerçekleştirmeye çalışmalıdır.

• Herhangi bir ilimde mütebahhir ve uzman olan bir âlim kendi alanı dışındaki ilimleri yermemelidir. Kendi sahasının en önemli diğerlerinin ise kıymetsiz olduğu imasında bulunmamalıdır. Gazâlî bu uyarıyı yaparken kendi zamanında âlimler arasında böyle bir hastalığın olduğundan bahsederek birbirlerini hakir görmelerini eleştirir. Misal olarak dil hocalarının fıkıh ilmini,

fakihlerin ise hadis ilmini kötümeyi adet edindiklerini bunun ise öğrenci açısından çok zararlı neticelere münfer olabileceği tehlikesine işaret ederek eğitimcilerin bu konuda çok hassas davranmaları gerektiğini söyler.

• Öğrencinin kabiliyet ve kapasitesine uygun bir metodla öğretmek şarttır. Yani eğitim öğrenci merkezli, öğrencinin akli kabiliyetine uygun bir tarzda gerçekleşmelidir. Aksi takdirde öğrenci bu işi yapamayacağını düşünerek ilimden soğuyabilir. Batı’da bu manada daha anaokulundan başlayarak çocukların şahsi kabiliyet ve kapasiteleri göz önünde bulundurularak kişiye/çocuğa özel bir eğitim programı uygulanmaya çalışılmaktadır.

Bunun kuralı İslam ilim geleneği mirasında neredeyse bin yıl önce net bir şekilde Gazâlî tarafından ifade edilmişken İslam coğrafyalarında bu öğrenci odaklı/merkezli eğitim tarzının neredeyse yok denecek kadar büyük ölçüde ihmal edilmesi anlaşılır gibi değildir. Buna karşılık Almanya gibi pek çok Batı ülkesinde bu metodun titizlikle uygulandığını bizatihi müşahade etmiş olmak kendi neslimiz ve çocuklarımızın geleceği açısından gerçekten esef verici bir durumdur.

• Muallim ilmiyle amel olmalıdır. Ameli, sözünü yalanlamamalıdır. İlim basiretle, amel ise gözle (basar) idrak edilir. İnsanların ekserisi daha çok görerek öğrenirler. Eğer eğitimcinin sözü ve işi birbiriyle uyumlu değilse bu hem muallimin hem de sözünün kıymetini yere düşürür. İnsanlar sözü ameline uymayan bir kimsenin sözüne itibar etmedikleri gibi o kimseyi de küçümserler. Dolayısıyla talebenin saygınlığı olmayan böyle bir eğitimciden istifade etmesi çok zordur.

Ne mutlu “Oku!” emrinin gereğini kendilerine hayat tarzı olarak benimseyenlere. Allah’ın rahmeti ve bereketi okuyan, okutan, dinleyen ve bunları sevenlerin üzerine olsun!

***İnsanlar sözü
ameline uymayan
bir kimsenin sözüne
itibar etmedikleri
gibi o kimseyi
de küçümserler.
Dolayısıyla talebenin
saygınlığı olmayan
böyle bir eğitimciden
istifade etmesi çok
zordur.***

Hayatın Vazgeçilmez Unsuru

Mucahid YILDIZ

Günümüzde eğitim kavramı yalnız başına içinde mutlaka öğretimi de bulunduran bir ifade olarak kullanılıyor. Eğitim olmadan öğretim mümkün olmakla birlikte öğretimin olmadığı bir eğitim asla düşünülemez. Herhangi bir canlıyı eğitebilmek için öğretmek gerekir. Öğretimin karşılığını tedrisat yani ders alışverişi, eğitimin karşılığını da terbiye olarak ele aldığımızda bu ikisini birbirinden ayırmak imkânsız gibidir. Ancak terbiyenin ya da eğitimin şart olmadığı tedrisat da vardır. Mesela müspet ilimler şeklinde ifade edilen dünyevi ilimlerle verilen bilgilerin hepsinde mutlaka eğitim bulunmaz. İki artı iki dört eder diyerek bir çocuğa matematik bilgisi verdiğimizde, terbiye karşılığını ifade edecek bir eğitim vermiyoruz.

Biz burada eğitimi tedrisat ve terbiyeyi bünyesinde barındıran bir kavram olarak değerlendirelim. Her şeyden önce daha önceki birçok fırsatta âcizane dile getirdiğim gibi burada da şunu ifade etmek istiyorum ki, eğitimde esas olan kemiyet yani sayının çokluğu değil keyfiyet yani nasıl olduğu önemlidir. Yani nicelik değil nitelik. Milyonlarca gencin okulları ve üniversiteleri doldurmaları, toplumun geliştiğine ve ilerlediğine işaret etmez. Şayet bu kalabalıklar cemiyet hayatında huzuru sağlayan güzel ahlak ve dürüstlük gibi mühim unsurları eğitimle kazanabiliyorlarsa, işte o zaman eğitimde başarı sağlanmış demektir. Toplumun gelişmişliğini kesinlikle ekonomik refah seviyesinin artması olarak değerlendiremeyiz. Maalesef günümüzde yeryüzünde hâkim olan kapitalist anlayış tüm cenahları etkisi altına almakta ve neredeyse tüm insanlar hemen her konuyu maddi zaviyeden değerlendirmekte.

Batı Avrupa'da sanayileşmeyle birlikte şehirleşmenin ya da ulaşım gibi daha çok büyük şehirlere mahsus imkânların her yerde artması eğitimin de daha kolay yapılmasını sağladı. Almanya'ya ve komşularına baktığımızda çok büyük metropol şehirlerin olmadığını görüyoruz. En kalabalık şehirlerin nüfusu 2 milyonu geçmiyor. Ancak alt yapının her yerde aynı gelişmiş seviyede olması eğitim hizmetlerinin de her yerde aynı seviyede yüksek olmasını sağlıyor. Bunları ifade ederken kalitenin de her yerde aynı seviyede yüksek olduğunu söylemek istemiyorum. Memleketimizde şöyle bir anlayış var, ya da gerçekten bu böyle; eğitim seviyesinin ve kalitesinin yüksekliği okulların bulunduğu şehirlerin büyüklüğü ile doğru orantılı. Bu formülü batı Avrupa ülkelerindeki eğitim durumu için söyleyemeyiz. Çok küçük bir şehirdeki bir üniversite eğitim kalitesi ile başkentlerdeki üniversite eğitim kalitesi arasında hiçbir fark göremezsiniz.

Hepimizin bildiği gibi eğitim yalnızca okullardaki öğretimle sağlanan bir kazanım değildir. Eğitimimizde önce ailenin, sonra yaşadığımız çevrenin, okuduklarımızın, seyrettiklerimizin, oynadığımız oyunların vesaire hepsinin bir etkisi vardır. Eğitimden iyi netice almak istiyorsak bütün bunları değerlendirmek ve elimizden geldiği kadar yeni neslimizin daha iyi yetişmesi için bütün bu tesirlere dikkat etmemiz gerekir. Günümüzde insanın şartlandırılarak yönlendirilmesinde en önemli rolü internet oynamaktadır. Genç ebeveynlerin çocukların tedrisat ve terbiyesinde en çok dikkat etmeleri gereken husus internettir. Bugün meselenin bilincinde olanlar çocuklarına 12 yaşına gelinceye kadar cep telefonu ya da internete rahatlıkla girebilecekleri tablet türü bilgisayarlar ya hiç vermiyorlar ya da çok sınırlı kullanıma müsaade ediyorlar.

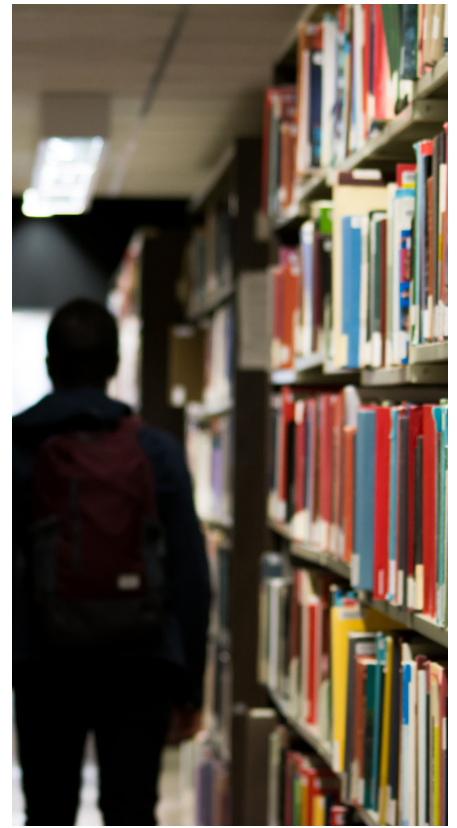
Eğitimin en mühim aracı lisandır. Dilin anlaşılması ve insanlar arasındaki iletişimin sağlıklı olabilmesi için lisanın zengin olması şarttır. Ne demişler; hayvanlar koklaşa koklaşa, insanlar konuşa konuşa anlaşır. Gününüzde yine üzülmek belirtmek gerekir ki, dilimiz yabancı tesirlerle yozlaştırılmakta, kendisine yabancılaştırılmaktadır. Tabiri caizse bütün dünya tek bir merkeze odaklanarak her toplumun kendine mahsus lisanı adeta katliama tabi tutulmakta. Medya aracılığıyla İngilizce hâkimiyeti yaygınlaştırılması devam ettirilmekte. Aynı şekilde bazı tabirleri kullanırken birçoklarının kendi öz lisanımızda olduğu gibi kullanmak yerine, İngilizce'den tercüme ettikleri hiç de uygun olmayan yanlış kavramları kullanmaktalar. Eğitimde başarının daha yüksek seviyede olmasını istiyorsak elbette lisan konusunda daha hassas davranmalıyız.

Otuz beş yılı aşkındır Almanya'da gözlemlediğim kadarıyla ve ken-

dimde bir baba olarak okullarda edindiğim tecrübelerimde, eğitimde esas olarak çocukların kendilerine özgü yeteneklerinin izlendiğini ve buna göre yönlendirildiklerini gördüm. Ancak burada önemli bir mesele de Almanya'nın bazı eyaletlerinde özellikle Türklere karşı yönelik menfi ayrımcılık konusudur. Maalesef ebeveynleri hadisenin farkında olmazsa yüzlerce kabiliyetli gencimiz öğretmenlerin yanlış değerlendirmeleri sonucu, daha da başarılı olabilecekleri bölümleri okuyabilecekleri halde, daha basit işlere yönlendiriliyorlar. Çok güncel bir örnek vermek gerekirse korona-ya karşı kullanılan aşının geliştiricisi Prof. Nuri Şahin'den bahsetmek gerekir. Alman komşularının müdahalesi olmasaydı, öğrenci Nuri en yüksek seviyeli 'gymnasium' adı verilen lisede okuyamayacak, tıp dalında bir profesör de olamayacaktı. Zira okulundaki öğretmenler onun bu liseyi okuyabilecek durumda olmadığını iddia ediyorlardı.

Her şehir ve 'daire' tabiriyle ifade edilen küçük yerleşim yönetimleri tarafından özel eğitim kurumları görevlendirilerek 'potenzialanalyse' adı verilen bir çalışma yapılıyor. Mali külfeti eyalet yönetimleri aracılığıyla kısa adı ESF olan Avrupa Sosyal Fonundan karşılanıyor. Öğrenciler birtakım testlerden geçirilerek hangi becerilerinin olduğu ve hangi bölümlerde daha başarılı olabilecekleri tespit ediliyor. Elde edilen sonuçlara göre öğrencilere tavsiyeler yapılıyor. Sonuçta öğrenci kendi isteği doğrultusunda bir bölümde eğitimine devam ediyor. Bu çalışmalar öğrenciler 7. sınıfta iken başlıyor.

Velhasıl kelimeler huzurlu bir cemiyet hayatımızın olmasını istiyorsak neslimizin tedrisat ve terbiyesine azami ehemmiyet vermeli ve bunu mutlaka Kur'an ve Sünnet sınırları içinde gerçekleştirmek zorundayız.

Milyonlarca gencin okulları ve üniversiteleri doldurmaları, toplumun geliştiğine ve ilerlediğine işaret etmez. Şayet bu kalabalıklar cemiyet hayatında huzuru sağlayan güzel ahlak ve dürüstlük gibi mühim unsurları eğitimle kazanabiliyorlarsa, işte o zaman eğitimde başarı sağlanmış demektir.

Avusturya’da İslam Din Eğitiminin Dünü, Bugünü ve Yarını - I

Erkan ERDEMİR

Viyana İslam Din Eğitimi Yüksek Okulu
Öğretim Üyesi

Giriş

Son yıllarda genç nesilde artan şiddete başvurma ve radikalleşme olaylarında bir artış görülmektedir. “İslâm” adına insanlık dışı faaliyetlerde bulunan bir sürü grup ortaya çıkmış, Avrupa ve Avusturya’da maalesef azımsanamayacak bir oranda Müslüman genci (erkek-kadın) etkilemeyi başarmıştır. Bu gruplara dahil olanların çoğu Avusturya’daki herhangi bir okulda öğrenci olduğunu ama İslâm Din Dersi’ne katılmadığı tespit edilmektedir. Dolayısıyla İslâm Din Dersi’nin önemi ve sağlıklı zeminlerde sahil bir din öğretiminin gerekliliği apaçık ortadadır.

Avusturya’daki okullarda 1982’den beri İslâm Din Dersi okutulmaktadır. 1 Eylül 2011 tarihinden itibaren Avusturya Eğitim ve Kültür Bakanlığı’nın bildirisiyle ilkokul, orta okul, lise, meslek okulları ve meslek liselerinde sunulan İslâm Din Dersi müfredatları değiştirilip yenilenerek yürürlüğe girmiştir. İslâm Din Dersi öğretmenleri, Müslüman öğrenci sayısının çok olduğu okullarda, sınıf öğretmenleri, branş öğretmenleri ve okul idaresi tarafından sürekli yardımına başvurulmuş kişilerdir. İslâm Din Dersi müfredatının ana hedefi, Müslüman öğrencilerin kimliğini, Avusturya’yı vatan olarak algılamalarını sağlayacak şekilde güçlendirmeye yönelik olmalıdır. Ancak Avusturya’yı benimseyerek toplumda faydalı ve sorumlu bir fert olabileceği vurgusu yapılmalıdır. Öğrenciler, Allah’a karşı sorumlu oldukları bilincini, hayatın her alanında, insanlık, sevgi, saygı, eşitlik, barış, adalet, fazilet, hak ve hukuk gibi değerlerin/erdemlerin kazanılması ve toplumda tesisi için ortaya koymalıdır. İslâm Din Dersi, 21. yüzyılın ihtiyaçlarını göz önünde tutan, radikalleşme ve her türlü aşırılığa karşı öğrencilerini bilinçlendiren bir ders olmalıdır.

Avusturya’da İslâm Dininin Konumu ve Kısa Tarihçesi

Avusturya ile Müslümanların ilk teması bilindiği üzere haclı seferleriyle olmuştur. Bazı Avusturyalı Herzog’lar (dükler) şövalyelerle birlikte birkaç sefere katıldılar. 2. Heinrich, Bizans kralının yeğeni olan Theodora Komnene ile Konstantiniye’de (İstanbul) evlendi. Bunun dışında başka Herzog-

lar da çeşitli seferlerde Bizans'tan evlenerek eşleriyle Avusturya'ya geri döndüler. Haçlı seferleri ile alakalı olarak Avusturya toplumunda pek kötü anılar bulunmamaktadır. Türklere karşı savaşlarda ise bu durum tamamen aksine gelişmiştir.

Bu savaşlar Avusturya hakkında özellikle de Türklerin Müslüman olmalarından ve Viyana kapılarına 1683'de ikinci kez dayanmalarından dolayı derin izler, korku ve nefret oluşturmıştır. Bu tarihi olay maalesef her seçimde bazı sağcı partiler tarafından halen propaganda malzemesi olarak kullanılmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu, Avusturya Katolik Habsburger Monarşi yönetimini birçok yönde etkilediği söylenebilir. Osmanlı topraklarının hemen yanı başlarında olmasından dolayı hem Osmanlı siyasetinden hem de hukuksal yapısından faydalandılar. Mesela Osmanlı'nın içindeki çoğulculuk sistemi ve hâkim olan barış ortamı onlar için örnek teşkil etmiş ve çoğulculuk sistemini toplumlarında uyguladılar. Savaştan dolayı iki İmparatorluk arasında koyu bir düşmanlık olmakla beraber aynı zamanda bir hayli de kültürel alış-verişler vûku bulmuştur.

Özellikle Türk kahvesi ve kahvehaneler çok rağbet gördü, hatta Osmanlı Mehter müziğinden kesitler ve enstrümanları Avusturya Askerî korosunda o zamandan beri bugün halen görülmektedir. Osmanlı tarafında ise Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde yer alan Viyana sokakları tarifi Avusturya'daki hayatı yakından tanıttığı için çok ilgi gördü. Türkçe ve Arapça dillerinin öğrenilmesi gerektiği sıkça dile getirilmesinin ardından 1754 yılında Kraliçe Maria Theresia tarafından Şarkiyat Dilleri Akademisi açıldı ve buradan mezun olanlar diplomat olarak görev aldı. Görev alan bu diplomatlardan birisi de sonradan Müslüman olan Joseph von Hammer-Purgstall olduğunu belirtebiliriz. Hatta kendisi gelen Osmanlı bir delegasyonuna tercümanlık da yapmıştır.

18. yüzyılda artık Osmanlı tehdidi bulunmadığından dolayı Avusturyalılar rahat bir şekilde doğuya doğru, özellikle Türkiye ve Fars'a doğru kültür seyahatlarına çıkıyorlar ve oradan getirdikleri eşyalar, değerler, sözcükler ve kavramlar toplum içinde geniş ilgi gördü. Buna örnek olarak büyük bir ilgi ile dinlenen Mozart'ın Türkler'i

Avusturya'daki okullarda 1982'den beri İslâm Din Dersi okutulmaktadır. 1 Eylül 2011 tarihinden itibaren Avusturya Eğitim ve Kültür Bakanlığı'nın bildirisiyle ilkokul, orta okul, lise, meslek okulları ve meslek liselerinde sunulan İslâm Din Dersi müfredatları değiştirilip yenilenerek yürürlüğe girmiştir.

Bu dersin okullarda sunulmasıyla birlikte öğrencilerin okul hayatına entegreleri çok daha kolaylaştı. Öğrencilerin, kendilerini, diğer din mensubu öğrencilerle eşit görmeleri, şüphesiz okul hayatlarına pozitif bir şekilde yansımaktadır. İslâm Din Dersinin resmi olarak okullarda sunulması Avusturya'daki din hürriyetinin apaçık bir tezahürüdür.

konu edindiği operaları ekleyebiliriz.

Avusturya toplumunda dinî azınlıklara saygı gösterilmiş, hoşgörü ile yaklaşmış ve bu hususta hakperest olarak nam yapmış olan 2. Joseph tarafından büyük haklar verilmiştir. 1848'de Avusturya Devleti ve Dini Cemaatler arasındaki ilişkiler netleşmeye başlamış, 1867'de de Anayasaya din hürriyeti maddesi eklenmiş ve devlet tarafından kabul gören Dini Cemaatlere eşitlik ilkesi getirilmişti.

1908 yılında Bosna Hersek, Habsburger Monarşisi tarafından işgal edilmiş ve Boşnak askerleri orduya dâhil olmuştur. Bu Avusturya'yı yeni bir durumla karşı karşıya getirmiştir. Müslüman olan bu Boşnak askerleri kendisine hizmette sadık kalmalarını sağlamak için onların dini olan İslâm'ı resmen kabul etmeye karar vermiş, 15 Temmuz 1912 tarihinde 2 madde 8 paragraflık İslam Yasasını yürürlüğe koymuştur.

İkinci dünya savaşı sonrasında Almanya ve Avusturya gibi Avrupa ülkeleri savaş hasarlarını onarmak ve ekonomilerini güçlendirmek için çeşitli yabancı ülkelere işçi istediler. 1950'den itibaren Alman-

ya'ya, 1960'lardan itibaren de Avusturya'ya Türkiye ve diğer Müslüman ülkelerden işçiler geldi. Bunlar ilk etapta birkaç yıl kalıp para biriktirdikten sonra geri dönme niyetinde olsalar da çoğu geri dönemedi ve ailelerini bu ülkelere getirmek zorunda kaldılar. Elbette bu ailelerin dini ihtiyaçları da vardı. Bu nedenden dolayı ilk kez mescitler açılmaya başlandı.

Bazı Müslüman üniversite öğrencileri ve işçiler 1971 yılında "Müslüman Sosyal Dayanışma" derneği çatısı altında Müslümanların temsilciliğini üstlenmeye başladılar. Bu dernek, 1979 yılında 8 yıllık bürokratik mücadele sonucunda "Islamische Glaubensgemeinschaft in Österreich (IGGÖ) – Avusturya İslâm Cemaati"ni kurdu. Bu dini cemaat hali hazırda Avusturya Devleti tarafından Müslümanların resmî temsilcisi olarak kabul edilmektedir.

Şimdilerde Avusturya'da resmen kabul edilmiş 14 ayrı dini cemaat bulunmaktadır. Bu dini cemaatlerden biri olan İslâm mensupları için okullarda din dersi imkânı sunulmakta, orduda helâl yeme ve dini vecibelere uyma imkânı sağlanmakta, hastane ve hapisanelerde

dini rehberlik fırsatı verilmektedir.

İslâm Din Dersinin Konumu ve Hakkında Kısa Bilgiler

Avusturya'da 1982 yılından beri resmi ve özel okullarda Müslüman öğrenciler için İslâm Din Dersi imkânı bulunmaktadır. Avrupa'da önemli bir örnek teşkil eden bu ders yaklaşık 625 Din Dersi öğretmeni tarafından yaklaşık 60 000 öğrenciye 2000'den fazla okulda Almanca dilinde okutulmaktadır. İlköğretimde görev yapan öğretmenlerin birçoğu 1989 tarihinde açılan İslâm Din Eğitimi Akademisinde yetişmişlerdir. Liselerde İslâm Din Dersi öğretmenliği yapanların birçoğu ise Viyana Üniversitesi İslâm Din Pedagojisi Master mezunlarından oluşmaktadır. İslâm Din Dersi öğretmeni olmak isteyenlerin tamamı Avusturya İslâm Cemaati (IGGÖ) tarafından sınava tabi tutulur, kazananlar ise Devlet tarafından öğretmen olarak atanırlar.

Bu dersin okullarda sunulmasıyla birlikte öğrencilerin okul hayatına entegreleri çok daha kolaylaştı. Öğrencilerin, kendilerini, diğer din mensubu öğrencilerle eşit görmeleri, şüphesiz okul hayatlarına pozitif bir şekilde yansımaktadır. İslâm Din Dersinin resmi olarak okullarda sunulması Avusturya'daki din hürriyetinin apaçık bir tezahürüdür.

İslâm Din Dersinin ana gayesi, öncelikle öğrencilerin doğru bilgilerle donatılması, dini hayatlarını şekillendirmede onlara yardımcı olunması ve Müslüman öğrencilerin kimliklerini Avusturya hayat şartlarına uygun yaşanabilecek şekilde güçlendirilmesidir. Bunu başarabilmek ancak velilerin ve öğrencilerin beklentilerine olumlu yanıt verebilmekle mümkündür.

İslâm Din Dersinin hedeflerini şöyle sıralayabiliriz (IGGÖ, 2016):

- Aşırıktan uzak orta yol-denge İslâm'ını öğretmek
- Barış eğitimi adı altında birçok

içerik sunmak

- Kişiliği güçlendirmek (özgüveni artırmak)

- İslâmî bir yaşantının her yerde olduğu gibi Avrupa ve Avusturya'da da mümkün olduğunu belirtmek

- Çoğulculuğun Allah'ın iradesinin bir tecellisi olduğunu anlatmak

- Cinsiyet ayrımcılığına karşı durmak

- Karşı tarafla diyalog içinde olabilmek için geniş bilgi sahibi olmak

- Toplumun ortasında yer alarak entegrasyonu imkanlı kılmak

Avusturya'da din dersleri resmi olarak kabul edilmiş Dini Cemaatler tarafından sunulmaktadır. Cemaatler, dersin içeriğinden sorumlu olup, aynı zamanda Din Dersi öğretmenlerinin ve ders kontrolünü sağlayan Din Dersi müfettişlerinin seçimini gerçekleştirir ve müfredatı oluştururlar. Devlet ise Din Dersi öğretmenlerini ve Din Dersi müfettişlerini hem atar hem de onların maaşlarını öder ve derslerin verileceği okulları belirler. Avusturya modelinde din dersi sunumu imkanına sahip olan Dini Cemaatler bu şekilde büyük otonomiye sahiptirler.

Bir sonraki yazımızda İslam Dersi Müfredatlarını yakından inceleyeceğiz inşallah.

Sağlıcakla kalın.

Devlet ise Din Dersi öğretmenlerini ve Din Dersi müfettişlerini hem atar hem de onların maaşlarını öder ve derslerin verileceği okulları belirler. Avusturya modelinde din dersi sunumu imkanına sahip olan Dini Cemaatler bu şekilde büyük otonomiye sahiptirler.

Sinema ve Eğitim

Aşkın YILDIZ

İnsanın ancak ruhunun onayladığı şeyleri yaptığını ifade eden Mark Twain, başkalarına iyilik yapmayı ve faydalı davranışlarda bulunabilme-yi de ancak ruhun bu anlamda eğitilebilmesiyle mümkün olacağını söyler. Twain, çok temel bir meseleden bahseder. Ona göre insan, iyilik yaparken bile sadece kendisini tatmin etmenin peşindedir. Salt iyilik diye bir şey yoktur ve yapılan iyilikler ya insanlara ya da en iyi ihtimalle dini olarak Tanrı'ya bir gösteriş içindir. Nihai olarak insan tüm yapıp ettikleriyle kendi ruhunu tatmin etmeye çalışmaktadır. Ancak bu bencil tutumdan kurtulma-nın yolu olarak, ruhun her daim iyilikleri onaylayacak hale gelene kadar eğitilmesi olarak gösterir. Kısacası Twain'ın iyi insan modelindeki anahtar kelimesi eğitimidir.

Eğitim, insanın doğduğu gün başlayıp, hayat boyu sürdürdüğü ve kendi-sine değer kattığı öğrenme ve gelişme sürecidir. Bu süreç, değişik merha-lelerle, araçlarla ve yöntemlerle sürekli devam eder. Bugünün dünyasında eğitim, okullarda belirli bir müfredat, mekân ve öğretmen ile belirli ama-çlar doğrultusunda gerçekleştirilen *formal eğitim* ve hayatın doğal akışı içinde, insanın doğumundan ölümüne kadarki yaşadığı süreçte, değişik or-tamlarda edindiği tecrübelerle deneyimlediği *informal eğitim* olarak grup-landırılmaktadır. Hiç şüphesiz bu iki öğrenme şekli de insan için önemlidir.

Her iki durumda da öğrenme pratiği görme eylemiyle sağlanmaktadır. *John Berger* meşhur *Görme Biçimleri* kitabında görmenin, yeni doğan bir çocuk için öğrenme anlamında ilk adım olduğunu öne sürer. “Çocuk önce görür, sonra duyar” der. İster işitsel, ister görsel olsun; bir çaba olarak *an-latma uğraşı*, öğrenmeye giden yolda başlangıç noktası sayılmalıdır. Mese-leye epistemolojik ve ontolojik olarak yaklaştığımızda da önce anlatma ve doğal olarak *anlama* çabasıyla karşılaşıyoruz. İnsanın yaratılışı ve bugüne kadarki süreci, anlatmak ve anlama üzerine bir yolculuk olarak görülebi-lir. Anlatım değişik yollarla yapılmaktadır. İma, söz, yazı, görme ve işitme anlatım sürecinin elemanlarıdır. Anlatım örneklerle desteklenebilir, hikâ-yeleştirerek anlatmak hiç şüphesiz daha güçlü bir anlatım olacaktır. Bu an-lamda mitoloji ve mitler, çağlar öncesinden beri insanoğlunun toplumsal-laşmasında, temel ahlaki kuralların yerleşmesinde ve ortak bir yaşam alanı içinde uzlaşının sağlanmasında önemli rol oynamıştır. Şiir, müzik, hikâye ve diğer sanatsal yorumlar, eğitim sürecinde mutlaka kullanılagelmiştir.

*i Ragazzi dello
Zecchino d'Oro*

Domenica 3 novembre su Rai1 in prima serata

Modern dünyanın mitolojik anlatım formu olan *sinema*, bireyin, toplumla, devletle ve hatta dünyayla uyumunu sağlayan, uzakları yakınlaştıran, her millettten, bölgeden, gelenekten, kültürden, dinden, dilden, sanattan ve daha birçok unsurdan insanı haberdar eden en gelişmiş, donanımlı ve kitlesel anlatım biçimidir. Bu yönleriyle sinema, aynı zamanda en etkili eğitim aracı olarak da kabul edilmelidir.

Sinema ve eğitim ilişkisi üzerine düşününce önümüze irdelenmesi gereken iki ayrı konu başlığı çıkmaktadır. Birincisi eğitimde sinemanın rolü diğeriyse; sinemada eğitim konusunun işlenmesi meselesidir. Sinema ve eğitim başlığı, sinemanın eğitsel özelliği dolayısıyla birlikte anılmaya müsait bir konudur. Sinema, doğası gereği toplumları etkileyen ve aynı zamanda toplumlardan etkilenen dinamik ve aktif bir kitle iletişim ve sanat unsurudur. Bir sorun üzerine düşünme, fikir ve çözüm üretme alanıdır. Bu anlamda hem bireyleri hem de toplumları eğiten, donatan ve dönüştüren bir yapıya sahiptir ve bu yönleriyle vazgeçilmez bir uğraşı alanıdır. Sinema, devletler için, resmi ideolojilerin ve buna bağlı politikaların halklara ulaştırılması, yaygınlaştırılması ve içselleştirilmesi için önemli bir propaganda aracı durumundayken; aynı zamanda karşı ideoloji için de halkın bilinçlenmesi, eğitilmesi ve yönlendirilmesi için söylem üretme biçimidir.

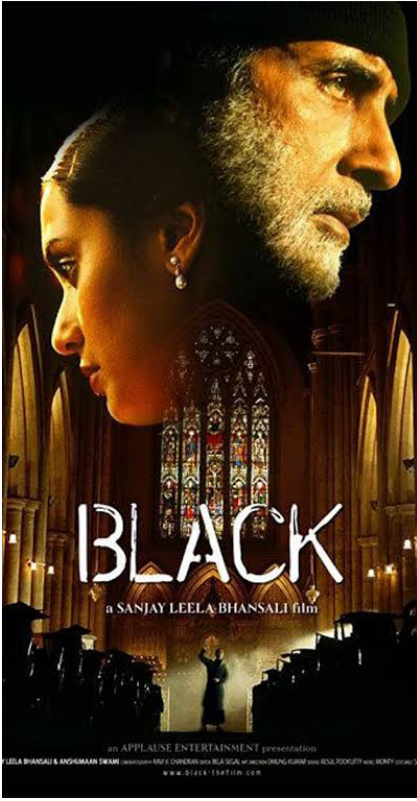
Kitlelerin ve yığınların belirli bir nizamda, her türlü karmaşa, isyan ve kaostan uzak bir şekilde, kendi aralarında ve resmi ideolojiyle uyumlu bir şekilde yaşamaları her ülke yönetiminin sahip olmak istediği bir düzendir. Bunun için bir ül-

kenin milli, dini, kültürel, siyasi ve ideolojik önermelerini toplumlara benimsetmesinin en etkili yolu kitle iletişim araçları ve özelde sinemadır. Sovyet Rusya'dan Amerika'ya kadar hemen her ülke, hâkim ideolojisini halklara ulaştırmak için sinemayı kullanmış ve nispeten başarılı da olmuşlardır. Sinema kuramcısı *Pudovkin'in Sinemanın Temel İlkeleri* kitabında altını çizdiği gibi, *sanatlar içinde en önemlisinin sinema olduğu ve sinemanın tüm kitlelere, kentlere ve özellikle köylere kadar götürülmesini* söyleyen Lenin'in amacı hiç şüphesiz sanattan öte propagandaydı. Hitler benzer tutumları Nazi Almanyası için geliştirmiş ve kitlelere sinemanın propaganda etkisi yoluyla ulaşmaya çalışmıştır. Hollywood, Amerikan hâkim ideolojisini yaymak ve uluslararası alanda meşrulaştırmak üzere kurulmuştur diyebiliriz. Avrupa'dan Uzak Doğu'ya tüm dünya ülkeleri sinemayı bir şekilde kendi hedefleri doğrultusunda kullanmışlardır. Türkiye'de de Cumhuriyet sonrası hâkim ideolojinin etkisiyle sinema çalışmaları yapılmıştır. Yeşilçam hemen her filmiyle modern Türk insanı portreleri üretmiştir. Devlet kanalı olan TRT yıllarca bu minvalde diziler ve filmler yayınlamıştır.

Kısaca toplumların bilinçlendirilmesi, modernleştirilmesi gibi amaçlar doğrultusunda sinema, her zaman eğitici bir misyon sahibi olmuştur. Propaganda amacının dışında bireylerin iyi birer insan olması konusu da sinemanın eğitim yönüne dâhildir. Hemen hemen her filmde iyi ve kötü karakterler üzerinden yalan, hırsızlık, aldatma, cinayet, bağımlılık gibi kötü özellikler olay örgüsüyle işlenerek izleyicinin iyi, doğru ve güzel olanı seçme-

si sağlanmaktadır. Sinema her ne kadar görüntü aracılığıyla kötülüğü normalleştirmek için kullanılabilse de, genel olarak özdeşlik mekanizması kahraman üzerinde yoğunlaştığı için, izleyicinin iyi olana yönelmesi sağlanabilmektedir.

Sinemada Eğitim meselesine baktığımızda, eğitimi konu edinen çok sayıda film olduğunu görmek mümkündür. Bizde hemen akla gelen ilk örnek, *Hababam Sınıfı* (1974, *Ertem Eğilmez*) serisidir. Ancak bu örnek, eğitimin sinema üzerinden tartışmaya açıldığı bir film olmaktan uzaktır. Okul, öğretmen ve öğrenci gibi formal eğitime dair her şeyin olduğu ancak eğitim sorunlarının pek konu edinemediği bir yapımdır. Rıfat Ilgaz, *kendi öğrencilik hayatım* dediği *Hababam Sınıfı'nı*, 1956 yılında *Stepne (Yedek Lastik)* ismiyle; *kopya, ezber, ceza gibi konular üzerinden bir eğitim eleştirisi* olarak yazmıştır. 1974 yılında bu bahsi geçen kitaptan bir güldürü filmi ortaya çıkmıştır. Ülkemizde bir dönem boyunca hemen herkesin izlediği bu filmde okuldan kaçmak, tembellik, haylazlık, sigara içmek, flört, hocalarla dalga geçmek ve daha birçok olumsuz davranış, filmde özendirilecek şekilde yer almıştır. Filmde temel ilke ne kadar haylaz olursa olsun *Hababam Sınıfı*, en genel manada Cumhuriyet ilkelere sadık ve barışık bir sınıftır. Dolayısıyla film, *eğitim sistemini eleştirme* iddiası yerine, Atatürkçü sistemi onaylama filmi olarak görülebilir. Daha sonra 2004 yılıyla beraber serinin devamı olarak çekilen filmlerde de benzer bir tutum devam ettirilmiştir. *Hababam Sınıfı* serisinin eğitim meselesini sinemaya aktarışı ve değerlendirişi, bir düşünme ve çözüm üretmeden ziyade seyirlik bir güldürü malzemesi

Sinema ve eğitim başlığı, sinemanın eğitsel özelliği dolayısıyla birlikte anılmaya müsait bir konudur. Sinema, doğası gereği toplumları etkileyen ve aynı zamanda toplumlardan etkilenen dinamik ve aktif bir kitle iletişim ve sanat unsurudur.

olarak kalmıştır denilebilir.

Vizontele Tuuba (2004, Yılmaz Erdoğan) filmi, eğitim filmi olmasına rağmen, açılış sahnesiyle izleyicisini, çok önemli bir mesele üzerinde düşünmeye davet eder. 1980 Ankara'sında, bir ilkokulun pür sessiz sınıfında, sıralar arasında dolaşan takım elbiseli öğretmen, sınıfta sağladığı otoriter ses tonuyla “-de” ekinin hangi hallerde ayrı yazılacağıyla ilgili bilgi aktarır ve öğrencilerden giriş, gelişme ve sonucu olan bir kompozisyon yazmalarını ister. Herkes bir şeyler yazmaya çalışırken Yılmaz adında bir öğrenci hiçbir şey yazmıyordu. Bu durumu fark eden öğretmen, bir kompozisyon bile yazamıyorsa diye öğrenciyi tüm sınıfın içinde rencide ederek azarlar. Sonrasında filmin jeneriğine Yazan: Yılmaz Erdoğan diye bir yazı düşer. Bu sahne, ülkemizdeki eğitim sistemini, eğitim psikolojisi açısından eleştiren çok önemli bir sahnedir. Öğretmenin tavrı, çocukların ruh hali, yazamayan öğrencinin azarlanması ve ardından aslında yazabilen bir çocuk olduğunu gösteren jenerik yazısının ekrana gelişi... Bu sahne yıllarca okullarda fark edilemeyen, yanlış yönlendirilen, yetenekleri keşfedilemeyen ve dolayısıyla kaybedilen milyonlarca öğrenci hayatının bir resmidir. İçinden geçtiğimiz eğitim sisteminde, sayısını bilemeyeceğimiz insan bu gibi sebeplerle ya okuldan uzaklaşmakta ya da liselerde ve üniversitelerde kişilikleriyle, yetenekleriyle ve hayalleriyle uzaktan yakından ilgisi olmayan bölümler okumak zorunda kalmaktadır.

Bunun gibi eğitim sisteminin yol açtığı gözle görülemeyen sorunları, sistemin içine eğitim psikolojisini dâhil ederek çözmeye çalışan

eğitimcileri konu edinen film örneklerinin sayısı oldukça fazladır. Örneğin; *Her Çocuk Özeldir* (2007, Aamir Khan) filminde, öğretmenleri ve ailesi tarafından tembel ve haylaz diye nitelenen bir çocuğun, dikkatli ve ilgili bir öğretmeni tarafından aslında disleksi hastalığından dolayı öğrenme zorluğu çektiği ortaya çıkarılınca ne kadar akıllı, yetenekli ve başarılı olabileceği ortaya konulmaktadır. *Black* (2004, Sanjay Leela Bhansali) filminde doğuştan sağır ve âmâ olan bir çocuğun kendini eğitime adanmış bir öğretmen sayesinde önce hayata dönmesi, topluma karışması ve sonunda üniversite diploması alabilmesi konu edinilmiştir.

Eğitimle ilgili konuları ele alan bu tarz filmlerin örnekleri çoğaltılabilir. Ancak özellikle okullardaki eğitimin sorunlu yanları üzerine düşünebilmek adına; *Bal* (2010, Semih Kaplanoğlu) ve *Dostluk Korosu* (2019, Ambrogio Lo Giudice) eğitim psikolojisi açısından üzerinde durulması gereken iki örnektir.

Bal filminde ilkokula yeni başlayan Yusuf ile *Dostluk Korosu* filminde hemen hemen aynı yaşlarda olan Mimmo aynı eğitim problemini farklı şekillerde yaşayan iki farklı bakış açısı sunmaktadır. Yusuf, köyde geleneksel bir aile içinde yaşayan, babası dışında kimseyle iletişim kuramayan bir çocuktur. Okul zamanı geldiğinde ilk gün koşarak okula gider ancak okulda yaşadığı küçük travmaları atlatamaz ve okulda başarısız bir öğrenci olur. Öğretmeni okuma öğrenen herkese kırmızı kurdele takar, Yusuf kurdele alabilmek için okuma yapmak ister ama öğretmen onun hazırlanmadığı parçanın dışında bir parçayı okumasını ister. Yusuf okuyamaz ve arkadaşlarının alaycı tavırları

na maruz kalır. Yusuf bu durumu aşamaz çünkü öğretmeni durumun sebeplerini araştırma, aileyle görüşme ya da Yusuf'a ikinci bir şans verme ya da O'nu cesaretlendirme gibi yollara gitmez. Yusuf başarısızlığıyla baş başa kalmıştır. Kırmızı kurdele onun için ulaşılması güç bir hedeftir. Benzer sorunları yaşayan-vv" ise Yusuf'un bıraktığı yerden okul hayatını daha iyi noktalara taşıyabilecektir. Mimmo Yusuf gibi başarısız, üstelik haylaz ve tembel bir öğrencidir. Arkadaşını yaralayınca okuldan iki hafta uzaklaştırma alır. Öğretmen, Mimmo'yu artık umutsuz vaka gibi görecektir. Annesine okuma, yazma ve sosyalleşme becerisi gelişmiyor diye söyledikten sonra, kiliseye müzik eğitimine gidebileceğini söyler. Mimmo, seçmelere girer ve koroya girmeye hak kazanır. Müzik öğretmeni kâğıtta yazan şarkı sözlerini okuyamayan Mimmo'ya, Yusuf'un öğretmeni gibi ilgisiz kalmaz. Mimmo'daki yeteneği fark eden müzik öğretmeni, bu zekâda birinin başarısızlığının altında mutlaka bir şeyler olacağını düşünür ve sebepleri araştırır. Disleksi olduğunu fark eden hocası Mimmo'ya daha itinalı davranır. Nihayetinde Mimmo hem okul hem de sanat hayatında başarılı bir yolculuğa çıkar. Bal filmindeki çocuğun okul ile ilişkisini örseleyen durumlar, Dostluk Korosu'nda çocuğun okula tekrar kazandırılabilmesine dönüşmektedir. İki film, eğitimin farklı şekillerde ele alındığı, işlendiği ve farklı açılımlar sağladığı iki ayrı örnektir. Öğrenme zorluğu yaşayan, okula karşı direnen çocukların dünyasına, okul, öğretmen, yönetici, aile ve arkadaş ilişkileri açısından bütüncül olarak yaklaşırken; sorunun psikolojik, kültürel, toplumsal, ekonomik

ve dinsel arka planlarını da ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak; sinema ve eğitim, hem bireylerin ve toplumun bilgi, görgü, anlayış ve davranışlarının gelişmesi anlamında hem de eğitim sisteminin geliştirilmesi, sorunlarının ortaya konulması, çözümlerin üretilmesi ve daha etkili bir eğitim dilinin oluşması anlamında yardımcı ve paylaşımcı iki alan olarak görülmelidir.

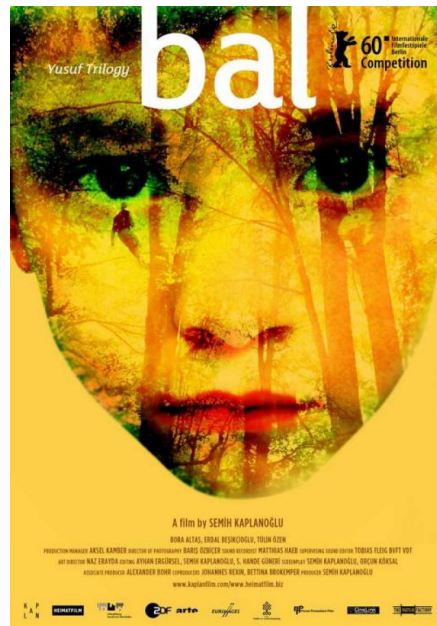
Sözü Geçen Kitaplar

- Mark Twain, İnsan Nedir?
- John Berger, Görme Biçimleri
- Pudovkin, Sinemanın Temel İlkeleri

Sözü Geçen Filmler

- Hababam Sınıfı, 1975 - Yön: Ertem Eğilmez
- Vizonte Tuuba, 2004 - Yön: Yılmaz Erdoğan
- Her Çocuk Özeldir, 2007- Yön: Aamir Khan
- Black, 2004 - Yön: Sanjay Leela Bhansal
- Bal, 2010 - Yön: Semih Kaplanoğlu
- Dostluk Korosu, 2019 - Yön: Ambrogio Lo Giudic

Sovyet Rusya'dan Amerika'ya kadar hemen her ülke, hâkim ideolojisini halklara ulaştırmak için sinemayı kullanmış ve nispeten başarılı da olmuşlardır.

Dr. Fahri Solak ile “İstiklâliyetlerinin 30. Yılında Türk Cumhuriyetleri” Üzerine

İNSİCAM

Dr. Fahri Solak:

1965 yılında İstanbul'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezunudur. Yüksek lisans ve doktora eğitimini, Marmara Üniversitesi'nde tamamladı. Hali hazırda bu kurumda öğretim üyesidir. Türk dünyasını gezen, projeler gerçekleştiren ve önemli idari görevlerde bulunan Solak, alanında yetkin ve uzman bir isimdir.

Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarının 30. yılı hasebiyle Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi ve Türk Dünyası Belediyeler Birliği Başkanı Dr. Fahri Solak ile bir görüşme gerçekleştirdik. Kendisine Orta Asya'nın tarihi, kültürel ve siyasi geçmişinden günümüzdeki durumuna kadar pek çok soru sorduk.

Kıymetli Hocamız ile Orta Asya Türk Cumhuriyetleri hakkında merak edilenleri konuştuğumuz söyleşimizin istifadeli olmasını umuyoruz.

Kıymetli Hocam, öncelikle bizlere bu fırsatı verdiğiniz ve sorularımızı cevapladığınız için çok teşekkür ederiz.

Soru: Bağımsız Türk Cumhuriyetlerinin kurulduğu 1991 yılından bu güne Orta Asya'da neler değişti? Köklü değişimlerden söz edebilir miyiz?

C: Bağımsızlıklarının üzerinden geçen 30 yıl, Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetleri için birtakım riskleri de barındırdı. Zira bağımsızlıkla kurulu yorsunuz ve bir devlet sistemi kurmanız gerekiyor. Egemen bir yapı oluşturmanız ve bu bağımsızlığı yerleşik/kalıcı hale getirmeniz lazım. Bağımsız bir devlet olarak yani uluslararası sistemin bağımsız bir aktörü olarak kendinizi kabul ettirmeniz lazım. Dolayısıyla bunun somut yansımaları olarak da Birleşmiş Milletler dâhil birçok kuruluşla iyi olmanız ve onlar arasında bağımsız bir aktör olarak kabul görmeniz lazım. Bu cumhuriyetlerin bu süreci bir şekilde atlattıklarını söyleyebiliriz. Bardağın dolu tarafından baktığımızda Türk Cumhuriyetleri bu geçen 30 yıllık süre içerisinde bağımsız aktörler olarak kendilerini uluslararası camiaya kabul ettirmiş durumdadılar. Uluslararası sistemin birçok örgütünde de temsil edilir hale gelmiş durumdadılar. Bu açıdan olumlu bir 30 yıl geride bırakıldığı söylenebilir.

İkinci bir önemli husus, yeni bağımsızlığını kazanan ya da yeni oluşturulan devletlerde önemli risk alanlarından bir tanesi, kurucu yönetimin sorunsuz bir şekilde el değiştirmesi meselesidir. Bu cumhuriyetlerin hemen hemen tamamında Sovyetler döneminden devralınan bir yönetim kadrosu yani bir yönetim eliti söz konusuydu. Bu cumhuriyetlerde kurucu devlet başkanının yerine yeni bir devlet başkanının seçilmesi, aşılması gereken önemli bir aşamaydı. Tabii, büyük oranda bunu da hallettiklerini söyleyebiliriz. Özbekistan ve Türkmenistan'da kurucu devlet başkanının vefatı dolayısıyla yeni devlet başkanı seçildi. Bir iç karışıklığa yol açmadan seçildi, bunu tespit edebiliriz. Kazakistan'da kurucu devlet başkanı hayattayken bu geçiş sağlıklı bir şekilde sağlandı. Bu bağlamda Kazakistan iyi bir ör-

neklilik teşkil eder. Çünkü Kazakistan'ın kurucu devlet başkanı henüz hayattayken görevini bıraktı. Kırgızistan'da da kurucu devlet başkanını görevi devrederken hayattaydı ancak biraz daha sancılı bir geçiş oldu. Orada biraz daha açık toplum, demokratik bir sistem denemek istediler. Fakat bazı çatışmalar ve iç karışıklıklar oldu. Ancak iç karışıklıklar dediğimiz şey de, bir iç savaşa yol açmadan yahut kalıcı, uzun vadede bir çatışmaya yol açmadan kontrol altına alınabildi. Demek ki birinci mesele egemenliklerini kabul ettirmeleri ve uluslararası sisteme dâhil olabilmeleri meselesiydi ve bunu büyük oranda halletmiş oldular. İkincisi olarak da bu kurucu devlet başkanlarının yerine sürdürülebilir olarak yeni devlet başkanlarının seçilmesini sağladılar. Bu da bardağın dolu tarafı tabii ki.

Soru: Sovyet sonrası bağımsızlık mücadelesi verildiği halde ekonomik ve demokratik bağlamda Türki cumhuriyetler neden kalkınamadı?

C: Türk Cumhuriyetleri Sovyetlerden sonraki süreçte sosyal ve ekonomik problemlerle mücadele halinde oldular. Sovyetler yıkıldıktan sonra bunlar bağımsız birer devlet olmakla beraber bir kısım Sovyet sisteminden miras olarak devralınan birtakım sosyal gerilim alanlarıyla mücadele etmek zorunda kaldılar. Önemli bir kısmı da ekonomik kalkınma problemini çözmemiş olmanın veya ülkelerindeki yer altı ve yer üstü zenginliklerinin adil bir gelir dağılımıyla paylaşılammış olmasının beraberinde getirdiği birtakım problemlerle halen mücadele etmeye devam ediyorlar. Ana hatlarıyla daha doğrusu makro bir bakışla bunlar söylenebilir. Orta Asya cumhuriyetlerinin yaşadığı bir takım sosyal, siyasal, hatta bölge içi devletlerle olan sorunlarının ar-

kasında Orta Asya devletlerinin sınırlarının doğal olmaması belirleyici bir etkidir.

Soru: Sayın Hocam, bu durumda Orta Asya Türk Devletlerinde bağımsızlık sonrası istikrara yönelik ortak, milli bir kimlik inşa edilemedi mi? Burada da Sovyetler Birliği'nin müdahaleleri mi oldu?

C: Sovyet İmparatorluğu, Orta Asya'da adeta yeni uluslar inşa etti. Yani her bir millete, her bir etnik yapıya, ya da şöyle söylemek daha doğru olur aynı milletin değişik kollarına, Türkçe'nin farklı lehçelerini konuşan halkların her birine yeni bir tarih, yeni bir dil, yeni bir devlet yani yeni bir ulus inşa ettiler. 19. yüzyılın başında beraber yaşayan bu halklar 20. yüzyılın başına gelindiğinde sanki yüzyıllardır birbirinden farklı milletlermiş gibi formüle edildi. Bunların alfabeleri farklılaştırıldı. Her birine tarihsel bir geçmiş inşa edildi. Her birine bir devlet kurduruldu. Sınırlar doğal olmayınca ve tarihsel bir takım değerlere dayanmayınca Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra bölgede devam eden tansiyon, sorun alanlarından biri de mevcut sınır ihtilafları olarak kaldı. Bunu da halen çözebilmiş değiller. Hatta zaman zaman haber bültenlerine yansıdığını da görebiliyoruz. En son bu sene başlarında Tacikistan ile Kırgızistan arasında bir sınır çatışmasının olduğunu biliyoruz. Yine son üç dört yıldır, özellikle 2016 yılında Özbekistan'da başkannın değişmesiyle beraber Özbekistan ile Kırgızistan arasında sayısı binlerle ifade edilen sınır ihtilafına yönelik yoğun çalışmalar yapıldığını biliyoruz. Umuyoruz ve diliyoruz ki bu sorunlar zaman içerisinde barışçıl bir şekilde çözülsün. Bizim bu dost, kardeş halklarımız hem ekonomik hem siyasi sorunlarını hem de uluslararası camiaya etki eden

Tarihsel olarak Türkçe konuşan halklar içerisindeki bu kimliklerin varlığını biliyoruz. Fakat bu coğrafyayı Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan diye farklı ülkelere bölüp her birini farklı bir alfabe, tarih ve dil ile farklılaştırılması veya bunlar sanki yüzyıllardır farklı devletlermiş gibi lanse edilmesi, tarihsel gerçeklikle örtüşmediğinden birtakım sıkıntıları da beraberinde getiriyor.

problemlerini ortadan kaldırarak barış içerisinde ilişkilerini sürdürrebilsinler.

Burada şunu ifade etmekte fayda var: Kazak kimliği yüzyıllardır kendini sürdürmüş bir Kazak boyu kimliğidir. Türkçe konuşan halkların Kazak boyu hep vardır. Yüzlerce yıllık geçmişten bildiğimiz Kazak Hanlığı var mesela. Taciklerin de yüzlerce yıl geriye giden bir Tacik kimliği var. Kırgız kimliğinin, eski Çin kaynaklarında 2000 yıl geriye gittiğini yazanlar var. Yani Kırgız kimliğinin de geçmişi var. Özbek kimliği en azından Timur-lara kadar 5-6 yüzyıllık bir geçmişe dayandırılabilir. Tarihsel olarak Türkçe konuşan halklar içerisindeki bu kimliklerin varlığını biliyoruz. Fakat bu coğrafyayı Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan diye farklı ülkelere bölüp her birini farklı bir alfabe, tarih ve dil ile farklılaştırılması veya bunlar sanki yüzyıllardır farklı devletlermiş gibi lanse edilmesi, tarihsel gerçeklikle örtüşmediğinden birtakım sıkıntıları da beraberinde getiriyor. Bir de Sovyet İmparatorluğu bilinçli olarak o günkü şartlara bakarak birtakım problem alanları inşa etmiş. Yani şöyle söylenebilir, Özbekistan'ın Semerkant şehri nüfusu, ağırlıklı olarak Taciklerden oluşur ama Özbekistan'a bağlıdır. Diğer taraftan Kırgızistan'ın Oş ve Batken vilayetleri vardır ve ağırlıklı olarak Özbek'tir bunlar. Örnekler artırılabilir. Yani sınırlar belirlenirken doğal sınırlar, yani dağlar-de-

reler olmadığı gibi etnik durumlara da bakılmamış veya zaten bilerek karıştırılmış ki Moskova'dan bağımsız hareket edebilme şansları olmasın. Ya da bölgede bir ihtilaf olduğunda Moskova'nın hakemliğine, ara buluculuğuna, yatıştırıcılığına muhtaç olsunlar. İmparatorluklar bu tür enstrümanları tarih boyunca kullanmışlardır. Sovyetlerin de bunları bu şekilde kullandığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla başta söylediğim Özbekistan ile Kırgızistan arasındaki yedi binden fazla sınır ihtilafının olması işi tesadüfi değildir. Bu sınır geçişkenliği, problemleri olarak bırakılmıştır. Bağımsızlıktan sonra bugüne değin de çözülmesi kolay değildir. İnsanların yerleştikleri köyler var, kullandıkları sular var, ettikleri tarlalar var... Bazen bu heyetler arası görüşmelerle çözülüyor ve dolayısıyla ufak tefek çatışmalar yaşanıyor. Dışardan bakıldığında "aa bak etnik unsurlar çatışıyor" deniliyor ama esasen öyle değil. Ekmek davası var burada, ihtilafı bırakılmış noktalar var. Yani kimse kimsenin etnik kimliğiyle uğraşmıyor. Orada bir su kaynağı var ve bölgede su yetersizliği olduğundan o suyu kimin kullanacağı kavgası bu. Dolayısıyla bu bölgenin etnik ve kültürel açıdan zannedildiğinden daha zengin olduğu söylenebilir.

Soru: Kültürel ve etnik çeşitlilik bağlamında yahut mezhebi farklılıklar dolayısıyla bölgede bir sorun olduğunu söylemek ne kadar doğrudur?

C: Bölgede mezhebi bağlamda bir homojenlik olduğu söylenebilir. Yani Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin tamamı Sünni'dir. Türkiye'de bu zaman zaman bir yanılsamaya sebep oluyor. Çünkü Tacikler Farsça'nın bir lehçesini konuştukları için Taciklerin Şii olduğu düşünülüyor. Ancak Tacikler belirgin bir şekilde Sünni'dirler. Konuştukları dil Farsça'nın bir versiyonu ol-

makla beraber, Tacikler, Orta Asya kültür havzasının doğal bir parçasıdır. Türkiye'de zaman zaman yapılan bazı değerlendirmelerde sanki Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nden biri olarak sayılmama eğilimi görülmektedir. Bazı yazarlarda ciddi şekilde bu eğilim olsa da ben bu duruma katılmıyorum. Orta Asya kültürü neyse Tacikistan da bu kültürün parçasıdır. Orta Asya'da yüze yakın etnik unsur birlikte yaşamaktadır. Sadece Kırgızistan'da 60'a yakın etnik unsurun birlikte yaşadığı söylenmektedir. Bu sayıyı Kazakistan'da 90'a çıkaranlar vardır. Fakat din farklılığını bir kenara koyarsak ki buralarda Slav milletleri de yaşıyor, Almanlar yaşıyor, dolayısıyla bunu bir kenara koyarsak, Orta Asya halklarının tamamına yakınının Sünni Müslüman olduğunu, mezhep ayrışması-çatışması veya ihtilafı olmadığını söyleyebiliriz. Bu halkların aynı zamanda çoğunluğu Hanefi'dir de. Çünkü Orta Asya'nın İslamlaşma sürecinde Hoca Ahmed Yesevi felsefesi çok belirleyicidir. Yine Türklerin coğrafyasında oldukça etkili olan Nakşibendi tarikatının merkezi, Buhara'dadır. Nakşibendi Hazretlerinin mezarı da Buhara'dadır ve bu iki ismin etkisi, Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar bir din felsefesinin yerleşmesinde büyük oranda belirleyici olmuştur. Onun için bir mezhep çatışmasından söz etmek zordur. Ancak kültürel çeşitlilik hem bu bölgenin zenginliğini oluşturmaktadır hem de bazı tansiyon noktalarını beraberinde getirmektedir. Zaman zaman dâhili dinamikler ya da bölge dışı dinamiklerin bu kültürel çeşitliliği kaşıdıklarını ve tansiyonu tırmandırdıklarını görebiliyoruz. Bunun bir kısmı kültürel ve etnik farklılıktan kaynaklanıyor gibi gözükse de çoğunun temelinde ekonomik problemler söz konusudur. Kırgızistan'ın Fergana bölgesinde Özbekler ve Kırgızlar çatıştığı

zaman, farklı iki unsur çatışıyor gibi görünse de temelde ya su kaynakları ya da bölgedeki verimli toprakların kullanımına dönük paylaşım ya da işsizlik oranının getirmiş olduğu ticaret ihtilafları olduğu görülmektedir. Yoksa insanların tarihsel yani yüzlerce yıl öncesinden getirdikleri bir etnik kin ya da anlaşmazlık söz konusu değildir. Daha günlük hayatın üretimine dönük sorunlar ve bölge dışı aktörlerinin bu durumları tahrik eden tavırları söz konusu olunca burada bir etnik çatışmaya dönüştürülme amacı ortaya çıkmaktadır.

Soru: Sovyetler döneminde ekonomik bağlamda nispeten daha rahat olan Orta Asya devletleri, neden bağımsızlık sonrasında istikrarsızlaştı?

C: İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyet yönetiminin, başta Kazakistan bozkırları olmak üzere Orta Asya'ya bir nüfus transfer ettiği bilinmektedir. Bunun için Kazakistan'da en çok Rus nüfus bulunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nda Almanlar Rusya'ya yönelince, Rusya'dan birtakım kritik sanayi bölgelerinin işçileri Kazakistan'a gönderildi. Bunların bir kısmı Kazakistan'da kalmıştır. Yine Kazakistan, Kırgızistan ve diğer cumhuriyetlerde, Bolşevik Devrimi'yle hızlanmış olmakla beraber, Çarlık Rusya'sından itibaren bir nüfus iskânı politikası uygulanmaktadır. 1860'lardan itibaren Çarlık Rusya'sı, Orta Asya'daki toprakları işletmek üzere Rus köylüsünü bölgeye göndermiştir. Özellikle Sovyet rejimi bu milletler arasında bir tür iş bölümü yaparak Özbekistan'ı Sovyetler Birliği'nin pamuk deposuna dönüştürmüştür. Özbek toplumunu pamuk üreten bir topluma dönüştürmüştür. Bu hem Rus köylüsünün Orta Asya'da çoğalmasına yol açmıştır hem de bu verimli toprakların yerel halkın elinden alınmasına yol açmıştır. Gelen Rus köylüsü bölgedeki top-

rakları Sovyet devletinin baskısıyla işlemeye başlamıştır. Böylece örneğin Kırgızlar tarımdan uzak tutulmuştur. Topraklar zaten az miktarda olduğundan ve bu da Rus köylüsüne verildiğinden Kırgızlara hayvancılık yapmak kalmıştır. Onlar da yüksek rakımlı yaylalarda hayvancılık yaparak Sovyetler Birliği'nin et ihtiyacını karşılamaya yönelttilmiştir. Bölgedeki büyük nehirlerin yatakları dahi değiştirilmiştir. Bu kaynakların kullanımı beraberinde çevre sorunları getirmiş ve Aral Denizi kurumaya yüz tutmuştur. Nehir yataklarının değiştirilmesi ve pamuk üretimi dolayısıyla değiştirilen bu nehirlerin yatakları Aral Denizi'ne ulaşamayınca Aral Denizi kurumaya başlamıştır. Burada hastalıklar ve kirlilik söz konusu olmuştur. Şu anda da Aral Denizi için uluslararası bir komisyon kurulmuştur. Yani diyeceğimiz o ki birbirini tetikleyen bir dizi problem meydana gelmiştir. Bunların bir kısmıyla halen bizim bu kardeş cumhuriyetler uğraşmaktadır. 30 yıl içerisinde bardağın dolu kısmında birçok olumlu gelişme yaşanırken diğer taraftan halen çözmekle yüz yüze oldukları problemler vardır.

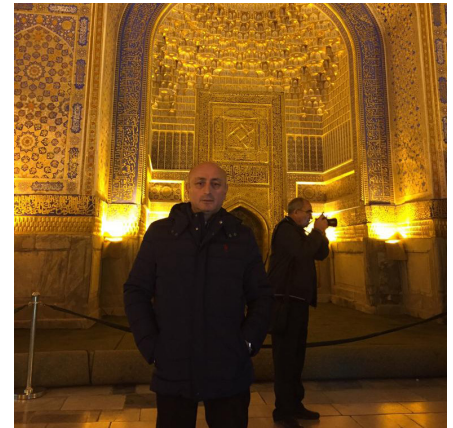
Soru: Orta Asya halklarının beklediği gibi bir bağımsız devlet modeli ortaya çıkabildi mi peki?

C: 1991 yılı esasında Orta Asya açısından bakıldığında savaşımdan, yani herhangi bir sıcak çatışma yaşanmadan bağımsızlığın elde edildiği bir bağımsızlık örneğidir. Halkların hiçbirisi merkezle savaşarak ya da sömürgeci bir güçle savaşarak bağımsızlığını elde etmiş değildir. O günkü siyasi şartlar, uluslararası ilişkiler ve Sovyet rejiminin tutumu dolayısıyla Orta Asya'daki bütün cumhuriyetler bağımsızlıklarını bir nevi barış yoluyla elde etmiştir. Bağımsızlık kendilerine bahsedilmiştir, aslında. Do-

layısıyla bir çatışma ve bağımsızlık talebi yaşanmadı. Ancak Kazakistan'da birkaç gösteri olduğu bilinmektedir. O da 1986 yılında "Aralık Olayları" olarak bilinir. Bağımsızlık ise 1991'de kazanılacaktır. Sovyetlerin çözülmesiyle beraber 15 cumhuriyet uluslararası sisteme yeni devletler olarak katılmıştır. Bu açıdan bağımsızlık hevesi coşkuyla karşılanmıştır. 1991 yılından sonra 1998'e kadar Orta Asya'da yaşanan temel açmaz ekmek mi özgürlük mü açmazıdır. Yani bağımsızlığımızı elde ettik özgürüz, güzel bunun tadının çıkaralım fakat sistem birden bire çözüldüğü için artan enflasyon ve işsizlik ve bunun beraberinde getirdiği kırsaldan kentlere büyük iç göç ve iç göçün beraberinde getirdiği sosyal sorunlar; konut yetersizliği, şehirlerin etrafında yaşanan gecekondulaşma ve içerdeki nüfus hareketleri gibi sorunlar baş göstermiştir. Bunlar da yeterli olmayınca dış göç başlamıştır. Bir milyona yakın Kırgız vatandaşının başta Rusya olmak üzere çeşitli ülkelerde çalıştığı bilinmektedir. Bu veri Özbekistan için beş milyona yakındır.

Soru: Türkiye-Orta Asya Cumhuriyetleri ilişkilerinden söz açılmışken, geçmişte bu coğrafya ile ne gibi temaslar oldu?

C: Anadolu Türkleri ile Türkistan Türklerinin -ki bu bölgenin tarihî kadim adı Türkistan'dır- ilişkileri, yüzyıllarca geriye götürülebilir. Hep retorik olarak tekrarlanan

“biz oradan göçmüşüz, ata topraklarımız” söyleminde olduğu gibidir yani. Bunun da ötesinde Türkistan’da bulunan siyasi yönetimlerle Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilerin varlığını biliyoruz. Özellikle Buhara Hanlığı ile Osmanlı Devleti arasında yakın bir ilişki mevcuttu. Hatta bölgedeki hanlıklar arasında çıkan ihtilaflarda hanlıklardan İstanbul’a gelmektedir. Zira İstanbul hilafet merkezidir ve bu ihtilaflarda Osmanlı’nın arabuluculuk yapması talep edilmiştir. Yazışmalardan ve arşiv belgelerinden de anlıyoruz ki Osmanlı, bu bölgede daha çok Buhara Hanlığı’nı muhaptap almaktadır. Çünkü en büyüğü budur. Diğer hanlıklarla ise Buhara Hanlığı üzerinden yatıştırıcı bir rol üstlenilmiştir. Fakat tarih boyunca şöyle bir hususu da tespit etmek durumundayız: Osmanlı Devleti ile Türkistan hanlıkları arasındaki ilişkiler biraz bağımlı değişken gibi yürümektedir. Mesela Osmanlı-İran ilişkilerinin düzeyi, Osmanlı-Türkistan hanlıkları arasındaki ilişkileri etkilemektedir. Yani Osmanlı-İran arasındaki ilişkiler iyiye, Türkistan hanlıkları ile ilişkiler çok da ön plana çıkarılmamaktadır. Eğer Osmanlı-İran ilişkilerinde bir kriz söz konusuysa hemen Türkistan hanlıkları hatırlanmaktadır. Doğrudan, sürdürülebilir ve sağlıklı bir ilişki kurmak yerine belki de o günkü ulaşım, haberleşme ve diğer siyasi imkânlar da dikkate

alınarak bir bağımlı ilişki kurulduğunu söyleyebiliriz. Fakat hemen her durumda bir kültürel-dini ilişki vardır. Buhara medreselerine kitap ve öğrenci göndermek gibi... Eğitim için Türkistan’a ulemanın gitmesi ve oradan gelmeleri gibi aktiviteler hep vardır. Dini-kültürel ilişkiler canlı bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Öyle ki Buharalı bir âlimin bir kitabı çıktığında “vay efendim bizim bu kitaptan İstanbul’da ancak 4 ay sonra haberimiz oldu, bu böyle olmaz” diye serzenişler dahi yaşanmıştır. O derece sıkı sıkıya ve aktif bir kültürel etkileşim söz konusudur. Ancak siyasi ilişkiler bölgedeki diğer aktörlere bağımlıdır. Birbirlerini etkilemektedir. 1991 sonrasına baktığımızda durum nasıldır? Doğrusu sanki tarihsel süreç devam ediyor gibi bir algı bırakmaktadır bende. Yine Türkiye-bağımsız Orta Asya devletleri ile ilişkiler, bölgesel güçlere ve başka devletlerin ilişkilerine bağlıdır. Türkiye-Rusya ilişkileri, Türkiye- Orta Asya cumhuriyetleri ilişkilerini doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir.

1991 sonrası Sovyetler Birliği dağıldığında hep bilinen ve söylenen bir şey vardı: Türkiye Sovyetlerin dağılmasına hazırlıksız yakalandı diye. Yani Sovyetlerin dağılacağı öngörülüyordu, pat diyen dağıldı ve Türkiye bu duruma hazırlıksız yakalandı diye. Tabii, olabilir. Gerçi 1985 yılında birtakım Amerikan raporları yayımlanmıştı Sovyetler dağılacak diye ama...

Soru: Yakın geçmişte “Adriatik’ten Çin Seddine” söylemlerimiz vardı sanki?

C: Dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in bir sözüdür ancak bir Macar Türkolog’un sözünden bir alıntıdır bu söylem. Bu Macar Türkolog, Adriyatik Denizi’nden Çin Seddi’ne kadar Türkçe’nin lehçelerini konuşarak gezebilirsiniz, diyor. Demirel de bunu siyasi bir söyleme dönüştürüyor o

dönemde. Ama aynı Demirel, 90’lı yılların başlarında bu “Adriatik’ten Çin Seddine” ufkunu koyan bir cumhurbaşkanı ama bir yönüyle de “biz batının değerlerini Orta Asya’ya taşıyacağız” diyen bir cumhurbaşkanı. Yani az evvel konuştuğumuz yine o bağımlı değişken, yine Türkiye’nin kendi değerleriyle kendi tarihsel birikimiyle değil de bir başkasının değerlerini taşıma rolü söz konusuydu. En üst düzeyde bir devlet başkanının ağzından bile durum buydu. Tarih tekerrürden ibaret aslında, Osmanlı-Türkistan hanlıkları ilişkileri nasıl yürüyorsa, Türkiye-Orta Asya ülkelerinin de ilişkilerinin benzer formatta yürüdüğünü söyleyebiliriz. Bu iyi bir şey mi? İyi bir şey değil ama bir gerçek. Bunda birçok faktör etkili olabilir. Birincisi coğrafi uzaklık, ikincisi doğrudan sınır olmaması. Bugün uçakla bile en aşağı 4-5 saatte gidiyorsunuz. Sınır da yok bu ülkelere. İran, Gürcistan ve Ermenistan üzerinden kara ulaşımı var. Üçüncü faktör ise bölge devletlerinin denize kıyısının olmaması sorundur ki bu ulaşım ve ticareti zorlaştırıyor. Gözden uzak olan gönülden de uzak olur hesabı, temas olmayınca ilişkiler sorunlu oluyor. Aradaki ülkeler örneğin ticaret tırlarını gönderdiğimizde işleri ağırdan alıyor ve yavaşlatıyorsa, bir haftada gidecek ürünler üç haftada gidiyor. Devletlerin yaklaşımları bunu belirliyor. Bir diğer mesele ise Türkiye’nin toplam dış ticaret hacmi içerisinde Türk Cumhuriyetleri, hiçbir zaman %3’ü geçmedi. Dolayısıyla belki siyaset yapıcılar, yüksek bürokrasi ve iş dünyası, Türkiye’nin toplam dış ticaretindeki oranlara bakarak örneğin AB’nin %40, OECD ülkelerinin %45 ve ABD’nin de bir o kadar yüksek oranlarını görünce bunu Orta Asya ile kıyaslayarak karar alıyordur. Orta Asya Türk Cumhuriyetleri’nin tamamını toplayınca %2,5-3 gibi bir veri çı-

kinca bu ihmal edilebilir bir algı yaratıyor. Dolayısıyla ihracatı yapsak evet iyi olur ama yapmasak da kıyamet kopmaz diye düşünülüyordur. Ancak meselenin sadece ticaret hacmiyle sınırlı olmadığını ve başka önceliklerin olması gerektiğini, bu coğrafya ile Türkiye'nin ilişkilerinin yalnızca ekonomik saiklerle sınırlı olmaması gerektiğini anlamamız lazım. Siyaset yapıcılarımızın ve akademik, bürokratik çevrelerin bu durumu hissetmeleri gerekir. Bu da zaman gerektiriyor. ABD'nin yaklaşık bir ay evvel kadar Afganistan'dan çekilmesi söz konusu idi. Aynı günlerde eş zamanlı olarak Türk savunma bakanı bölgeyi gezdi. Yani gelişmeleri devlet yakından takip etti. Dış işleri bakanları temasları da oldu. Gönül isterdi ki bir dış değişken olmadan doğrudan o bölgede bir temas söz konusu olsun.

Soru: Orta Asya'da Rusya ve Çin'in varlığı gözle görülür şekilde yoğun. Türkiye bu coğrafyada ne kadar varlık gösterebiliyor? Bölgeyi neler bekliyor?

C: Türkistan bölgesi tarih boyunca Asya'nın kalbidir. Tarihsel bir merkezdir ve Türk yurtdur. Birtakım strateji kitaplarında bu bölgeye hâkim olamayanlar, küresel güç olamaz analizleri mevcuttur. Burayı kontrol eden dünyaya hâkim olur, analizleri mevcuttur. Bizim topraklarımız diye köpürtüyor değiliz, bu tarihsel bir vakadır. Gerçekten de Moğolların gözü bu bölgede olmuştur ve Çinlilerin de gözü hep burada olmuştur. Çin Seddi dahi tarihsel bağlamda bu bölgedeki akınlara karşı bir tavidir. Batılı güçler de bu bölgede sürekli kontrol sağlamak istemişlerdir. Yakın döneme geldiğimizde Çarlık Rusyası ve İngiltere'nin gözü aynı anda bu bölgede olmuştur. Çarlık Rusya'ya Orta Asya bölgesi bırakılmış, İngiltere'ye Hindistan bırakılmıştır ve Afganistan da tampon devlet olarak kal-

mıştır. Afganistan'ı sürekli kimin işgal edeceği kavgası da Türkistan bölgesi ile alt kıta arasındaki tampon olması dolayısıyladır. Hiçbiri de ele geçirememiştir. Afganların kahramanlığı ve coğrafyanın katkısı elbette önemlidir fakat tarihin hangi döneminde bir büyük güç Afganistan'ı işgal etmek istediye, bir diğer büyük güç işgale engel olmak için direnişçilere yardım etmiştir. Dolayısıyla işgal edilemeyen topraklara dönüşmüştür. İngilizler işgal etmek isteyince Çarlık Rusya direnenlere yardım etmiştir, Çarlık Rusya işgale yeltenince İngilizler; şimdi Amerika işgal etmek isteyince bir Rusya ve Çin müdahalesi olmuştur. Bu bölgenin tek bir küresel gücün elinde olması istenmiyor. Dolayısıyla diğer rakip büyük güçler oradaki direnişçilere yardım ediyor ve toprakların ele geçirilmesini önüyor. Dolayısıyla Türkistan bölgesi günümüzde sadece petrol, pamuk ve gaz var diye değil tarihsel olarak çok önemli bir alandır. İpek Yolu'nun ana güzergâhı burasıdır. Dolayısıyla Orta Çağ'da stratejik yol olan bu güzergâh, yine günümüzde de önemlidir. Türk bürokrasisine buradaki Semerkant, Buhara şehirleri hatırlatıldığında "gidip gezmek lazım" söylemleri duyuyoruz ancak aklımıza buradaki tarihsel zenginlik ve coğrafyanın ehemmiyeti gelmiyor. Aklımıza başka şeyler de gelmeli buralardan bahsedilince. Yani Semerkant'ı gezelim meselesi bu kadar basit değildir. Demek ki Türkistan havzası ve Maverâünnehir, tarihsel bağlamda kültürel ve ticari etkinlikler sebebiyle çok önemlidir. Modern döneme geldiğimizde de önemini kaybetmemiştir. Günümüzde de Orta Asya bölgesi, bütün sorun alanlarının yakınındadır. Afganistan çatışma alanıdır ve Orta Asya ile sınırdır, Çin'in dünya sisteminde lider olma hedefi dolayısıyla önemine binaen sadece Kırgızistan'ın Çin ile 900 km sınırı

vardır. Kazakistan'ın da 2 km kadar sınırı vardır. Çin dediğimiz devlet, Orta Asya'nın içindedir. İçindedir diyorum, çünkü Çin sınırları içindeki Doğu Türkistan Orta Asya'nın bir parçasıdır zaten. Neden Doğu Türkistan deniliyor buraya? Çünkü bunun bir de batısı var. Batı Türkistan da işte bugünkü Orta Asya'dır. Kavramlar üzerinde çok durmadığımız için birçok meseleyi kaçırıyoruz. Afgan Türkistan'ı da vardır ve biz Afganistan denilince dünyanın başka tarafı sanıyoruz. Ama Taşkent ile Kabil arası 750 km'dir. İstanbul-Trabzon arasından bile daha yakın belki de. Coğrafyalar işte böyle birbirine entegredir. Afganistan'ın kuzey bölgesi, olduğu gibi Türk bölgesidir. Özbekler ve Kırgızlar yaşar orada. Nasıl ki bizim Suriye sınırımız yapay bir sınırsa ve Halep ile Antep'i birbirinden ayıran doğal bir engel yoksa Kabil ile Orta Asya'yı da birbirinden ayıran doğal bir sınır yoktur. Ama zihnimiz sınırlarla formatlandığı için "Abi Orta Asya nere Afganistan nere" diyoruz. Öyle değil işte. Coğrafyayı birlikte düşünmek lazım. Afganistan'ın kuzey bölgelerine bugün de Afgan Türkistan'ı denir. Bir yaşlı amca Kabil'den Türkistan'a gideceği zaman ben Türkistan tarafına gidiyorum üç dört güne gelirim dermiş, halen bugün de. İran Türkistan'ı da vardır. Dolayısıyla bugün de önemlidir bu bölge. Bu yeni çatışma alanları ve yeni küresel sistem, Orta Asya cum-

huriyetlerinin önemini artıracaktır. Çin'in yeni ipek yolu diye bilinen "Bir Kuşak Bir Yol" projesinin olduğu güzergâhlar olduğu gibi Orta Asya'yı ilgilendiriyor. Dolayısıyla Çin'in bölgeye ilgisi yüksektir. Çin'in bölgeye ilgisi arttıkça, Çin ile rekabet içerisinde olan devletlerin bölgeye ilgisinin artması çok doğaldır. Bu çerçevede Türkiye Cumhuriyeti'nin de bölgede kalması ve ilişkilerinin daha sürdürülebilir hale getirmesi beklenir.

Soru: Türkiye'ye olan göçü nasıl değerlendiriyorsunuz bu durumda? Bavul ticareti yerini e-ticarete bırakmış gibi ama yine de bir hareketlilik var sanki?

C: Ticari olarak Türkiye önemli bir partner. 90'lı yıllarda Türkiye'ye yönelik ciddi bir bavul ticareti vardı, şimdi de var aynı durum, başka şekillerde varlığını sürdürüyor. Eskiden gelip bavulunu doldurup götürüyorlardı şimdi az da olsa örneklerini görüyoruz. e-ticaret daha yaygın olduğu gibi eski usul de var. Halen alışveriş için İstanbul'a gelen insanlar var. Türkiye'de alışveriş sevilir. Antalya'da bir hafta tatil ödüllü yarışmalar vardır mesela. Türkiye önemlidir bu açıdan, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri için. Türkiye'de turizmin ve ticaretin gelişmiş olması, üretimin başta tekstil olmak üzere gelişmiş olması, Türkiye ile bu ülkeler arasındaki ilişkileri tamamlayıcı niteliktedir. Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye arasındaki ikame ürün niteliğindeki ilişkiden ötürü ikili ilişkiler tamamlayıcı konumdadır. Orta Asya Cumhuriyetleri'nde başta petrol ve gaz olmak üzere pamuk ve buğday gibi işlenebilir ürünler de dâhil hammadde vardır. Ticaret noktasında Orta Asya'da büyük potansiyel vardır. Türkiye'de ise o bölgeye göre daha gelişmiş bir sanayi vardır. Orta Asya'nın ihtiyacı, üretilip oraya gönderilmektedir. İthalatın önemli bir kısmı da Türkiye'den sağlanmak-

tadır. Fiyat avantajı da söz konusudur. Avrupa menşeli ürünler daha pahalı iken Türkiye'nin ürünleri daha caziptir. Çin ürünleri de bölgede hâkimdir ancak "kalitesiz ve ucuz" algısından dolayı Türk mallarına yönelirler. Sadece kardeşlik ve dindarlık ticarette pek belirgin değildir. İnsanlar ucuz ve kaliteli olan ürünlere tabii olarak yönelirler. 90'lı yıllarda bavul ticareti ile başlayan süreç günümüzde e-ticaret olarak devam ediyor. Türkiye-Orta Asya ülkeleri arasındaki ticareti etkileyen en önemli olumsuz faktör, lojistik sorundur. Orta Asya Cumhuriyetleri bildiğiniz gibi denize kıyısı olmayan ülkelerdir. Denize kendi kıyısı olmayan ve hatta komşularının hiçbirinin de kıyısı olmayan dünyadaki iki devletten biri Özbekistan'dır. Bu durum Maliyetleri artırıyor. Türkiye ile Orta Asya Cumhuriyetleri arasında bir tren yolu projesi son yıllarda bu lojistik ihtiyaca binaen sık sık dile getirilmektedir. İstanbul'dan kalkan bir yük treninin tüm başkentlere uğrayarak Bıшкек'e kadar gidebilmesi, ticareti de kolaylaştıracak bir husustur. Bu durumu bilen rakip ülkeler projeyi geciktirmeye, bizler ise hızlandırmaya çalışıyoruz.

Burada belki de diasporadan söze başlamak lazım. Diaspora yani yurt dışında çalışan insan nüfusu, bir ülkede üretilecek dış politika için önemli, belirleyici bir unsurdur. Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nden insanlar ülkenize geliyorsa ve siz onlara iş veremiyorsanız, bu insanlar Rusya'yı tercih ederler. Bu da ikili ilişkileri belirler. Örneğin Rusya-Özbekistan ilişkilerini belirleyen unsur, Özbek işçilerin Rusya'daki nüfus ve nüfuzudur. Nasıl ki 3,5 milyon Türk çalışan Türk-Alman ilişkilerini belirleyen unsurlardan biri olabilir ve Almanya siyasi bir kararda Türk işçilerini yok saymaz, burada da durum budur. Birbirlerine kızacakları zaman da bir-

birleriyle iyi geçinecekleri zaman da bu 3,5 milyon Türkü hesaba katıyorlar. Aynı şekilde mesela Özbekistan da bu bölgede bir politika belirlerken Rusya'daki diasporasını göz önüne alacaktır. Diyelim Rusya'da 4 milyon Özbek çalışıyor ama Türkiye'de 300 bin Özbek çalışıyor. Bire bir dış politikayı etkilemiyordur ama dikkat edilmesine yol açıyordur. Ekonomik hacmi artırırsak ilişkileri güçlendiririz evet, ancak daha dikkate değer bir bölge haline getirmeliyiz bu coğrafyayı.

Bunun örnekleri de var. Türkiye'nin öncülüğüyle kurulan ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye'nin entegrasyonu sağlamaya yönelik beş tane kurum var. Bunlar Türk Konseyi, TÜRKPA (Türk Dili Konuşan Parlamenter Asamble-si), TÜRKSOY, Türk Kültür ve Miras Vakfı ve Türk Akademisi'dir. Bu beş kurum, resmi olarak doğrudan Türk Cumhuriyetleri arasındaki ilişkileri geliştirmeyi amaçlayan kurumlardır. Bu beş kurumun hiçbirinin başında Türk diplomatı yok. Muhtemelen bu kurumların kuruluşuna öncülük ettiğinden dolayı ayakta durması için mali yükü de Türkiye karşılıyordu. Ama hiçbirinde Türk akademisinden ve diplomasısından insan yok. Bu Türk diplomasisinin ilgisizliği midir yoksa başka şeyler mi vardır bilmiyoruz. Bir açıklaması vardır mutlaka. Yahut mesele diğer ülkelerin ilgili ve başarılı olması mıdır bilmiyoruz. Biz ve onlar ayrımı yok burada, biz de yönetsek onlar da yönetse fark etmez. Aramızda kardeşlik var neticede. Ancak burada bir kurumsal ihmal mi vardır, sorgulanmalıdır. Dediğimiz gibi ticaret hacmi artırılabilir. Bunda muhatap cumhuriyetlerin de ilgili ve irade-li olması gerekir. Orta Asya cumhuriyetlerinin yönetimlerinin de Türkiye ile ticareti ve ilişkileri geliştirmede ortaya bir irade koymasına gerekir. Tek taraflı, yani platonik

aşk ile olmaz. Türkiye bu devletlerin uluslararası sisteme dâhil olmasında ciddi rol üstlenmiştir. Birçok uluslararası kuruluşta üyeliklerinde Türkiye'nin aktif rolü olmuştur. Bu anlamda Türkiye üzerine düşeni fazlasıyla yapmıştır. Bardağın boş tarafında ise kat edilmesi gereken çok fazla yol vardır. Türkiye-Orta Asya cumhuriyetleri ilişkileri bağımlı değişken olmaktan çıkarılmalıdır. Doğrudan, devletten devlete ilişki kurulmalı ve sürdürülebilir hale getirilmelidir. Konjonktüre göre ve ihtiyaçlara göre değil, bu bağımsız devletlerle ilişkilerde ölçek ve nüfus farkına bakmadan bağımsız devletler olarak karşılıklı saygı çerçevesinde ilişkilerin sürdürülebilir bir zemine oturtulması lazımdır.

Soru: Türkiye'nin Orta Asya politikasına baktığımızda bugün gelen nokta nedir? İyi bir noktada olduğumuzu söyleyebilir miyiz?

C: Türkiye-Türk Cumhuriyetleri ilişkilerini değişik dönemlere ayırarak incelemek mümkündür. Birincisi 90'lı yılların ilk dönemi var ki bu dönem her iki tarafta da 150 yıldır akrabasından ayrı kalmış ailelerin kavuşması heyecanı vardır. Esir Türk yurtları ve Türkistan havzasındaki olaylara ilişkin anti-Sovyet yayınların etkisiyle oluşturulan söylemlerden kaynaklı bir duygusallık vardır. 1991 sonrasında zincirler kırılmıştır ve kavuşabilir hale gelinmiştir. Biraz duygusal bir dönem bu, çünkü kaybettiği dostunu, kardeşini bulup kavuşma heyecanı doludur. Bunun hemen arkasından ikinci dönem, bir hayal kırıklığı dönemidir. Hayal kırıklığı da şundan kaynaklanıyor: Orta Asya'daki Türk kardeşlerimiz şunu düşünüyorlar, bizim Türkiye ile olan ilişkilerimize izin verselerdi bizim tüm sorunlarımız çözülecekti. Dünyevi ve uhrevi ne varsa, Türkiye sorunlarımızı çözer beklentisi vardı. Tabii reali-

teden uzak bir beklentiydi bu. Türkiye'den bölgeye gidenler ise şöyle düşündüler: Herhalde onlarca yıllık hasretten dolayı bunlar bizi özlemişlerdir, bizi bağrılarına basarlar. Türk Birliği ve Turan Ülküsü falan... Ama bizimkiler bakıyorlar öyle bir şey yok, adamlar ekmek derdinde. Buradan giden çevrelerin de beklentisi hayal kırıklığına yol açıyor. Hep bilinen bir şey vardır, "yahu bunlar kendilerine Özbek diyorlar, Türk demiyorlar" diye. Adamlar Özbek zaten kendilerine niye Türk desin? Türkçe konuşan bir halk ama niye kendi kimliğini durduk yere bıraksın. Yani neden kendilerine Kazak diyorlar? Yüzlerce yıllık Kazak onlar zaten. Böyle kavramların farklı algılanması ve kavramlara farklı manalar yüklenmesi bir beklenti farklılığı üretti. Buradaki Türkçülük kavramlarıyla oraya gidilince bir hayal kırıklığı yaşandı. Milyonlarca insanı işsiz ve ekonomik sıkıntıda olan bölge ülkeleri, Türkiye'nin öyle zannettikleri gibi problemlerini çözemediğini görünce hayal kırıklığına uğradı. 90'lar, Türkiye'nin kendi dertleriyle uğraştığı bir dönemdi zaten.

2000'li yıllarla birlikte üçüncü dönem başladı. Türkiye kendini toparlamaya başladı ve ilişkiler daha rasyonel zemine oturtulmaya çalışıldı. İkili ilişkiler ve bölgeye karşı daha makul bir politika söylemi üretildi ve yardımlaşma başladı. Türkiye'nin bu süreçte bölgedeki sorun alanlarına odaklanıp buralardaki problemleri tespit ederek birtakım kurumlar kurduğunu ve projeler geliştirdiğini görüyoruz. Bu anlamda önce öğrenci projesi olarak başlayıp şimdilerde Türkiye Bursları şeklinde devam edilen, Türk Cumhuriyetlerinden öğrenci okutma işi, önemli ve büyük bir iştir. Buna katkıda bulunan herkese teşekkür etmek gerekir. Binlerce öğrenci gelip Türkçe öğrenerek Türkiye'de okudu. Ha, istendiği gibi oldu mu

olmadı mı kritik edilebilir. Ancak projenin varlığı ve anlamı açısından önemli bir iş yapıldı. Bunun dışında söylediğimiz kurumlar ve TİKA, Yurt Dışı Türkler Başkanlığı, Yunus Emre Enstitüsü, Türk Dünyası Belediyeler Birliği gibi doğrudan bölgeye dönük ve her biri kendi alanında ilişkileri geliştirmeyi amaçlayan kurumsal yapılar oluşturuldu. Yapararak öğreniyorlar bu kurumlar, hazır bir tecrübeyi devralmış değil, neticede. Bu iç kurumlar dışında uluslararası birtakım kurumlar da hayata geçirildi. Türk Konseyi, Türk Akademisi, TÜRKSOY gibi... Bunlar da zaman içerisinde daha fonksiyonel bir hale gelecektir. Cumhurbaşkanlığının bölgeye özel bir ilgisi söz konusu ki sadece söylem düzeyinde de değil. Doğrudan Cumhurbaşkanının kendi inisiyatifinde başlatılan projeler söz konusu. Her kriz zamanında Türkiye bölgede doğrudan rol alıyor, Tacikistan-Kırgızistan ihtilafında da Türkiye doğrudan aktif rol üstlendi. Bölgedeki gelişmelere duyarlı ve gerektiğinde devreye giren bir Türkiye var. Daha istikrarlı ve sürdürülebilir bir ilişki gözetiliyor. Bizim şimdi bugüne kadar yapılanlara dayanarak önümüze bakmamız gerek.

Artık 30 yaşında gürbüz bir gençtir bu cumhuriyetler ve taraflar artık daha kalıcı, sağlam ve gerçekçi iş birliklerine girişmelidir.

İnsan Güvenliğini Yeniden Düşünmek

Şehnaz FINDIK

Soğuk Savaş dönemi bilhassa Yumuşama (Detant) Dönemi ile başlayan süreç, insan, birey odaklı kalkınma ve insan hakları kavramlarının öne çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu sürece dikkat çeken ilk önemli belge olan 1975 tarihli Helsinki Sözleşmesi, beraberinde birtakım yükümlülükler, dikkat ve çabayı doğuran önemli bir girişim olarak telakki edilmiştir. Güvenliğin, ekonomik refahın ve insan haklarının öncelikle işlendiği bu önemli belgede aslolan, “üçüncü dünya”nın kolektif şekilde güvende ve kontrol altında tutulmasıdır. 1980’li yıllara gelindiğinde bu duruma insan hakları şemsiyesi altında kurumsal bir nitelik kazandırılmaya çalışılmıştır. Daha çok aktivist ve akademik söylemler şeklinde ortaya çıkan bu yeni kavrama “İnsan Güvenliği” denmiştir. Peki, bahsi geçen “insan” kimdir? Neden hala güvende değildir? Gelin önce bir yaklaşım olarak sunulan bu “insan güvenliği” kavramı nedir, ona bakalım.

İnsan güvenliği, insanın yaşamı için hayati kabul edilen temel özgürlüklerin korunması demektir. İnsan ve insan topluluklarının korkudan emin olması, yarın öbür gün devlet elden giderse ben ne yaparım diye kara kara düşünmemesi ve geleceğe yönelik yoksulluk ve açlık endişesi duymamasıdır. Yani teoride izahı budur. Ancak bu işin maliyeti ve siyasi yönü itibarıyla yeni bir “idealizm” yaratması kaçınılmaz olmuştur. Kim, neden bu yükün altına girmelidir? Üstelik daha büyük bir sorun vardır: Batılı değerlerin “insan” olarak değer atfettiği hayvan-ı nâtik ne hikmetse bu coğrafyada bulunamayabilmektedir. (Bakınız: Afganistan, 21. yüzyıl.)

İnsan güvenliği münferit bir kavram olarak Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın (UNDP) 1994 tarihli İnsani Kalkınma Raporu ile gündeme gelmiştir. Bu rapor ile söz konusu insan güvenliği kavramı küresel sistem içerisinde yeni bir güvenlik tartışması ortaya çıkarmıştır. İnsan güvenliği yaklaşımının izah ettiği temel fikir, güvenliğin bir bütün halinde ele alınmasının gerekliliği olmuştur. Raporda, insan güvenliğinin evrensel olduğu ve bu evrenselliğin ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel alanların kalkınmaya açık şekilde endişeden uzak olmasına vurgu yapmaktadır.¹ Kavram,

Çizgi: Hasan Aycın

¹ UN Human Development Report, (1994), http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf

bir yaklaşım olarak insanları kritik, şiddetli ve yaygın tehditlerden ve bu durumların yarattığı tüm yıkımlardan korumak anlamına gelmektedir. Yani insan güvenliği insanların güçlü yönlerine ve refah yaşam taleplerine dayanan süreçleri kullanarak hayatta kalma, geçinme ve saygınlığı sağlamaya yönelik yapılan her türlü çalışmaları kapsamaktadır.² Bu anlamda insan güvenliğine yönelik faaliyetler politik, sosyal, çevresel, ekonomik, askeri ve kültürel sistemler yaratmaktır. Tabii, bu durum askeri, kültürel ve daha birçok sahada uluslararası bir iş birliğini elzem hale getirmektedir. Yoksa bu kadar afili bir kavramın mali yükünü kim kaldıracaktır? Konuşması nasıl da kolaydır.

Uluslararası iş birliği demişken, daha evvel insani hukuk kapsamında oluşturulan Soykırım Sözleşmesi ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin insan güvenliğinin ana hatları ve uygulama alanları konusunda yetersiz kaldığını belirtmekte fayda vardır. Özellikle Bosna'da 1992 yılında patlak veren savaş,

insan güvenliğinin kolektif güvenlik kapsamında değerlendirilmesine sebep olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Balkanlar'da yaşanan siyasi dönüşümler Bosna ve Sırbistan'ı karşı karşıya getirmiş ve 1992'de başlayan savaş, bölgedeki tüm dengeyi değiştirmiştir. Öyle ki BM, Bosna'daki uygulamalarında ABD ve Avrupa Topluluğu'nun tüm girişimlerine rağmen bölgesel istikrarın ve bilhassa insan güvenliğinin tesis edilmesinde yetersiz kalmıştır. Tarihler 7 Nisan 1992'yi gösterdiğinde BM Güvenlik Konseyi 749 sayılı kararla Yugoslavya'ya UNPROFOR (Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Gücü)'ü göndermeyi kararlaştırmıştır. Ancak bölgedeki güvenliğin tesisi ve savaşın son bulması için BM tarafından gönderilmiş olan ve adına "Mavi Bereliler" denilen Barış Koruma Gücü Birlikleri üye devletlerin operasyon için gereken finans desteğinin sağlanması noktasında yetersiz kalmış ve ihtiyaçlara sayıca cevap verememiştir. 1993'te "güvenli bölge" ilan edilen

1993'te "güvenli bölge" ilan edilen Srebrenica'da yaşanan soykırım ve ihlaller, BM için insan güvenliği ve koruma sorumluluğunun başarısız bir örneği olarak tarihe geçmiştir. Sorulması gereken çok fazla soru vardır. Bosnalılar Müslüman olduğu ve dahası Osmanlı bakiyesi bir toplum olmaları hasebiyle "Türk" olduğu için mi insandan sayılmamıştır? Evet, bahsi geçen "insan" kimdir ve hala niye güvende değildir sorusu evvela tekrara muhtaçtır.

² UN Human Development Report 1994, 22-23.

**Somali’de,
Burma’da ve hatta
yani başımızdaki
Azerbaycan’ın
2020’de verdiği
Karabağ Savaşı’nda
dahi Batı, kendi
kavramlarında
boğulmuştur.
Güvenliğe,
kalkınmaya ve
yardıma konu olan
“insan” asla Batı
kafatasının ürünü
olmayandır.**

Srebrenica’da yaşanan soykırım ve ihlaller, BM için insan güvenliği ve koruma sorumluluğunda başarısız bir örneği olarak tarihe geçmiştir. Sorulması gereken çok fazla soru vardır. Bosnalılar Müslüman olduğu ve dahası Osmanlı bakiyesi bir toplum olmaları hasebiyle “Türk” olduğu için mi insandan sayılmamıştır? Evet, bahsi geçen “insan” kimdir ve hala niye güven-de değildir sorusu evvela tekrara muhtaçtır.

BM’nin Bosna deneyimi uluslararası müdahalenin insanları etnik temizlikten ve kitlesel insan hakları ihlallerinden nasıl koruyabileceğine dair tartışmalar yaratmıştır. Sivillerin korunmasını amaçlayan sığınaklar, uçuşa yasak bölgeler veya insani yardım koridorları gibi yeni uygulamalar ortaya çıkmıştır. Savaş suçlarının adil yargılanmasına yönelik adalet mekanizmaları, savaşı finanse eden kaynakların şeffaflığı ve hesap verilebilirlik, barışı koruma operasyonlarının insan güvenliğine yönelik düzenlenmesi gibi uygulamaları içeren çeşitli teklifler zamanla uluslararası müdahalenin doğasında değişimler yaratmıştır. Böylelikle askeri operasyon olarak görülen birçok uygulama klasik askeri müdahale türlerinden ayrı olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Ancak bugün hala büyük bir iştiaf ve iştahla Libya’ya insani müdahale ve koruma sorumluluğu kapsamında müdahale eden ittifak güçlerinin, Suriye’deki kıyımı durdurmak için harekete geçmemesi tuhaftır. Yoksa Heywood’un da dikkat çektiği gibi Batılı güçler Libya’daki petrol ve diğer kaynakların kontrolünü ele geçirme isteğiyle oradaki şiddete son verip acıları dindirirken; beklentilerin

aksine Suriye’de yeterince kaynak mı yoktur?³ Batılı güçlerin yalnızca çıkarlarının söz konusu olduğu durumlara müdahale etmesini Batılı bir teorisyen olan Heywood bile sindirememişken Müslümanların içinde bulunduğu kabullenme biçimi nasıl izah edilmektedir?

Peki, “yaşam, özgürlük ve mutluluk arayışı” ile irtibatlandırılan temel bireysel haklar; liberal yaklaşıma ve uluslararası toplumun koruma yükümlülüğüne bağlı olduğu doğal haklar ve hukukun üstünlüğü kavramları söz konusu insan güvenliğine tesir edebilmiş midir? İnsan hakları kavramı bir yönüyle devlet ve vatandaş arasındaki siyasi bir “güvenlik” soruna işaret etse de temelde beslenme, sağlık hizmetlerine erişim, bulaşıcı hastalıklardan korunma ve eğitim hakkı gibi konularda birleşen bir uluslararası siyaset meselesidir. Daha çok siyaset üstü bir anlam atfedilen insan hakları kavramı, uluslararası hukuk ile paralel bir çizgide evrensel bir mahiyet kazanmıştır. Yani teoride izah yine böyledir. Bu haliyle insan güvenliği konusunun insan hakları ile olan bağlantısının onu evrensel ve hukuki bir statüye taşıdığını söylemek mümkün müdür? Mesela bu evrenselin bir ayağı da Çin’de midir? Yoksa Çin, evrenselin de bacağına kırmış mıdır? Öyle olmasa Doğu Türkistan’da yaşanan soykırıma ses vermek için borsaları, dış ticaret hacmini ve mali yaptırımları düşürmek zorunda olan Batılı devletler sisteminin mutlaka bir açıklaması olacaktır. Bir Müslümana yakışır şekilde hüsnü zan(!) ile dü-

³ Andrew Heywood, Politics, (New York: Palgrave Macmillan, 2013), 414.

şünecek olursak, Çin zulmüne dur diyen Batılı devletler sisteminin her bir ferdinin amel defteri muhakkak ki tertemizdir. Sahi, bir Müslüman'a hangi düşüncenin yakışacağını yüz yıl evvelden tasarlayan Batılı paradigmanın güvenliğe konu ettiği "insan" hala ortada yoktur.

Bilhassa insan güvenliği için bireylerin sosyal fırsatlar, toplumsal refah, imkânlarla kolay erişim gibi konulardaki taleplerine cevap verebilirlik durumu göz önüne alındığında az gelişmişlik ve yoksulluk sorunları birer engel teşkil etmektedir. Haliyle söz konusu engellerin insan haklarının evrenselliği kapsamında ortadan kaldırılması gerekir. Bu minvalde gıda, sağlık, nüfus artışı, fırsat eşitsizliği, göç, uyuşturucu kaçakçılığı ve terör gibi tehdit türleri insan güvenliğinin konusu kapsamında değerlendirilmiştir. Ancak pratikte üzerinde düşünülmesi gereken tüm bu konular eyleme geçirilmesi yönüyle hatalıdır. Somali'de, Burma'da ve hatta yanı başımızdaki Azerbaycan'ın

2020'de verdiği Karabağ Savaşı'nda dahi Batı, kendi kavramlarında boğulmuştur. Güvenliğe, kalkınmaya ve yardıma konu olan "insan" asla Batı kafatasının ürünü olmayandır. Hristiyan olsa dahi aforoz edilen Doğu kiliseleri de buna dâhildir, iş birlikçisi Bereketli Hilal toplulukları da. Hal böyle iken kim, hangi evrensel ve insani yaklaşımlardan söz edebilir?

Sonuç itibarıyla insan güvenliğinin yeniden formüle edilmesi ve olması gereken hale getirilmesi, ancak ufku, amacı ve kaygısı insan olan bir medeniyetin liderliğinde mümkündür. İnsanı sömüren, onu benliğinden koparan ve metalaştıran Batılı düşünce biçimleri insanı yaşatan bir ülkü ortaya koyamadığı gibi insana dair herhangi yapıcı bir sistem de ortaya koyamaz. Aslolan akla, kalbe ve hakikate dayanmış ve hızını merhametten alan bir "insan güvenliği" tesis etmektir. Bu ise Müslümanca düşünmenin özüne vakıf olduğumuzda kendini gerçekleştirecektir.

Hristiyan olsa dahi aforoz edilen Doğu kiliseleri de buna dâhildir, iş birlikçisi Bereketli Hilal toplulukları da. Hal böyle iken kim, hangi evrensel ve insani yaklaşımlardan söz edebilir?

Afganistan'ın Çin ile İmtihanı

Bilal AKGÜNDÜZ

Afganistan, aylardır hazırlığı yapılan ve 15 Ağustos 2021'de son bulan Taliban taarruzu neticesinde önemli bir iktidar değişimi yaşadı. Malum virüsün topluma nüfuz edişinden daha kısa sürede ülkede hâkimiyet tesis eden Taliban, tüm dünyayı şaşkına çevirmeyi başardı. İslamî bir hareketin bir emperyal işgale son vermiş olması İslam âlemine sevindirici bir gelişme olarak yankı buldu. Ancak şimdi, sırada ülkenin modern topluma entegre hale gelebilmesi için ihtiyaç duyduğu kalkınma taarruzu yer alıyor ve bu operasyonun yakın vadede meyvelerini vermesi zor görünüyor. Zira bugün Taliban'ı ABD işgalini engellemek ve iktidarı yeniden ele geçirmekten çok daha büyük bir tehdit ve hatta tuzak kurucu bekliyor: Çin Halk Cumhuriyeti.

İki ülke arasındaki geçilmesi zor sarp dağlardan ibaret 92,5 kilometrelik sınır, bir süredir tarihinin en yoğun diplomasi trafiğini yaşıyor. Afganistan ile Çin arasında mekik dokuyan diplomatlar, ülkeyi sinsi bir tuzağa doğru sürüklüyor. ABD ve Avrupa Birliği'nin şeriat savunucusu, radikal İslamcı terör örgütü olarak nitelediği Taliban'a sert şekilde yaklaşması, ülkeyi uluslararası kamuoyunda yalnızlaştırarak yeni iktidar açısından Çin ile işbirliğini elzem hale getiriyor. Çin ile münasebetini aylar öncesinden geliştirmeye başlayan Taliban'ın Çin Halk Cumhuriyeti ile gerçekleştirdiği son diplomatik faaliyetler, Çin'in Afganistan'daki otorite boşluğundan istifade ederek 'yumuşak işgal' planını şimdiden uygulamaya başladığını gösteriyor.

Temmuz başında basına konuşan Taliban'ın Katar Ofisi sözcüsü Süheyl Şahin, Çin'i bir dost olarak gördüklerini açıklamış ve Çinli yatırımcıları koruma taahhüdü ile birlikte onları Afganistan'a davet etmişti. Yine aynı açıklamada Afganistan içerisindeki hiçbir unsurun Çin'e saldırmasına müsaade etmeyeceklerini dile getiren Şahin'in açıklamalarından sonra konuşan Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Wang Wenbin, Afganistan'ın yeniden inşasında rol almak konusunda olumlu görüş bildirmişti.

Taliban ile Çin arasında gerçekleşen en kayda değer diplomatik faaliyet ise, temmuz sonunda Çin'in Tianjin şehrinde düzenlenen ikili zirve oldu. Zirveye katılan Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Wang Yi ve Taliban yetkilileri, Afganistan'da yaşanacak iktidar değişiminden günler önce bir araya gelerek muhtemel yatırımlar, pandemi ile mücadele gibi konular üzerine görüşmelerde bulundu. Zirvenin basına aksetmemiş bir diğer

gündemi ise, muhtemelen yaklaşan Taliban taarruzu ve iktidar değişimi olmuştu. Eylül başında Kâbil’de kendi büyükelçilik kompleksinde Taliban ile yeniden temas sağlayan Çin, taze iktidarın en fazla diplomatik görüşme gerçekleştirdiği ülke oluverdi.

Nüfusun yalnızca yüzde 5’i yeterli gıdaya erişebilen, 9 milyar dolarlık döviz rezervleri Biden yöntemi tarafından dondurulan Afganistan, anlaşılan çareyi bölge ve dünyanın en güçlü isimlerinden Çin ile yakınlaşmakta arıyor. Sovyet Rusya ve ardından ABD’nin işgaline boyun eğmeyen ülkenin bu yakınlaşma ile çok daha çetin bir mücadelenin fitilini ateşlemesi ise işten bile değil.

Çin Açısından Afganistan’ın Önemi

ABD’nin 20 yıllık Afganistan operasyonunu bitirerek ülkeden çekileceğini duyurması Çin devlet medyası tarafından “imparatorluğun batışı” olarak nitelenirken ABD’nin Afganistan’daki “pervasız askerî maceraları”nın Washington’a bir ders olduğu ifade edilmişti. Çin’de yeni dönem, ABD’nin başaramadığını başarmak için iyi bir fırsat olarak görülürken bu hususta açık sözlü davranan az sayıda isimden biri olan Çin ordusunun emekli üst düzey yöneticisi Zhou Bo, Çin Halk Cumhuriyeti’nin İngiltere, Sovyetler Birliği ve ABD’nin mağlup olduğu Afganistan’a bombalarla değil inşaat planları ile girdiğini belirterek yeni nesil bir işgalin kapıda olduğunu alenen beyan etmişti.

Soğuk Savaş döneminde Afganistan’ın Sovyet işgaline uğramaması için mücahitlere ve Pakistan’a finansal, askerî yardımda bulunan Çin, o yıllarda olduğu gibi bugün de Afganistan’ın kendisi için büyük önem arz eden bir coğrafya olduğunun farkında. Çin’in “Batı Asya” ile kara irtibatını güçlendirmesini sağlayacak coğrafi imkânlarla sahip olan Afganistan, bu sayede Uzak

Doğu ülkesinin devasa kalkınma hareketi ‘Kuşak-Yol İnsiyatifi’ içerisinde ciddi bir rol üstlenebilecek. Bölgedeki en büyük finansal kaynağa sahip ülke, onlarca yıldır savaşan halkın refaha ulaşması için yüklü bir çek yazmaya hazır. Peki, Afganistan bu yardımın üzerine yükleyeceği sorumluluklardan, yaptırımlardan haberdar mı?

Afganistan’ın jeopolitik konumunun yanı sıra zengin doğal kaynaklarından da istifade etmek isteyen Çin, ülkede batının tahminlerine göre değeri 1 trilyon doları aşan bakır, lityum, altın, petrol, doğalgaz ve birçok nadir elementin çıkarılmasında rol almaya hevesli. Afganistan kaynaklarına göre madenlerin kabaca değeri bu tahminin üç katından daha fazla. Ancak dev maden sahaları, yollar ve diğer lojistik altyapı unsurlarının tamamlanması için ciddi bir meblağ gerekiyor. Afganistan’ı kalkındırma planının anahtarı olacak bu proje, Taliban’ın çözüme kavuşturması gereken belki de en büyük sorun ve dahî tuzak.

Afganistan’ı Bekleyen Tehlike

Afganistan ile yoğun diplomatik faaliyetler neticesinde 31 milyon dolar değerinde gıda ve diğer ihtiyaçlardan oluşan bir insanî yardım paketi oluşturan Çin, 3 milyon adet COVID-19 aşısını da Afgan halkının kullanımına sunmuştu. Taliban’ın batı emperyalizmine karşı mücadelesinde yanında olduğunu ve bu yardımlarla yeni dönemde de desteğini sürdüreceğini gösteren Çin, Afganistan sorununun barışçıl bir biçimde ve ülkenin içişlerine müdahale etmeden çözülmesi gerektiğini gerek Dışişleri Bakanı gerekse Devlet Başkanı Xi Jinping’in açıklamalarıyla birçok kez gündeme taşımıştı. Ancak Taliban ile uyumlu açıklamalar ve Afganistan’ın geleceğinin Afganlara bırakılması gerektiği yönünde batılı ülkelere yönelik serzenişler yerine çok yakında

Çin’in çıkarlarını önceleyip Taliban ve Müslüman halkı örseleyecek politikaların güdülmeye başlanması ne ABD’yi ne de Çin’in benzer politikalarına maruz kalmış ülkeleri şaşırtmayacaktır.

Taliban’ın şimdiden ülkedeki birkaç bin Uygur Türkü unsuru nedeniyle baskı altına alınmaya çalışılması, Çin’in ‘yumuşak işgal’ girişiminin ilk dışavurumu kabul edilebilir. Xi döneminde sıklıkla vurgulanan başka ülkelerin içişlerine müdahaleden kaçınma politikası, Çin’in çizmek istediği masum imajın bir parçası olmaktan öteye gitmemiş, Afganistan hususunda da gitmeyeceğini belli etmiştir. Münasebet kurduğu birçok ülkede iç meseleleri diplomatik görüşmelerin pazarlık konusu haline getiren Çin Halk Cumhuriyeti, değer verdiği sınır komşusu üzerinde giderek etkisini artıracak baskının yanı sıra altyapı projeleri ile batıya alternatif bir iktisadî sisteme davet niteliğinde olan Kuşak-Yol İnsiyatifi adeta bir tuzak gibi kullanarak Afganistan’ı kendi yörüngesinde tutmayı asıl vazife olarak görmektedir.

Hindistan tehdidine karşı Pakistan’ın birçok alanda müttefik bellediği Çin, bölgedeki bir diğer İslam ülkesini daha kendi sistemine entegre ederek Asya’nın yegane gücü olma yolunda büyük mesafe katetmek için can atmaktadır. Üstelik Pakistan da sınır komşusu olduğu Afganistan için Çin’e giden yolları kolaylaştırmaktadır. Onlarca yıldır sıcak çatışmanın eksik olmadığı Afganistan coğrafyasında bundan sonra daha az aksiyon yaşanacağı muhakkak. Fakat patlama seslerinin yerini alacak inşaat gürültüleri Afgan halkını hak ettiği refaha ulaştırabilecek mi, ulaştırsa dahî Taliban’ın savunduğu değerlerin yerini kalkınma iştahı mı dolduracak İslam âlemi olarak birlikte göreceğiz.

Çin’de İslam ve Çinli Müslümanlar

-II-

Elvida ÜNAL

Dr., İbn Haldun Üniversitesi
Felsefe Bölümü

Bir önceki sayıda Çin’de İslam’ın varlığı ve ilk Çinli Müslümanlar hakkındaki konuları ele almıştık. İslam’ın Çin’e ne zaman ve ne şekilde geldiğini ve Çin’deki Müslümanların kurumsallaşması sürecine değinmiştik. Bu sayıda ise serimizin ikinci konusu olan Jingtang Jiaoyu medrese sistemini ele alacağız.

Jingtang Jiaoyu medreseleri yani ‘Çin tarzı’ medreseler Shanxi Eyaletinden Nanjing gibi Çin’in Müslüman nüfusu daha yoğun olan bölgelerinde de açılır. Böylece Çin diliyle İslami eğitim fikri Çin genelinde yayılır. Bu medreselerde yetişen öğrenciler için Çince İslami kitaplar yazılır. Bu kitapların iki amacı vardır: birincisi İslam’ı bilmeyen Çinlilere onların alışık olduğu Konfüçyanizm terimleriyle İslam’ı anlatmak, ikincisi ise Arapça ve Farsça bilmeyen Müslümanlara dinlerini doğru kaynaklardan öğretmek. Bu hedeflerin ne kadarına ulaşıldı tartışılır ancak yaklaşık 300 yıllık bir zaman diliminde yazılan Han Kitap külliyyatının İslam dünyasının entelektüel mirasına katkı yaptığı kesin. Han Kitap külliyyatı fıkıh, kelam, akaid, hadis, tasavvuf gibi dini ilimlerin yanı sıra hac seyahatnameleri ve astronomi gibi birçok farklı dalda çeviri ve telif eserden oluşur.

Budizm, Taoizm ve Konfüçyanizm terimleri kullanılarak İslami eser yazma geleneğine ve bu eserlerin yazarı alimlere kısaca Hui-Ru yani Konfüçyanist İslam denir. Batılı birtakım oryantalistler bu kavramı perenializm ile özdeşleştirmeye çalışsa da aslında bu zorunluluktan doğan bir durumdur. Sırf entelektüellik yahut yeni bir akım başlatma gayretiyle değil, tamamen ihtiyaç olarak Çin’in geleneksel fikir ve dini birikiminden yararlanmak durumunda kalmışlardır. En bilinen Hui-Ru alimleri ise Wang Daiyu, Liu Zhi, Ma Zhu, Ma Fuchu gibi önemli isimlerdir.

Han Kitap külliyyatı hem muhtevisyatı hem de Çin kültürüyle İslami anlayışı yakınlaştırma anlamında oldukça başarılı ve orijinal eserler içeriyor. Eserlerde özellikle İbn Arabi hazretlerinin Vahdeti vücut düşüncesinden esintiler çok belirgindir. Ancak orijinal olan yanı “vahdet-i vücûd”u Çin felsefesinin en önemli kavramları olan “Yin ve Yang” ve Taoizmin “Dao” kavramlarını kullanarak anlatmasıdır. Müslüman olmayan bir Çinli bu eserleri okusa Çin’in klasik felsefi eserlerinden bölümler okumuş gibi hissedebilir. Yine bu eserlerin diline aşina olmayan bir Çinli Müslüman da eserlerin İslam’ı anlattığını anlayamayabilir. Ancak hem İslami terminolojiye hem de Çin kültürüne aşina olanlar için bu kitapların tadına doyum olunmuyor.

En Hui-ru alimi olarak nitelenen İmam Da Pusheng

Ayrıca şunu da belirtmek isterim ki hac seyahatnamelerinde İstanbul'a gelen âlimlerin gözlemlerine de yer verilmiştir. Dolayısıyla aslında bize hiç de yabancı değiller. Hatta bazı eserlerde İsmail Hakkı Bursevi gibi Osmanlı alimlerinin kitaplarından alıntılar var.

Fakat ne yazık ki Çin'de bile bu müstesna külliyyata gereken özen gösterilmemiştir. Birçok eser hala yazma halinde kütüphanelerde duruyor. Türkiye'de ise şahsım dahil bir iki araştırmacı dışında bu konularda hiç çalışılmamış. Hatta Uygur meselesi hariç Çin Müslümanları alanında da çalışmalar oldukça az ve gerçekçi olursak kalite anlamında da yeterli değildir.

Tarihi süreçten söze devam edecek olursak, Ming Hanedanlığı'nda ilk yazıda bahsettiğimiz gibi siyasi baskılar olsa da şu an Çin'de hala ayakta olan en ihtişamlı camiler de yine bu dönemde inşa edilmiştir. Yine bu dönemde diyebiliriz ki Hui Müslümanları birçok yönden Çinlileşmeye, Çin kültürüne ve sosyal hayatına entegre olmaya başlamışlardır. Özellikle mimaride camiler, medreseler, türbeler, kabirler Çin mimarisinin etkisi altına kalmış, kendine has renkleri, desenleri, kabartmaları, peyzaj düzenlemeleriyle muazzam yapıtlar ortaya çıkmıştır. Xi'an Ulu Cami, Pekin Dongsı Camii gibi Çin İslam mimarisinin zirve eserleri bu dönemde inşa edilmiştir.

Ming döneminden sonra Mançurlar, hanedanlığı ele geçirip Qing Hanedanlığı'nı kurmuşlardır. Qing Hanedanlığı, Çin tarihinin son hanedanlığı, aynı zamanda Moğollar'dan sonra Çin'in azınlıklarca yönetildiği ikinci dönemdir. Qing dönemi siyasi çalkantılar, Batı emperyalizmiyle mücadeleler, toprak kavgaları, istilalar, modernizme ayak uydurma çabalarıyla geçmiştir. Bu dönemde Çin Müslümanları yüzyıllardır korumaya çalıştıkları kimlik-

lerinin ötesinde modern dünyanın getirdiği problemlerle de yüzleşmek durumunda kalmışlardır. Aynı zamanda istilalar ve savaşların ortasında İslami eğitim kurumları açmak, Müslümanların çoğunlukta yaşadığı birçok ülkeye giderek ümmeti Çin Müslümanlarının varlıkları hakkında bilgilendirmek için çaba sarf etmişlerdir. Bu arada Osmanlı Devleti ile irtibat kurmaya çalışmışlar, ümmetle yakınlık için payitahta mektuplar göndermişlerdir. İstanbul hükümeti de dönemin zor şartlarına rağmen Pekin'e bir heyet göndererek Hamidiye Üniversitesi'nin açılmasını sağlamıştır. Heyet diplomatik olarak hatırı sayılır bir başarı elde edemese de gönül köprüleri kurmayı başarmışlardır. Pekin'de Niujie Camii'nin arka bahçesinde Hamidiye Üniversitesi'nin binası hala duruyor. Bu yapının yapılış macerası unutulmuş olsa da binada şu an hala halka açık fıkıh ve akaid gibi İslami dersler yapılıyor.

Günümüzde Çin'in dört bir yanında 20 milyonu aşkın Müslüman yaşıyor. Özellikle Pekin, Xi'an, Guangzhou ve Şangay gibi birçok büyük şehirlerde Müslümanlarla tanışma fırsatım oldu. Birçok camiye ziyaret etmek nasip oldu. Çin'deki uzun araştırmalar ve geziler sonucu şunu çok açık bir şekilde gördüm: Özellikle Hui Müslümanlarının dini kimliklerini koruma çabası gerçekten takdire şayan. Her ne kadar "Çinlileşmiş" görünseler de ne kadar samimi ve candan olduklarını yakinen şahit oldum. Özellikle Ramazan aylarında camilerde yapılan toplu iftarlar, Cuma ve bayram namazlarında yaşanan heyecan beni çok etkiledi. Çin'den döneli bir yıldan uzun zaman oldu, ancak hala Çin'de bir dost gibi, bir akraba gibi beni sınırsızca saran Hui arkadaşlarımı ve camilerde teneffüs ettiğim havayı çok özleyorum. Çin Müslümanlarının dualarda unutulmaması temennisi ile...

**Han Kitap külliyyatı
hem muhteviyatı
hem de Çin kültürüyle
İslami anlayışı
yakınlaştırma
anlamında oldukça
başarılı ve orijinal
eserler içeriyor.
Eserlerde özellikle İbn
Arabi hazretlerinin
Vahdeti vücud
düşüncesinden
esintiler çok
belirgindir.**

Wushu ustası Müslüman Üstad
Wang Ziping

Bir Doktorun Somali Hatıraları

Dr. Uğur GENÇOĞLU

Somali Recep Tayyip Erdoğan Hastanesi
Kurucu Başhekim

Somali'ye Gidiş Süreci

2013 yılında Sağlık Bakanlığı'nda yeni bir yapılanma başlamıştı. Merkezde Kamu Hastaneleri Kurumu kurulmuş ve illerde de buna bağlı genel sekreterlikler oluşturulmuştu. Ben o zamanlar özel bir hastanede doktor olarak çalışıyordum. 2013 yılı sonlarına doğru Bakanlık ilgili birimleri ile bir temasım olmuştu. Benim de bu yeni yapılanmada görev almamı teklif etmişlerdi. Ben ise uzun süre özel sektörde çalıştığım için bu teklifi biraz tereddütle karşılamıştım.

O sıralarda Bakanlıkta çalışan, bir dönem Sakarya'da birlikte görev yaptığım bir arkadaşımın arayıp teşvik edici sözler söylemesi beni harekete geçirmişti. Bu süreçte Ankara'da ve İstanbul'da görüşlerine değer verdiğim bazı şahıslarla da istişare etmiştim. Onların da tavsiyeleri benim Kamuda görev alarak bir yönetici kademesinde olmamı teşvik edici mahiyette olmuştu.

Ben, kararımın müspet olduğunu Bakanlık yetkililerine söyleyince onlar da beni Somali'deki Türk Hastanesi Projesinde yönetici olarak görevlendirmek istediklerini söylemişlerdi.

Daha önce Endonezya Açe Depremi (24 Aralık 2004) başta olmak üzere bazı yurtdışı tecrübelerim olmuştu. Afrika'ya da daha evvel Gönülller Platformu çatısı altında Kutupyıldızı Sağlık Gönüllüleri Derneği aracılığı ile 2012 yılı Temmuz ayında Nijer Tesseou'ya gönüllü sağlık hizmeti seferimiz olmuş, ben de katılmıştım.

Sağlık Bakanlığı yetkilileri ile görüştüğümüzden sonra konuyu biraz araştırınca Sağlık Bakanlığı'nın bu şekilde biri Somali'de diğeri Sudan'da olmak üzere iki adet hastane projesi olduğunu öğrendim. İnşaatı ve işletmesi Türkiye'ye ait iki projenin biri, Somali Mogadishu'daki bütçesinin % 100'ü Türkiye'ye ait olacak hastaneydi.

Diğer proje ise Sudan'da olup bu projenin % 80 i Türkiye'ye, geri kalan % 20'si ise Sudan Hükümetine ait olacaktı.

Yapılan çalışmaların ardından Somali Türk Hastanesinin benim de içinde bulunduğum ilk çekirdek yönetici kadrosu 5 kişi olarak belirlendi.

Somali Günlerimizin Başlaması

Somali'ye ilk yolculuğumuz 2014 yılının Şubat ayında oldu. Ekibimizde 5 kişi vardı. O zaman Mogadishu'nun havalimanı bizim herhangi bir Anadolu kasabamızın otobüs terminalinden daha kötü vaziyetteydi. Türk Vatan-daşlarının Somali'ye girişi için vize uygulaması olmadığı için vizeyi kapıda veriyorlardı. Bizi havaalanında o zaman orada faal olup sonradan hasta-

nemizin devreye girmesi ile faaliyeti sonlanacak olan çadır hastane görevlileri zırhlı bir araç ile karşıladılar.

Çünkü Mogadishu, Birleşmiş Milletler Güven Endeksine göre dünyada en tehlikeli şehirlerden biriydi. Can emniyeti tehlike altındaydı.

Nitekim Somali'de bulunduğumuz sürede pek çok bombalı eylem ve can kaybı yaşandı. O kadar ki 1 ay boyunca bir sabotaj veya saldırı gerçekleşmediğinde "Acaba bir anormallik mi var?" diye düşünmeye başladık.

İşte böyle bir ortamda Mogadishu içinde bir yerden bir yere intikalimiz, önümüzde arkasına bir kaç kalaşnikoflu korumanın oturduğu bir pikapın eskortluğunda, arkada içinde bulunduğumuz bir zırhlı araç ile gerçekleşiyordu.

O günlerde Somali'de bizden başka Türkiye'den TC Büyükelçiliği, TİKA, Diyanet Vakfı, Kızılay, İBB gibi kurumların yanı sıra, İHH ve Yardımcı Derneği gibi STK'lar ve Albayraklar gibi ticari faaliyette bulunan firmalar mevcuttu.

Somali'de müşahade amaçlı ilk yolculuğumuzu bir haftada bitirip döndük ve raporumuzu Bakanlık ilgili daire başkanlığına sunduk. Hastane inşaatı henüz bitmiş, içinin tefrişat ve teçhizatı henüz Bakanlıkça teslim alınmamıştı. Hastaneyi yurtdışında inşaat yapma yetkisine haiz TİKA ihale etmiş ve inşaatını Albayrak /Siyah Kalem şirketleri ortaklığı yapmıştı.

Bu arada gelen talimat üzerine Bakanlığımızın 8 aydır işletmeye başladığı ikinci projesi olan Sudan/Darfur Bölgesi Nyala şehrinde bulunan Eğitim Araştırma Hastanesini müşahade etmek maksadı ile Sudan' a gittik. Yaptığımız incelemeler sonucu hastanenin işleyişi ile bazı temel bilgileri ve tecrübeleri bizzat yerinde görmüş olduk.

Mogadişu-Somali/Türkiye Eğitim ve Araştırma Hastanesi

(MSTEAH)

Somali'deki Hastanemizin Bakanlıkça teslim alınması ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde protokolün kabul edilmesi sonrası Somali'deki Hastane faaliyetlerimizi resmen başlatmış olduk.

63 dönümlük arazi üzerine kurulu 8.000 metrekare taban alana sahip 13.500 metrekare kapalı alanı olan, bazı blokları 2 katlı 5 bloktan müteşekkil **Somali Türk Hastanesi**, sadece Somali'nin değil Doğu Afrika'nın en büyük hastanesi idi

Yerleşkede ayrıca tıp fakültesi olarak düşünülen sonra Sağlık Meslek Yüksek Okulu olarak açılacak olan 5 katlı bir okul binası ile bir cami ve lojman binası da mevcuttu. Henüz elektriği bile bağlanmamış hastanenin özellikle gece karanlığında labirentlerinde el feneri ile dolaşırken kayboluyorduk. Bu imkânlar ya da imkânsızlıklar içerisinde kâh büyükelçilikte kâh Albayraklar'ın şantiyesinde misafir olarak kalıyorduk.

Hastanenin kurulma aşamasındaki döneme ait olan bir hatırayı burada anlatmadan geçemeyeceğim: Bir gece yarısı Büyükelçilik yerleşkesinde istirahat ediyorken, kaldığım odanın kapısı vuruldu. Bir ses "Doktor Uğur Bey içeride mi?" diye soruyordu. Yıllarca meslekte tuttuğum nöbetlerden alışıktı olduğum için hemen uyandım. Kapıyı açıp "Buradayım" dedim.

Kapıda bulunan büyükelçilik ikinci kâtibi hemen durumu izah etti. Şehrin deniz kenarında Lido denilen mevkide Albayrakların inşa ettiği büyükelçilik binasının şantiyesi vurulmuştu. 1'i ağır 2 işçi yaralanmıştı. Ağır olanı hastaneye kaldırılmıştı ve büyükelçi benim de ilgilenmemi istemişti.

Hemen hazırlanıp büyükelçilik özel harekât polisleri eşliğinde zırhlı araçla Türk Hastanesi'ne gittik. Yaralı işçi ameliyathaneye alınmıştı. Göğüs travması geçir-

miş ve zor nefes alıyordu. Röntgende pnöma hemotoraks bulgusu vardı. Müdahale etmek, göğüs tüpü takmak gerekiyordu. Hastanede anestezi uzmanı var, fakat cerrah yoktu.

Anestezi uzmanı olan doktor ile aramızda şöyle bir diyalog geçti:

- Mogadishu'da, bir göğüs cerrahı var mı?

- Yok.

- Peki, bir genel cerrah da mı yok?

- Yok. Şu anda Cerrah sensin.

Senden başka yapacak kimse yok.

İş başa düşmüştü. Biz ihtisasımız sırasında genel cerrahi rotasyonu yapmıştık. Göğüs tüpü takıldığını epeyce görmüştüm, fakat hiç kendim yapmamıştım. Malzemeleri getirdiler. Anesteziyolog sordu. "Narkoza gerek var mı?" dedi. Belki riskli olabilirdi. Lokal anestezi yaptık ve tüpü taktık. Sütürle sabitledik. Bir süre sonra hastanın solunumu rahatladı, müşahadeye aldık.

Daha sonra büyükelçinin girişimi ile ayarlanan bir ambulans uçakla yaralı işçi Ankara'ya götürüldü ve ileri tedavisi yapıldı. Orada göğüs cerrahi uzmanının 'yapılan müdahalenin yerinde olduğunu' söylediğini duydum. Çok şükür yaralı işçinin hayatı kurtulmuştu.

.....

Türkiye'den hastaneye ilk olarak sağlık memuru, hemşire, röntgen teknisyeni, laborantlardan müteşekkil bir 25 kişi kadar ekip gelmişti. Gelenler arasında uzman doktor yoktu. Poliklinikler hazır olana kadar bu ilk ekip elde bez paspas binanın ve teçhizatın temizliğini yaptılar.

Ben Ankara'daki ilgili Daire Başkanlığı ile görüşüyor yazışıyor ve süratle doktor bekliyordum. Nihayet gönderilen 6 uzman doktor ile polikliniğimizi faaliyete geçirmek üzere hazırlığımızı yaptık.

Hasta muayenesi başlattığımız duyulunca, hastalar gelmeye başladılar. Hastanenin dış cümle kapısı

önünde hastalar kadın ve erkekler ayrı kolda olmak üzere sıralanıyorlardı. Burada triyaj yapılarak sıra numarası veriliyor, güvenlikten geçirilerek içeri alınıyorlardı. Patlamalardan sonra bu noktaya x-ray cihazları koymaya mecbur kaldık.

Artık hastane faaliyetlerimiz bütün hızıyla devam ediyordu. Bir taraftan da yönetim kadememizi tamamlıyorduk. O günlerde Sakarya'dan gelen ilk müdürlerimizin değerli katkılarını unutmam mümkün değildir.

Hastane, bizim hem evimiz hem de işimizdi. Günlük mesai sonrasında da istirahat edeceğimiz misafirhane ve lojman yine yerleşkenin içindeydi. Güvenlik problemi nedeniyle yerleşkenin dışına çıkamıyorduk. Etrafımızı sur gibi çevreleyen duvarın dışında olmak üzere 30-35 kadar maaşını bizim verdiğimiz Somalili bir askeri birlik dış güvenliği sağlıyordu. Yerleşkenin iç güvenliğini ise Türklerden oluşan 5 kişilik bir tim sağlıyordu.

Bir keresinde hastane dışında iki grup arasında silahlı bir çatışma çıktı ve bazı mermiler hastanemize isabet etti. Hatta bir tanesi koridorunda yürüyen arkadaşımızın başının 10 santim kadar üzerinden geçmiş, Allah korumuştur.

Biz hemen personeli güvenli bir toplanma alanına topladık. Bunun-

la birlikte orada yaşadığımız günlerde hastanemizi hedef alan bir saldırıya uğramadık.

Hastanemiz Türkiye Cumhuriyeti ve Somali Kanunları kapsamında iki tarafın Sağlık Bakanı (Dönemin Sağlık Bakanı Mehmet Müezzinoğlu ve Meryem Hanım) tarafından imzalanan hususi bir protokole tabi idi. Hastanenin en üst düzey yönetim kurulu İMİK denilen (İdari ve Mali İşler Kurulu) idi. İMİK, 3 Türk 3 de Somalili üyeden oluşuyordu.

Türk tarafı, hastane yöneticisi, başhekim ve TİKA koordinatörden oluşurken diğer 3 Somalili üyeyi Somali hükümeti görevlendiriyordu. Yönetici yardımcısı (The Deputy Manager) ve Türk olan diğer idareci (başhekim, hastane müdürleri) yardımcılarını da Somali Sağlık Bakanı atayacaktı. İMİK'in 3 Somalili üyesi de değerli insanlardı. Birisi Somali'nin büyük hastanelerinden Medine Hastanesi başhekimisi Dr. Muhammed, diğeri Somali'yi daha evvel İslam Konferansı örgütünde temsil etmiş bir profesör, üçüncüsü de bir iktisat profesörü idi.

İdari ve Mali İşler Kurulu'nu oluşturan bu 6 kişi, ayda en az bir kez toplanır ve gereken kararları alırdı. Eğer aralarında ihtilaf çıkacak olursa, protokole göre yöneticinin oyu iki oy sayılırdı. Lakin icratlarımız arasında sağ olsunlar bize hiç itiraz etmediler ve kararlarımızı hep oybirliği ile aldık.

Pek çok bakımdan lojistik olarak Türkiye'ye bağlı olduğumuz için o zamanlar Mogadishu'ya haftada 3 kez sefer yapan Türk Hava Yolları uçakları ile hastanemize malzeme getirtiyorduk. Bu yöntemde sağ olsunlar THY yetkilileri bize çok yardımcı oldular. Daha sonra işleyişi oturtuktan sonra malzemelerin gemi ile nakliyesine başladık.

Somali Recep Tayyip Erdoğan Hastanesi'nin Açılışı

25 Ocak 2015'te Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye tarafından mo-

dernize edilen havaalanı ve hastanemizin açılışı için Somali'ye geldi. Beraberinde yine kalabalık bir heyetin bulunduğu Cumhurbaşkanı Erdoğan, Somali Cumhurbaşkanı Hasan Şeyh Muhammed ile birlikte Besmele ile kurdeleyi keserek açılışı yaptı. (O günden beri hastanenin giriş kapısına astığımız besmele durmaktadır.)

Törenden sonra kendisine refakat ederek hastaneyi gezdirmiş ve yönetici odasına çıkmıştık. Cumhurbaşkanı Erdoğan, önce masadaki koltuğa oturmuştu. Fakat daha sonra Somali Cumhurbaşkanı odaya girince yerinden kalkarak masanın hemen önünde bulunan iki koltuktan birine oturdu. Karşısına da az sonra odaya giren Somali Cumhurbaşkanı Hasan Şeyh Muhammed'i almış oldu. Cumhurbaşkanı burada nezaket göstererek muhatabına eşdeğer olduklarını hissettirmişti.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın katılımıyla o gün hizmete açılan hastanede, 23'ü Türk, 11'i Somalili olmak üzere 34 uzman doktor görev yapıyor. Türkiye'den 82, Somali'den 468 sağlık personelinin çalıştığı hastaneye, Somalilerin yanı sıra Kenya ve Cibuti gibi ülkeler ile Somaliland ve Puntland gibi ülke içinde bağımsızlığını ilan eden bölgelerden de hasta geliyor.

Tam teşekküllü hastanedeki polikliniklere 2017'de 161 bin 669 hasta başvurdu. Eğitim ve araştırma hastanesi statüsündeki kurumda, uzman Türk doktorlar tarafından Somalili sağlık personeline 968 kez eğitim verildi. Hastane, ayda 20 bin hastaya sağlık hizmeti veriyor.

Hastanenin Eğitim Faaliyetleri:

Hastane kısa sürede prestijli bir hastane halini almıştı. Somali diasporasından yurtdışında yaşayan, Norveç'ten Japonya'ya, Kanada'dan Pakistan'a dünyanın her tarafında çalışan kıymetli doktorları vardı. Hastane, bu sağlıkçılardan yurduna

dönmek isteyenlerin gelip çalışabileceği çok uygun bir ortamdı.

Nitekim bir süre sonra bu konuyla ilgili bazı görüşmeler yapmaya başlamıştık. İki ülke arasında yapılan protokol gereği hastane bir süre sonra Somali'ye devredilecek ve onlar tarafından işletilecekti. Bu bakımdan hastaneyi işletebilecek Somalili doktorların şimdiden eğitimi gerekiyordu.

Gelen hocalarımızdan branşlarının eğitim müfredatını hazırlamasını istedik. Eğitim dili Türkçe ve Somalice olacaktı. Asistan seçimini Sağlık Bakanlığı yapacaktı. Bu konuda Somali'de bir yönetmelik bulunmadığı için Türkiye'yi örnekleyerek hazırlanmasında Bakanlığa yardımcı olmuştuk.

Buna ilave olarak Mogadishu'da Onların 'sendika' dedikleri bizdeki 'Tabip Odası' konumunda olan kurum ile koordineli olarak 2,5 gün sürecek olan 'Mogadishu Tıp Sempozyumu'nun ilkinin gerçekleştirdik.

Yine aynı günlerde Somali Ziraat Bakanlığı ve İHH'nın Somali Ziraat Okulu işbirliği ile gerçekleştirilen Ziraat Konferansı'na da ev sahipliği yaptık.

Hastaneye doktor ve yardımcı sağlık personeli 3 aylığına Türkiye'den görevli olarak geliyordu. Her ekip içerisinde aşçı, teknik personel vs. de bulunuyordu. Teknik eleman, ya elektrikçi oluyor, tesisat işinden çok anlamıyor, ya mekanikçi oluyor bu sefer elektronik cihazların arızalarına cevap veremiyordu. Hastanede kullanılan VRF klimaları Somali'de başka yerde olmadığı için arıza yaptığı zaman tamir ettirecek eleman bulmakta zorlanıyorduk.

Bunun böyle yürümeyeceğini taşıma su ile değirmen dönmeyeceğini kalıcı bir çözüm bulunması gerektiğini düşündük. Kurum başkanının da onayıyla profesyonel bir firma ile anlaşılıp elektrikçi, mekanikçi, biyomedikal cihazların bakım

tamiri ve VRF klimacı olmak üzere daimi eleman bulundurmaya başladık.

Bunun gibi bilgisayar ve internet hizmeti, yemek hizmeti, jeneratör bozulduğunda elektrik hizmeti gibi işler için şartnameler hazırlanıp ihaleler yapıldı ve hastanenin hizmetinin kalıcı olması sağlandı.

Yöneticiliğin kendine has zorlukları her zaman vardır insanları, olayları yönetmek bunlar için kafa patlatmak çözüm üretmek gerekir Fakat bunlar insanı olgunlaştıran değer katan tecrübeler olarak hafızada birikmektedir.

Yerleşke İçinde Sosyal Faaliyet

Türkiye'den dönem dönem gelen ekip içerisinde bazı konularda öne çıkmış şahıslar bulunuyordu. Mesela satranç birincisi, masa tenisi şampiyonu, okçuluk milli takımı kaptanı gibi.... Hastane yönetimi olarak bu arkadaşlardan istifade ederek turnuvalar, yarışmalar, eğitimler ve sinema gösterimi düzenledik.

Geniş kampüs alanımız içerisinde yürüyüş-koşu vesaire gibi faaliyetlerle hareketli kalmaya çalışıyorduk. Çok amaçlı salonumuzdaki büyük ekran TV ve lojmanlara koyduğumuz televizyonlarla Türk kanallarını seyredip memleketten haberdar oluyorduk. Hastane dışına güvenlik gerekçesiyle çıkamayan ve devamlı hastane kampüsünde kalan ekip personelimizi gruplar halinde zırhlı araçlarla ve korumalar eşliğinde enbax 1 kez şehir turu ve sahil gezisi yaptırıyorduk. Böylelikle gelenler Hint Okyanusu'nu da yakından görmüş oluyorduk.

Somali'deki Hastanemizin Bakanlıkça teslim alınması ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde protokolün kabul edilmesi sonrası Somali'deki Hastane faaliyetlerimizi resmen başlatmış olduk.

Uzak Coğrafyalara Yakın Mercek -II- Kore Türk Taburu İmamları ve Faaliyetleri

Sevde ÖZTÜRK

Doktora Öğrencisi, İbn Haldun
Üniversitesi

Kıymetli Okuyucu, Güney Kore’de İslamiyet ve Müslümanlara dair yazı serimizin ikincisinde modern Güney Kore’de İslam dinin tanınması ve İslami pratiklerin anlaşılmasında etkili olan Kore Türk Tugayı imamlarının Kore Savaşı ve sonrası süreçteki etki ve faaliyetlerini konu edineceğiz. Daha önceki sayıda belirttiğimiz gibi Kore Savaşı sürecinde Türk askerleri, fedakar davranışları ve güzel ahlaklarıyla Koreli halkın takdirini ve kalbini kazanmıştır. Kore Savaşı sayesinde Koreliler, uzun yıllardan sonra, ilk kez bir Müslüman topluluğu ve faaliyetlerini yakından gözlemleme imkanı bulmuştur. Mütareke sonrası uygun ortam oluşunca Türkler ve İslamiyet hakkında meraklarını gidermek isteyen Koreliler, Kore Türk Tugayına başvurarak İslam dini hakkında detaylı bilgi almak istemiştir. İslamiyet hakkında bilgi alan Koreliler öğrendiklerini çevreleriyle de paylaşmış ve günden güne İslam dinine meraklı Korelilerin sayısı artmıştır. Koreli halktan bazıları ilerleyen süreçte ihtida etmişlerdir. Bu hususta Korelilere, öncülük eden tugay imamları, gerçekleştirdikleri dini konferanslar ve çalışmalarla Kore’de İslamiyet’in tohumlarını atmıştır. Kore Savaşı ve sonrası süreçte özellikle üç imamın bulunduğu çevrede iz bıraktığı anlaşılmaktadır.

Kore 1. Türk Tugayı İmamı Muhsin Örtülü bu imamlardan biridir. Muhsin Örtülü, Korelilerin gözünde ilk Müslüman lider imajını temsil etmiştir. Örtülü, Kore Türk Tugayı’nda görevlendirilen ilk din görevlisi ve alay baş imamıdır. 1894 yılında İstanbul’da dünyaya gelen Muhsin Hoca, icazetini Fatih dersiamlarından Müderrris Şevket Efendi gibi dönemin önde gelen hocalarından almış ve erken yaşlarda vaizlik görevine başlamıştır. Merzifon, Samsun, Ordu, Ankara gibi farklı illerde din görevliliği yürütmüştür. 25 Eylül 1950’de ilk kez Kore’ye giden Muhsin Hoca, 17 Haziran 1952 tarihinde sağlık sorunları nedeniyle yurda dönmüştür.¹ Örtülü, yurda döndükten sonra hastalığı nedeniyle 1 Eylül 1953 günü hayata gözlerini yummuştur.² Kore’de bulunduğu süreçte savaş şartları ve içinde bulunulan durum nedeniyle Örtülü’nün doğrudan dini yayma ve bilgilendirme çalışması yapmadığı bilinmektedir. Buna rağmen, savaş sürecinde yeteneği, ilmi, ahlakı ve duruşu ile herhangi bir din görevlisinden çok daha fazla etki bırakmıştır. En önemlisi de Muhsin Hoca’nın faaliyetleri ile Koreliler ve çevredeki diğer askerlerin çoğu İslami pratiklere ilk kez şahit olmuştur.

□ Koreli bir çocuk ve bir asker... İslâm hakkında sorular soruyorlar ve tatmin edici cevap alıyorlar.

¹ Ali Denizli, Kore Harbinde Türk Tugayları, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1994, s. 70.

² ADİyanet İşleri Başkanlık Arşivi, "Muhsin Örtülü'nün ölüm ve emeklilik aidatı durumunu bildiren belge", No:24997, Tarih:06.10.1953, Ankara.

Öncelikle, Kore’de dini yayma amacı gütmeyişini ifade eden Muhsin Hoca, Kore’nin içinde bulunduğu durum itibarıyla zaten buna müsait olmadığını düşünmüştür. Bu nedenle, Kore Savaşı sürecinde günlük tugay içi dini faaliyetler ve bazı özel davetler dışında Korelilere dini bilgilendirme yapmamıştır. Bu durumu kendisinin Allah Yolu Dergisi’nde kaleme aldığı “Kore- Japonya – Amerika” başlıklı yazı serisinde açıklamıştır. Son derece donanımlı bir din görevlisi olan Örtülü’nün çok etkiileyici bir belagat ve hitabete sahip olduğu pek çok kaynakta ifade edilmiştir. Sayılan, Örtülü’nün, Çin dili ile birlikte dört dil bildiğini, güler yüzlü ve heybetli bir görünüşü olduğunu aktarmıştır.³ Muhsin Örtülü’nün Amerikalıların general rütbesine koydukları yıldızı taşıdığı için ve bir general heybeti ile yürüdüğü için Amerikalılar tarafından kendisine verilen “General İmam” lakabı ile hafızalara kazındığı bilinmektedir.

Muhsin Hoca dini görev ve faaliyetlerine ilk olarak Kore’ye gidiş gemisinde başlamıştır. Oradaki askerlere temel İslami bilgiler ve etik dersleri vermiştir. Bununla birlikte, Muhsin Bey, Amerikalı bir gemi papazı ile yolculuk sırasında dini bir münazara gerçekleştirmiş, dini donanımı ve pratik zekası ile hem Türk hem de Amerikalı askerleri kendisine hayran bırakmıştır. Diğer taraftan Kore’ye ayak basar basmaz birliğin günlük ibadetlerini kolaylıkla yerine getirebilmeleri için harekete geçmiştir. Daegu şehrinde birliğin yakınında bulunan eski bir kilisenin ibadethane olarak kullanılması için Amerikan yetkililere başvurmuştur. Burada kılınan namazlar ve yükselen ezan sesleri, Korelilerin karşılaştıkları ilk İslami pratikler olmuştur. Örtülü, Kore’ye

vardıktan sonra yabancı ve Koreli din adamları ile her daim irtibatta olmuştur. Tüm bu süreçte kendisine Koreli ve Türk tercümanların eşlik ettiği bilinmektedir. Farklı dinlerden dini temsilcilerle gerçekleştirdiği toplantılarda, Muhsin Hoca’nın konuşmaları ve bakış açısının pek çok din adamını etkilediği bilinmektedir. Koreli ve Amerikalı din adamlarının onun hakkında: “İşte bütün din adamları böyle olsa dünya çok daha rahat bir devreye vasil olurdu.”⁴ sözleri, bu etkiyi gözler önüne sermektedir.

Muhsin Bey, doğrudan tebliğ faaliyeti gerçekleştirmese de Kore’de iki kez topluluk içerisinde dini bilgilendirme konuşması yapmıştır. Bunların ilki Amerikalıların daveti üzerine gittiği balo gemisinde verdiği İslami konferanstır. İkincisi ise, Busan Birleşmiş Milletler Şehitliği’nde tertiplenen tören sırasında kamuya açık bir şekilde yaptığı konuşmadır. Örtülü’nün: “Bu iki konuşmam da Türkçe ve İngilizce olarak hoparlörlerle neşrolunmuş ve Amerikalılar tarafından sesli olarak zaptolunmuştur.”⁵ sözlerinden her iki faaliyet sayesinde de askeri kitle ve kamuoyunun İslam hakkında doğrudan bilgi aldığı anlaşılmaktadır. Nihayetinde Muhsin Bey’in yürüttüğü günlük faaliyetler, ortak dini toplantılar ve açık konferanslar, Korelilerin ilk Müslüman ve İslam dini imajının temellerini oluşturmuştur.

Kore’de aktif ve bilinçli olarak İslami faaliyetleri gerçekleştiren ilk isim olarak Abdülgafur Karaismailoğlu karşımıza çıkmaktadır. Abdülgafur Karaismailoğlu Kore’ye ilk kez 6. Türk Değiştirme Tugayı ile birlikte 1955-56 yıllarında gelmiştir. 1957-58 yıllarında ise ikinci kez kendi istediği dahilinde 8. Değiştirme Tugayı imamı olarak tekrar görevlendirilmiştir. Abdülgafur

**Kore 1. Türk Tugayı
İmamı Muhsin Örtülü
bu imamlardan
birdir. Muhsin Örtülü,
Korelilerin gözünde
ilk Müslüman lider
imajını temsil etmiştir.**

³ N. Dündar Sayılan, “Kore Harbinde Türklerle”, MEB. Yayınları: Ankara, 1996, s. 106.

⁴ Hikmet Feridun Es, “Meşhur General İmam”, Hürriyet, 25 Mayıs 1951, s. 4.

⁵ Muhsin Örtülü, Allah Yolu Dergisi, Yıl. 1, Cilt. 1, Sayı. 1, 15 Aralık 1952, İstanbul, s. 17.

Toprak Üzerinde Kılınan Namaz

Bir mola esnasında vasıtalarının önünde öğle namazını kılan beş Mehmetçik.

Tertemiz toprak üstünde kılınan öğle namazında: Secdeye varış.

Namazdan sonra hep bir arada Tanrıya el açılarak edilen dua.

Muhsin Örtülü'nün Amerikalıların general rütbesine koydukları yıldızı taşıdığı için ve bir general heybeti ile yürüdüğü için Amerikanlılar tarafından kendisine verilen "General İmam" lakabı ile hafızalara kazındığı bilinmektedir.

Karaismailoğlu, 1903 yılında Trabzon'da dünyaya gelmiştir. Dini ilimler ve hafızlık eğitimini bölgenin ileri gelen hoca efendilerinden olan babası Osman Hilmi Karaismailoğlu Efendi'den almıştır. Çeşitli alimlerden Arapça ve İslami ilimler tahsil etmiş olan Abdulgafur Hoca, yaklaşık yirmi yıl Trabzon'daki mahkemelerde dava vekilliği yani avukatlık görevi yapmıştır. 1951 yılından itibaren DİB Başkanlığı bünyesinde göreve başlayan Abdulgafur Hoca, Polatlı, Zonguldak, Kütahya, Yozgat, Tokat gibi çeşitli illerde müftülük ve vaizlik hizmetleri yürütmüştür. Hoca Efendi 9 Aralık 2002 yılında İzmir'deki evinde vefat etmiştir.⁶ 1955 yılında iki Korelinin Türk Tugayı Karargahı'na gelmesi ve İslam dini hakkında bilgi almak için tugay imamı Abdulgafur Hoca'ya başvurması, Kore'deki İslami çalışmalarının başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Kim Jin Kyu ve Kim Yu Do adlı bu iki şahıs daha sonra Müslüman olmuş ve sırasıyla Ömer ve Abdullah isimlerini almıştır.⁷

Bu iki Koreli şahsın gerçekleştirdiği görüşme sonrası diğer Korelilerin de İslam dini hususunda ilgi ve merakları artmıştır. Bunun üzerine Koreliler, Abdulgafur Bey'e tekrar başvurup dini bilgilendirme konferansı talebinde bulunmuşlardır. Korelilerden gelen talepler üzerine Abdulgafur Hoca, tugay dışında İslami bilgilendirme konferansları vermiştir. Bu hususta altı çizilmesi gereken husus, Kore'deki ilk İslami çalışmaların Korelilerin isteği üzerine başlatılmış olmasıdır. Zira o dönemde misyonerlik propagandası ile çalışan dini gruplar sayıca son derece fazladır. Abdulgafur Bey'in Seul şehrinde iki ay boyunca gerçekleştirdiği bu konferanslar Korelilerin ilk İslami bilgilerinin temelini teşkil etmiştir. Hoca Efendi, her daim konferanslarında diğer dinlere saygı ve hürmet nok-

tasında son derece titizlik göstermiştir. Tercümanının anlayabileceği sadelik yalınlık ve basitliğe bilhassa dikkat etmiştir. Abdulgafur Bey, Korelilerin bu konferanslara olan ilgisini 1983 yılında Milli Gazete'de yayınladığı "Kore'de İslam'ı Seçenler" başlıklı yazı serisinde şu şekilde açıklamaktadır:

*"...Kore'li tercümanımızın anlıyabileceği ve anlatabileceği açık ve kısa ifadelerle Müslümanlığı ben anlattıkça salondakilerin dikkatleri artıyor ve heyecanları yükseliyordu. Salona hakim olan sus-pus havası, dakikalar geçtikçe değişiyor, renkleşiyor ve hatta elektrikleşiyor gibiydi. Öyle ki, kucaklarında ağlamağa başlayan çocuklarının susması için her çareye başvurarak tercümanın naklettiklerinden bir kelime bile kaçırmamak hususundaki titizlikleri dikkati çekmekteydi. Bu konuşma bir saatten fazla sürdü ve sonunda ayrılırken, hepsi tarafından ve bir ağızdan, bunun tekrarı ve devamı rica edildi."*⁸

Abdulgafur Hoca Koreli tercümanlar vasıtasıyla gerçekleştirdiği bu konferanslarda Korelilere İslam dini hakkında temel kaidele-ri, ahlak ilkeleri ve dünya görüşünü açıklamıştır. Abdulgafur Hoca'nın konferansları sonrası 1956 yılında bir toplu ihtida töreni gerçekleştirilmiş ve 57 Koreli Müslüman olmuştur. Abdulgafur Bey, bu ihtida töreninde, her dinden, her sınıftan ve her cinsten müthiş bir kalabalığın toplandığını ve bunların arasında, kadın-erkek papazlar ve siviller, askerler, hatta diplomatlar bulunduğunu belirtmiştir.⁹ Abdul-

⁶ Şükrü Öztürk, Trabzonlu Kur'an Hadimleri Cumhuriyet Döneminde Kur'an'a Hizmet Eden Bazı Simalar,

⁷ Necmeddin Alkan, Çosın-Sakin Sabahlar Memleketi'nde Bir Yıl, Ankara: Sevinç Basımevi, 1960, s.130

⁸ Abdulgafur Karaismailoğlu, "Koreliler Müslümanlık hakkında benden bilgi istediler", Milli Gazete, 21 Eylül 1983, s. 2.

gafur Hoca'nın özverili çalışmaları ile Güney Kore'nin modern dönemdeki ilk Müslüman topluluğunun temeli atılmıştır. O dönem, Abdulgafur Hoca'nın teşvikleri ve Koreli ilk Müslümanların çabalarıyla Kore İslam Cemiyeti kurulmuştur. Daha sonra Koreli Müslümanlar bu cemiyet sayesinde kendi topluluklarını ve dini çalışmalarını genişletmeyi sürdürmüştür. Bu cemiyet günümüz Kore İslam Federasyonu'nun temelini oluşturmuştur. Abdulgafur Bey, 1956 yılında Kore 6. Tugayı'ndaki vazifesini tamamlayıp yurda dönmüştür. Bu süreçte Kore Müslüman topluluğuna 1956-57 yıllarında 7. Türk Tugayı İmamı Zübeyir Koç Hoca destek vermiştir. Genç imam Zübeyir Koç'un faaliyetleri neticesinde Kore Müslüman topluluğunun günden güne büyüdüğünden haberdar olan Abdulgafur Hoca oradaki kardeşlerini unutamamıştır. Akli ve kalbi hep Koreli Müslümanlarda kalınca 1957 yılında 8. Türk Tugayı imamlığına başvurmuş ve imamlık görevi için yeniden vazifelendirilmiştir.

İkinci kez Kore'ye giden Abdulgafur Hoca, bu süreçte de Korelilerle yakın temaslarını devam ettirmiştir. İkinci dönemde gerçekleştirdiği en önemli çalışma, İslam dini hakkında hazırladığı yazısının Kore Ulusal radyosunda Türk Tugayı yetkilileri tarafından okunmasıdır. Bu yayın ulusal çapta yayınlanan ilk İslami bilgilendirme konuşması olmuştur.¹⁰ Diğer taraftan Abdulgafur Bey, Türk askerlerin savaş sırasında himayesine aldığı Koreli çocukların eğitimi ve sosyal durumları ile de alakadar olmuş kendi çadırında onlarla ilgilenmiştir. Bu hususta, Kore'de İslamiyet'in yayılmasını her fırsatta Türk askerlerinin çabalarına bağlayan Abdulgafur Bey: *"Bu konuda son söz, samimi ifade ve*

içten itiraf olarak arz etmeliyim ki, bu işte biz değil, Mehmedcik öncüdür ve bizim yaptığımız ve yapabildiğimiz iş ise, O'na artçılık yapmak, ardından gidebilmiş olmaktan ibarettir." sözleriyle bu konuya dikkat çekmiştir.¹¹ Türk askerlerinin fedakarlıkları, önceki tabur imamlarının örnek davranışları neticesinde zemin hazırlanan bu ilginin yeşermesinde şüphesiz bilinçli ve gayretli çalışmalarıyla Abdulgafur Bey de öne çıkmaktadır. Şüphesiz, Abdulgafur Karaismailoğlu, Koreliler üzerinde bıraktığı etki ve Kore'de İslamiyet'in tanınması için gerçekleştirdiği toplu konferanslarla Kore İslam Tarihinin en önemli öncü şahsiyetlerindendir.

Abdulgafur Karaismailoğlu, Kore'deki ikinci vazifesi sırasında genç imam Zübeyir Koç Hoca'nın faaliyetlerini tahsiline ve yaşına göre takdire şayan bir iş olarak ifade etmiştir. Bir sonraki sayımızda, yazımızın devamı niteliğindeki bu konuya, yani Kore'de İslamiyet'in en genç imamı Zübeyir Koç Hoca Efendi'nin Kore'de bulunduğu süreçteki faaliyetleri ve Kore'de bıraktığı etkilere değineceğiz.

Kore'de aktif ve bilinçli olarak İslami faaliyetleri gerçekleştiren ilk isim olarak Abdulgafur Karaismailoğlu karşımıza çıkmaktadır.

⁹ Abdulgafur Karaismailoğlu, "Beni dinleyenler İslam'a girecekleri anı sabırsızlıkla bekliyordu", Milli Gazete, 29 Eylül 1983, s. 2.

¹⁰ Abdulgafur Karaismailoğlu, "İSLAMİYET KONUSU KORE RADYOSU'NDA", Milli Gazete, 11 Kasım 1983, s. 2.

¹¹ Abdulgafur Karaismailoğlu, "Kore, Müslümanlık için, bakir ve çok verimli bir topraktır", Milli Gazete, 9 Kasım 1983, s. 2.

1 Ağustos 2021 Tarihinde Vefatı Münasebetiyle Bir Hakikat Yolcusu: Abdülkadir es-Sufi

Selahattin SEMİZ

Uzm. Dr., Afiyet Hastanesi Başhekimisi

“Her arayan bulmaz, lakin bulanlar ancak arayanlardır.”

Tercüme-i Hali

1930 yılında İskoçya’da doğan Abdülkadir Es-Sufi (Ian Dallas) **Şazeliyye** tarikatı (Darkaviyye kolu) şeyhi ve **Dünya Murabıtun Hareketi** kurucusudur. İslam, tasavvuf ve siyaset teorisi üzerine birçok kitabın yazarıdır. 1967’de İslam’ı kabul etmeden önce oyun yazarı ve aktördü.

Abdülkadir Es-Sufi, 1967 yılında Ramazan’ın arefe günü Marakeş’teki Karaviyyin Camiinde Müslüman olur ve ertesi yaz Meknes’te küçük bir zaviyede yaşayan Darkavi şeyhi Muhammed İbn El-Habib’e bir mürid olarak intisap eder. Şeyhi kendisine yeni yaşamına uygun bir ad verir. Artık adı Ian Dallas değil Abdülkadir Es-Sufi’dir.

Fas’ta bir süre kalarak manevi eğitim için gerekli olan temel öğrenim sürecini şeyhinin gözetiminde tamamladıktan sonra, edinmiş olduğu bilgiyi Batıdaki insanlara aktarmak için İngiltere’ye döner. Kısa süre içerisinde çevresinde küçük bir Müslüman topluluk oluşur. Norwich’te bir bina olarak oraya taşınırlar ve Darkavi Enstitüsü’nü kurarlar. “Diwan Press” adı altında kurdukları yayınevinden çeşitli kitaplar yayınlamanın yanı sıra “İslam” adlı bir dergi çıkartmaya başlarlar.

Abdülkadir Es-Sufi, önce kendi Müslüman oluşunu da içeren İslam’ı ve tasavvufu anlatan “Gariplerin Kitabı”nı yazar. Daha sonra bankacılık sistemi üzerine ilk eleştirilerini kaleme aldığı “Cihad”dan sonra Müslümanın çok yönlü bir toplumsal dönüşüm mücadelesi verebilmesi için gerekli olan eğitimi saptamaya çalıştığı “Temel İslami Eğitim” adlı kitabı gelir.

Kaynağını Hendek savaşından alan, tarihte Murabitunlar ve Senusilerle özdeşleşen Ribat modelini savunan Es Sufi; bu eğitimle İslam’ın bütünsel gerçekliğinin öğrenilmesini ve iç dünyanın dönüştürülerek, benliğin dünya tutkularından arınabilmesini, böylelikle kişinin hem dünyevi korkulardan hem de dünya içindeki köleliğinden kurtulabilmesini amaçlar.

Üstadın yeni bir insanın, insanı kâmilin ortaya çıkması için yazdığı “Afrikalı Bir Müslümana Mektup” adlı kitap O’nun tefekkür dünyasındaki son aşamadır. Son yıllarda çalışmalarını hilafet, bankacılık ve İslam dinarı üzerine yoğunlaştıran Es Sufi, birçok kez Türkiye’yi ziyaret etmiş, Türklerin İslam dünyasındaki ağırlığı ve tarihte oynadıkları önemli rolü işleyen birçok önemli makaleyi kaleme almıştır. Güney Afrika Cumhuriyetinde kurmuş olduğu üniversite ve diğer kurumlarla hizmetini devam ettiren Üstad, 1 Ağustos günü 90 yaşında vefat etmiştir.

Gariplerin Kitabı: Bir Hakikat Yolculuğu

Gariplerin Kitabı ve Abdulkadir Es Sufi ile tanışmam 1979 yılı Aralık ayında oldu. Tıp Fakültesinin ilk yılında Vefa'da İlim Yayma Vakfına ait Ekmekçizade Medresesine bitişik yurt odalarında kalıyordum.

Sağ-sol çatışmalarının, ideolojik kavgaların, sokak gösterileri ve çatışmaların zirve yaptığı dönemlerdi. Üniversitelerde bu kaotik ortamdan etkilenmiş, olaylar ve boykotlarla öğretim ve eğitim çok zor yapılır hale gelmişti. Öğrenci yurdunda hem üniversite derslerine çalışırken hem de konferanslar ve seminerle ile sosyal olarak gelişmeye çalışıyorduk. Öğrenci yurdunda zaman zaman bilgi yarışmaları da yapılyordu. Yapılan bir bilgi yarışmasında ödül olarak bana **Gariplerin Kitabı'nı** hediye etmişlerdi. Merakla ve severek okudum. İlk başta ağır ve anlaşılmaz gelen tasvirler, konuşmalar, tanımlamalar... Sonrasında Gariplerin Kitabı'ndaki hakikati arayan adamla yolumuz keşişti.

Gariplerin Kitabı'nda Abdulkadir Es Sufi, bir kütüphane müdürünün hayatını, hakikati arayışını, Müslüman oluşunu ve tasavvufu tanımasını anlatır. Londra Devlet Kütüphanesi Müdürü olarak çalışırken içindeki sıkıntı ve bunalımları, psikolojisini ve hayatı sorgulamasını bir hatıra defteri tadında yazar.

Yazdığı anı defterinde Londra kütüphanesinde edindiği bilgilerin, mevki ve makamın, konforun onu tatmin etmediğini, yüzeysel bilgilerin hayatın anlamı ve nasıl yaşanacağı konusunda ona bir yol göstermediğini söyler. Londra Kütüphanesi müdürü iken odasında eski uygarlıklara ait olduğunu düşündüğü bir hat levhasının manasını okuyunca çok etkilenir:

"Her arayan bulmaz, lakin bulanlar ancak arayanlardır." (Bezayid-i Bestami)

Kütüphane müdürünü, bir gün eski müdürün uzak doğu kökenli bir arkadaşı ziyaretine gelir. Onunla sohbetinde söylediklerine çok şaşırır: **"Dostum sende bizdensin, aradığın şey uzakta değil, kalbindedir."**

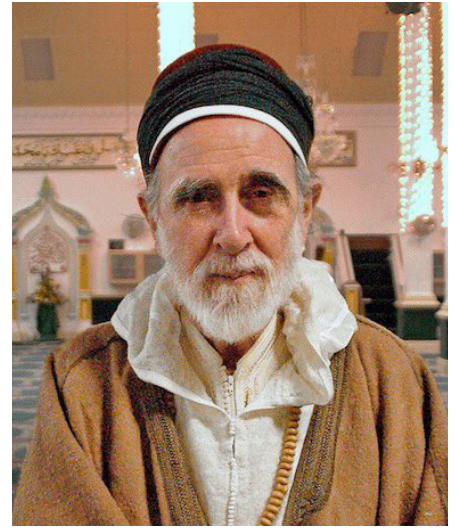
Kütüphane müdürü ve arkadaşları her hafta perşembe günü akşam buluşarak entelektüel konularda sohbet ederler. Genelde felsefe, sosyoloji ve dil bilgisi alanında uzman olan dostları ile sosyal ve psikolojik konularda fikir alışverişinde bulunurlar. Bu konuşmaların birinde Abdulkadir Es Sufi, Çinli bir bilgenin ve Fas'lı bir Şazeli Şeyhinin mektuplarını tercüme ettirerek okur. Arkadaşları bu sohbeti olağanüstü ilginç bulurlar, ama o aradığı hayatın esas anlam bilgisini bulamamıştır henüz.

Bu duygular içinde, ruhi gerilim ve arayışın verdiği hüznle gözlerinden yaş dökülerek biraz ferahlamak için çıktığı bahçede eski elbiseler içerisinde garip bir dervişle karşılaşır. Derviş adeta onun içini biliyormuş gibi gözlerine bakarak **"Deveyi merkep pazarında bulamazsın" der. Ne yapmalıyım diye sorunca derviş O'nun gözyaşlarını eliyle silerken "Bu yol oraya gider" der.**

Sonraki günlerde Ian Dallas, kütüphanede eski yazma bir eseri inceleyen kitabın sayfaları arasından bir kâğıt parçası düşer. Kâğıt parçasını tercüme cihazından geçirip okuyunca daha çok heyecanlanır:

"Eğer gökyüzünün altında marifet arayanların ilminden daha önemli bir bilgi olduğunu bilseydim, hayatımı bu yola adar, onu buluncaya kadar da kimseye bir şey söylemezdim" (Cüneyd-i Bağdadi)

Abdulkadir Es Sufi bu defa 'marifet' kelimesinin ve bilgisinin üzerine yoğunlaşır. Kendi kendine sormaya başlar: "Nedir bu

Üstadın yeni bir insanın, insanı kâmilin ortaya çıkması için yazdığı "Afrikalı Bir Müslümana Mektup" adlı kitap O'nun tefekkür dünyasındaki son aşamadır.

marifet?”, “İnsanın tüm hayatını ve receği ve asla vazgeçmeyeceği bilgi marifet midir?” diye. Bu gibi sorularla zihni ve gönlü dolmaya başlar.

Kütüphaneye yakın bank üzerinde oturup düşünürken yine aynı garip dervişle karşılaşır. Derviş bankta yanına oturur ve kendi halinde konuşur gibi şu sözleri tekrarlar: **“Marifet mi? Yoksa bütün istediğin bazı şeyler hakkında sıradan bilgi mi?”**

Abdulkadir Es Sufi, bu dervişle bir müddet sorular ve cevaplar üzerinde konuştuktan sonra “Ne yapmalıyım?” diye sorar. Derviş, **“Böyle olmaz, önce alnın yere gelmeli”** der. Şaşkınlıkla **“Senin önünde mi?”** der. Derviş **“Elbette hayır! Kendisinden başka ilah olmayan Allah’ın önünde”** diye cevap verir. Müdür, bulundukları parkın çimleri üzerinde secdeye kapanırken, içinde derin bir sükûnet ve derinlik hisseder

Ian Dallas, o günkü duygularını şöyle anlatır: “Secde ettiğim yer, yeryüzü toprağıdır ve yanımda yöremde, üzerimde altımda, bir yıldızlar evreni dönüp durmaktadır. Ve hayatımda ilk defa yeryüzünde kendimi yurdumda hissettim. Alnım çimenlere değdiğinde hiç bir şey bilmediğimi anlamıştım. O ana kadar benim hayatım bir uykudan ibaretti. **O parkta, çimenler üzerine secde ederken ilk olarak uykumu bozdum. Ve yarın şafakta bu garip dervişle çöle doğru yola çıkacağım. Eğer hakikati arıyorsanız, hayatınız bir daha eskisi gibi olmamalı.”**

Müdür’ün günlüğünü takip ederek Gariplerin Kitabı’nı arayan ve Hakikat-Marifet yolculuğunu bir belgesel tadında yazan Abdulkadir Es Sufi, kitabın devamında Müslüman oluşunu, hissettiklerini ve gönlü-zihin dünyasındaki değişimleri anlatır. Müslüman kişilerin hayatları ile İslamiyet’in özü hakkında bildikleri arasındaki tezatlar onu

şaşırtır. Geleneksel değerler, İslam dünyasında kadının yeri, kanlı bir tarih vs. gibi daha önce zihnindeki sorular onu huzursuz eder.

Yaşadığı iç çatışmalardan bir arkadaşının sözü ile çıkış bulur: **“İslam bu değil. İslam’ı çarşıda yan gelip yatarak bulamazsın. Kamil mümin birine az, pek az rastlarsın”**

Ian Dallas, Müslüman olduktan sonra İslam’ı tam yaşamak için bir arkadaş grubuna ve mürşide ihtiyacı olduğunu anlar. Her gördüğü Müslümanda irfan ve gönül dünyasını geliştirecek hikmetler arar. Allah dostlarının yazdıklarını okumaya başlar, Beyazıd-ı Bestamî, Şiblî ve Cüneyd-i Bağdadî gibi mürşidlerin hayatlarını ve sözlerini okur. Onlarda gördüğü hikmet ve irfanı öğrenebileceği bir mürşid arar. Gördüğü derviş meşrep birkaç meczubun halinden etkilenir. Ama onların müstağni ve münzevi hali karşısında aradığının onlar olmadığını anlar.

Afrika’da katıldığı bir zikir ve Kur’an meclisinde adeta tüm vücudunun zikrettiğini hisseder. Zikir meclisi sonrası okunan Kuran-ı Kerim’in gönüllerini nasıl berrak bir pınar gibi yıkadığını hisseder. **“Cennet bahçelerinin yanından geçerken durun ve onlara katılın, o bahçeler zikir meclisleridir.”** Hadisi şerifinin manasını ilklere kadar hisseder.

Bu günlerin ardından tanıdıkları bir imam vasıtasıyla bilinen bir mürşidi bulmak için yola çıkar. Birkaç konak yerinde bulamadıkları mürşidi ile bir bedevinin evinde karşılaşır. Anlattığı gibi o mürşidi ararken, aslında mürşidi onu bulmuştur. Onun yanında otururken içinde duyduğu sükûnet ve sıcaklığı sonraki yıllarda kitabında anlatır.

Ian Dallas’ın daha sonraki eğitim dönemi mürşidinin tanında ve diğer dervişlerle birlikte geçer. İslam’ı, Kuranı ve sünneti bu dergâh-

ta yaşayarak öğrendiği gibi hayatı ve nefsin oyunlarını da öğrenir. Tasavvufta ilk imtihanı kahvaltı alışkanlığı yüzünden olur. Dervişlerle aynı sofrada birlikte kahvaltı yapmak istemeyen eski müdür, bunun nefsinin bir oyunu olduğunu anlar. Tasavvufun ilk dersi, dervişlerle birlikte aynı sofrada az ve huzur içinde yemektir.

Tasavvufta fark ettiği diğer bir dersi ise yalnızlık üzerinedir. İlk zamanlarda yalnız kalmak, derin düşüncelere dalmak istemektedir. Ama dervişler basit bahanelerle hep yanında olurlar. Sonra bunu fark eden bir derviş **“Peygamberimiz, şeytan tek adamla beraberdir”** buyurmuş diye onu güzellikle uyarır.

Abdulkadir Es Sufi, dervişlere ısrarla tasavvufun ne olduğunu sorar. Sonunda aldığı cevap gönlünü tatmin eder. **“Tasavvuf; Allah’ın emir ve yasaklarına uymak, O’nu sevmek ve yarattığı her şeye karşı merhametle davranmaktır, böceklerle bile!”**

Gariplerin Kitabı’ndan Allah Dostuna Giden Yol

1979 yılında okuduğum Garip-lerin Kitabı, garip bir şekilde bana yol gösterici oldu. Üniversitenin ilk yılları benim için de oldukça zor geçiyordu. 1979 Kasım ayında babam ani bir kalp krizi ile vefat etmişti. İnsanın hayatta en çok güvendiği, dayandığı insanı kaybetmesinin ne olduğunu üniversite öğrenimimin ilk yılında yaşadım. Zaten oldukça kaotik bir ortamda olan üniversiteler, gençlik hareketleri ve ideolojik çatışmalar hayatımı alt üst etmiş, hayatı ve anlamını sorgulamaya başlamıştım. Tıp fakültesindeki dersler, anatomi, fizyoloji, histoloji, embriyoloji vs. gibi kafamdaki sorulara cevap vermek yerine karmaşayı daha da artırıyordu.

Üniversitede birçok insanın “Her şeyi biliyorum, tüm soruların cevabı bende” der gibi konuş-

maları, arayış içerisindeki zihni mi daha çok rahatsız ediyordu. Büyük şehrin kalabalıkları arasında zaman zaman maksatsız, gayesiz, anlamsız, yapayalnız dolaşıyor, kafamdaki sorulara zihin dünyamdan cevaplar arıyordum.

Bu arayışlar içerisinde iken **Gariplerin Kitabı** karşıma çıktı. Bu eser, o zamana kadar okuduğum romanlar, hatıralar ve diğer kitaplardan oldukça farklı idi. Kitabı birçok arkadaşşıma da tavsiye etmiştim. **“Her arayan bulmaz, lakin bulanlar ancak arayanlardır.” Sözü şimdi beni kuşatmaya başlamıştı.**

Çünkü ben de gönlünün götürdüğü yere gitmek isteyen, gönlünü dinleyen bir insandım. Nitekim bir kaç ay sonra bir Miraç Gecesi Gönüller Sultanı olan bir Allah dostu ile karşılaştım. Bir insan-ı kâmil mektebinin son halkalarından biri olan Mehmed Zahid Efendi, Fatih’te İskenderpaşa Camii’nde Miraç gecesi hakkında çok kısa bir konuşma yaptı: **“Miraç, günahlardan arınıp, zikir ve namazla göğe yükselmektir. Ama esas olan göğe yükseldikten sonra, rahmet olup gönüllere yağmaktır.”**

Mehmed Zahid Efendi’nin görüşü ile sesi ve heybeti ile insanı gönülden saran, mıknatıs gibi çeken, içini muhabbetle dolduran bir hali vardı. İnsan ilk gördüğü andan itibaren büyük bir sevgi ile O’nu görmek, O’nun sohbetinde olmak istiyordu.

Bir sohbetinde “Resulullah efendimizin sünnetine tam uyan Mürşid-i Kamillerde Resulullah Efendimiz gibi gül kokusu yayarlar” buyurmuştu. Bu sohbet sonrası mescidin gül koktuğunu birçok insan anlattı.

“Bu devirde, bu şehirde İslam’ı nasıl yaşayacağım, kimden öğreneceğim?” diye düşünürken, 1980 Mart ayının 18’inde bir namaz sonrası birkaç arkadaşla beraber kendimi, Allah dostu, gönüller Sultanının yanında buldum. Bizi yanına doğru çağırdı. Ellerimiz dizler üzerindeydi. Ellerimiz birbirimizin eline dokunuyor, muhabbet ve feyzin devamını, iletilmesini sağlıyordu. O, gönülden “Estağfirullah” derken, gönüllerimizdeki korku ve endişelerin yıkıldığını hissediyorduk. O günkü zikir meclisinde gönlümüze dolan muhabbet ve feyzi anlatamam.

Sanki Abdulkadir Es Sufi’nin Fas’ta yaşadığı hakikat yolculuğunun bir benzerini ben de İstanbul’da yaşıyordum o günlerde...

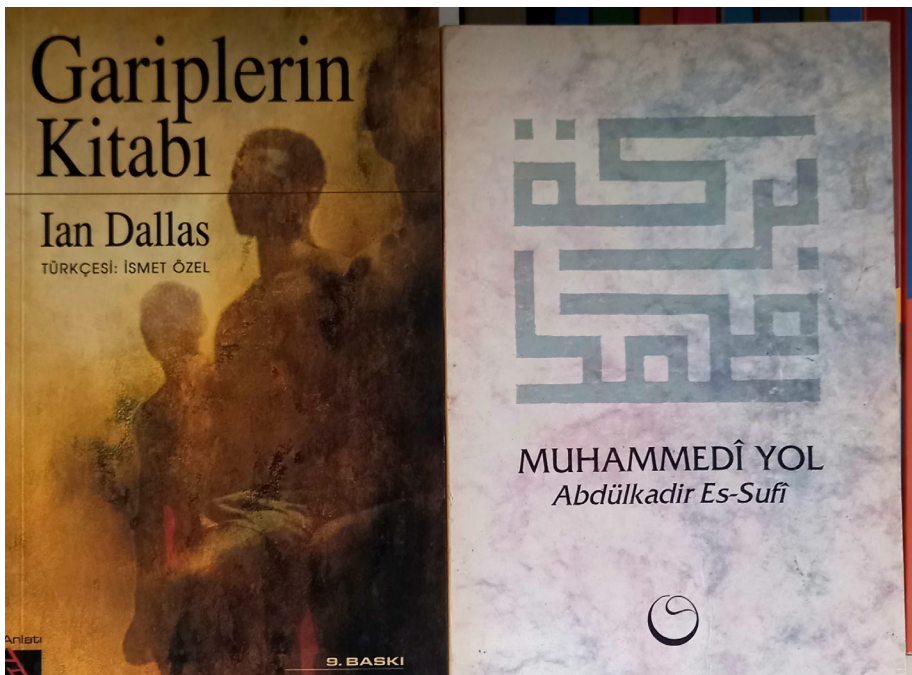
Hocaefendi’nin yanından ayrıldığımızda sanki bir ırmağın berrak sularında yıkanmış gibi hissediyordum kendimi. O günden sonra çevresindeki sevgi ve muhabbet halkasında bulunmaya can atıyordum. Ancak 8 ay sonra Mehmed Zahid Efendi’nin vefatıyla sarsıldım. Uzun süre kendime gelemedim.

Çok şükür ki Onun yerine geçen yeni Üstadımız, Mürşidimiz, her bir evladını tekrar sevgi ve muhabbet halkasında birleştiriverdi. Hadisi şerifleri okuyup anlatırken adeta Resulullah Efendimizin (SAV) huzurunda gibi manevi bir atmosfer yaşattı.

Mahmud Esad Coşan Hocaefendi de “yoldaki işaretleri” her fırsatta hatırlatırdı bize: “Tasavvuf yar olup bar olmamaktır, gül-ü gülzar olup har olmamaktır.” derdi. “Tasavvuf; Allah’ın emirlerini tutmak, yasaklarından kaçmak ve güzel huylu olmaktır.” derdi.

Gariplerin Kitabı’nda da anlatıldığı gibi, yaşanan çağın buhranları karşısında ruhu köşeye sıkışan ve bir çözüm ve hakikat yolu arayan ‘garipler’ için her dönemde Allah dostları ve Gönül sultanları var. “Her arayan bulmaz ama bulanlar ancak arayanlardır.” Tasavvufun hakikat ve marifet bilgisi ve hakikat yolculuğu yeryüzündeki en değerli arayış olsa gerek...

Bir hakikat yolcusunun hatıralarını anlatan Gariplerin Kitabı, bir dizi film olarak yayınlansa çok insana tesir eder diye düşünüyorum. Akıl Oyunları, Yeşil Yol vs. gibi başarılı psikolojik filmlerin yanında, Yunus Emre dizisi gibi tasavvufi yapımlara benzer başka eserler de sinema diliyle günümüz insanına anlatılmalı.

Serhad'de Bir Osmanlı Şehri: Belgrad

Rıdvan CANIM

Prof. Dr., Trakya Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

Eski Yugoslavya'nın küçüle küçüle neredeyse bir Sırbistan'dan ibaret kaldığını artık Balkanlarla biraz ilgisi olan herkes biliyor. Ama görülen o ki Sırp milleti olarak hâlâ o eski "Büyük Yugoslavya" olma sevdası ve rüyası peşinde. Bu yüzden de kendilerine "Yugoslavya" ismini daha yakın buluyorlar. Bilindiği gibi eski Yugoslavya'nın parçalanmasından sonra ortaya çıkan Slovenya, Hırvatistan, Karadağ, Bosna-Hersek, Makedonya ve Kosova bugün artık birer müstakil Balkan devleti olarak yol haritalarını çizmiş durumdadır. Sırbistan ise büyümeye çalıştıkça her geçen gün küçülen bir devlet konumundadır. Anlaşılan o ki panslavist politikalar iflas etmiş bulunuyor Sırbistan'da. Eski Yugoslavya'nın doğusunda kendine yer bulan Sırbistan bugün kuzeybatısında Hırvatistan, batısında Bosna-Hersek ve Karadağ, güneybatısında Arnavutluk, güneyinde yeni Kosova Cumhuriyeti, doğusunda Bulgaristan ve Romanya, kuzeyinde ise Macaristan ile komşudur. Yaklaşık 10 milyon civarında nüfusa sahip Sırbistan'da para birimi olarak Sırbistan Dinarı geçerlidir. Voyvodina'nın başkenti Novisad, Niş, Krusevac, Sancağın başkenti Novipazar, Sırbistan'ın en önemli şehirleri arasında bulunuyor.

Sırbistan, coğrafya olarak dağlar ve nehirler ülkesi sayılabilir. Slav halklarının Güney Slav kolundan olan ve 7. asırda Balkanlar'a gelen Sırp dil olarak Sırp-Hırvat dili diye adlandırılan Güney Slav dilini kullanıyorlar bugün. Aslında bu dil, aynı zamanda bütün Balkan ülkelerinde en kalabalık nüfus tarafından kullanılıyor. Sırpça'da yaklaşık 1000 civarında Türkçe kelimenin hâlâ yaşıyor olması ise ayrı bir güzelliştir. Sırp dilinin Osmanlılarla buluşması ise Birinci Kosova savaşında olmuştur. Bilindiği üzere Osmanlılar bir padişahlarını, Sultan Murad Hüdavendigâr'ı Kosova sahrasında gerçekleşen bu savaşta şehid verirler. Bundan sonra Sırp dilinde uzun Osmanlı asırları başlar.

Bugün Sırbistan'ın başkenti olan Belgrad, aslında bir zamanlar Osmanlı Sultanlarının da Balkanlarda vazgeçemedikleri bir şehirdir. Gerek sahip olduğu stratejik konumu, gerekse bir şehir olarak sahip bulunduğu coğrafi güzellikler bu şehri uzun asırlar boyunca birçok medeniyetin gözdesi haline getirmiştir. Kimler gelip geçmemiş ki; Keltler, Hunlar, Gotlar, Avar-

lar, Romalılar, Bulgarlar, Bizanslılar ve Osmanlılar... Tabii “meyvesi olan ağacı taşlarlar” sözü gereği, bu cazibesinin bedelini de zaman zaman ağır biçimde ödemiştir, Belgrad. Tarih boyunca Belgrad’ın neden bu kadar akınlara uğradığını, niçin bir türlü paylaşılmasını bir şehir olduğunu insan daha iyi anlıyor burada. Kuzey ve Orta Avrupa’yı Karadeniz ve Ege Denizi’ne bağlayan yolların kavşak noktasında kurulmuş bulunan Belgrad, bugünlerde ziyaretçilerinin kulaklarına eski zamanların ve yeni dönemlerin gizemini fısıldıyor Kalemegdan’da... Birinci yüzyılda Romalıların Belgrad’a hediyesi olan muhteşem Belgrad Kalesi, zaman içinde sürekli yenilenmiş tarihi bir eserdir. Kale içerisinde yer alan askeri müze, hayvanat bahçesi ve Belgradlıların adeta sığınma mekânı olan park alanları Belgrad kalesini daha da çekici hale getiriyor.

Bir gün yolunuz Belgrad’a, Kalemegdan’a düşerse eğer sizi burada garip bir türbe karşılayacaktır. Aslına bakarsanız Kalemegdan’daki türbesinde yatan bu mağrur, devrinde ortalığı tir tir titreten bu büyük akıncı, kabrinden kalkıp şöyle bir etrafına bakınsa, gördüğü manzara karşısında hüzünden ikinci kez oracıkta can verirdi herhalde. Tarihler ona Mora Fatihî Silahdar Damat Ali Paşa

diyor... İznik’te doğmuş, Sultan II. Ahmed, Sultan II. Mustafa, Sultan III. Ahmed devirlerini görmüş, üstelik Sultan III. Ahmed’in kızı Fatma Sultanla nişanlanmış, aynı dönemde Osmanlı’ya üç yılı aşkın sadrazamlık yapmış, Peter Varadin muharebesinde alnından kurşunla vurularak şehid düştüğünden, o tarihten sonra Şehid Ali Paşa unvanıyla anılmış biridir. Naaşı muharebe meydanından alınarak Belgrad’a getirilip işte bu kalede Sultan Süleyman Camii mezarlığına defnedilerek üzerine bu türbe yapılmıştır. Şimdi nerede Sultan Süleyman Camii, nerede mezarlığı? Paşa’nın İstanbul’da Şehzadebaşı Camii yakınlığında yaptırdığı ve kitaplarının bugün Süleymaniye Kütüphanesi’ne nakledildiği o meşhur kütüphanenin içindeki kitapların sadece fihristinin dört cilt tuttuğunu kaynaklar yazıyor.

Tabii Belgrad, eski Yugoslavya’nın da başkenti idi. Bu yüzden günümüze gelinceye kadar iktidarın nimetlerinden en geniş ölçüde istifade eden bu yaşlı başkent, doğal olarak imkânlarına imkân, güzelliklerine de güzellik katmış. Orijinal adı olan Beograd, “Beyaz Şehir” anlamına geliyor. Osmanlılar, bir serhad şehri olması hasebiyle ona “Dârü’l-cihad” adını vermişler. Zaman zaman da Rumeli’ndeki diğer Belgrad’lardan ayrılması için “Tuna Belgrad’ı” ya da “Üngürüs Belgrad’ı” demişlerdir. Balkanların bu güzel şehri, yine Balkanların en meşhur iki nehrinin, Sava ile Tuna’nın birbirine kavuştuğu noktada kurulmuştur. Belgrad, asırlardan beri işte bu muhteşem buluşmaya tanıklık ediyor. Şehre hâkim bir tepede kurulmuş bulunan ve bugün hâlâ gururla Türkçe bir ad taşıyan Kalemegdan’a çıkacak olursanız eğer, siz de bu güzel buluşmayı keyifle izleyebilir, Sava üzerindeki gün batımını rüya ile gerçek arasında gidip gelerek seyredebilirsiniz. Hangi şehrin içinden

Bugün Sırbistan’ın başkenti olan Belgrad, aslında bir zamanlar Osmanlı Sultanlarının da Balkanlarda vazgeçemedikleri bir şehirdir.

Bir zamanlar Osmanlı'nın serhad şehri unvanını elinde bulunduran Belgrad ilk defa II. Murad zamanında kuşatılır. Tarihler 1441 yılını gösterdiğinde karadan ve Tuna nehrinden başlayan ve tam altı ay süren kuşatma, inanılmaz bir direniş ve orduda baş gösteren salgın hastalık sebebiyle başarısız olur.

bir nehir geçer de o şehrin güzelliklerine güzellik katmaz ki? Üstelik burada bir değil iki nehir var. Gerisini siz düşünün...

Bir zamanlar Osmanlı'nın serhad şehri unvanını elinde bulunduran Belgrad ilk defa II. Murad zamanında kuşatılır. Tarihler 1441 yılını gösterdiğinde karadan ve Tuna nehrinden başlayan ve tam altı ay süren kuşatma, inanılmaz bir direniş ve orduda baş gösteren salgın hastalık sebebiyle başarısız olur. Belgrad'ın ikinci kez kuşatılması büyük asker Fatih Sultan Mehmed'e nasib olur. İstanbul'un bu eşsiz kumandanı bu kuşatma esnasında yaralanarak "gazilik" unvanını elde edecek ama inatçı Belgrad yine kendini teslim etmeyecektir. Tâ ki Osmanlı'nın efsane hükümdarı, Batılıların "Muhteşem Süleyman'ı, Kanuni Sultan Süleyman'ın Macaristan seferi sonrasında Belgrad'ı almaya niyetlenmesine kadar. 1521 yılında Belgrad artık bir Osmanlı şehridir. Yıkılanlar eskisinden daha güzel bir şekilde yapılır; böylece Belgrad cami, han, hamam, imaret ve kervansaraylarla tam bir Osmanlı şehir kimliğine kavuşturulur. Şehir, artık Budin eyaletine bağlı bir sancaktır. Kaynaklar, 1536 yılında burada inşa edilen dört camii çevresinde oluşan dört Müslüman mahallesinin bulunduğunu yazıyorlar. On altıncı asırdan itibaren Müslüman mahalleleri-

nin sayısı on altıyı bulur. Sigetvar Seferi'nde dünya saltanatına veda edip ahirete intikal eden Belgrad fatihi Kanuni Sultan Süleyman'ın naaşı önce buraya, Belgrad'a getirilir. Cenaze namazı, adı bugün hâlâ saklanan Hünkâr Tepesi'nde kılınır büyük hükümdarın... Kendisinden sonra yerine geçecek olan Sultan İkinci Selim'e de işte burada biat edilir. Bu kadar değil tabii, Osmanlı ile ülfeti Belgrad'ın... Meselâ Sultan Üçüncü Murad, Macaristan seferine giderken Belgrad'a gelmiş ve Eğri üzerine buradan hareket etmiştir.

Üstad Evliya Çelebi'nin söylediğine göre daha o zamanlar Belgrad'ın yüz bine yakın nüfusu vardı ve Belgrad, asker için inşa edilmiş zahire anbarları, tophane, baruthane gibi binalarla muhteşem bir serhad şehriydi. Tuna'nın donanma kumandanı da Belgrad'da otururdu. Şehrin Osmanlı asırlarındaki ihtişamını göstermesi açısından Çelebi'nin verdiği bilgiler son derece dikkate değerdir. O günlerin tamı tamına 217 cami, on üç mescid, on yedi tekke, dokuz dârül-hadis, sekiz medrese, yedi hamam, altı kervansaray, yirmi bir han ve içinde 3700 dükkânı barındıran "Sûk-ı Sultânî" yani Sultan Çarşısı'na sahip Belgrad'ından bugüne ne kalmış mı diyorsunuz? Evet, kala kala şehir merkezindeki Bayraklı Camii kalmış. Bu mahzun hatırayı da görmeseydik keşke... Sırbistan-Bosna savaşının ardından Sırp çeteler tarafından kundaklanan camii, yeniden derlenip toplanıp ibadete açılmış ama hemen yanı başındaki yangın enkazı yüreklerimizi parçalamaya yetiyor. Bir yığın yanmış yakılmış Ahmediyeler, Muhammediyeler ve Kur'ân-ı Kerimler... Bosna'da ve Kosova'da, asırlarca beraber yaşadıkları, bir zamanlar birbirlerinden kız alıp verdikleri, bir coğrafyanın kaderini birlikte yaşadıkları Boşnaklara

sırf Müslüman oldukları için asrın trajedisini yaşatan Sırlara da bu yakıştırdı zaten! Enkazdan yarısı yanmış bir Kur'ân-ı Kerim'i acı bir hatıra olarak saklamak üzere alıyorum yanıma... O muhteşem maziden geride kalan bu mu olmalıydı Belgrad? Sen benim dedelerimden böyle mi gördün ki bize bunları gösterdin ey eski sevgili?!

Belgrad, on yedinci asırdan sonra hiç rahat yüzü görmedi. Avusturyalılar bu şehirde inşa edilen Osmanlı medeniyetini acımasızca yok ettiler. Onları izleyen Sırlar da ne yazık ki bu şehirdeki Osmanlı kültür mirasını insafsızca talan ettiler. Ve yaklaşık üç yüz sene Osmanlı medeniyetinin en güzel serhad şehirlerinden biri olarak tarih sahnesinde yerini alan güzel Belgrad'da gün geldi Osmanlı'nın bu şehirde inşa edip ruh verdiği yüzlerce mimari eserden geriye kalan koskocaman bir "Hiç" oldu. Aslında kaybeden Osmanlı değil, Belgrad idi.

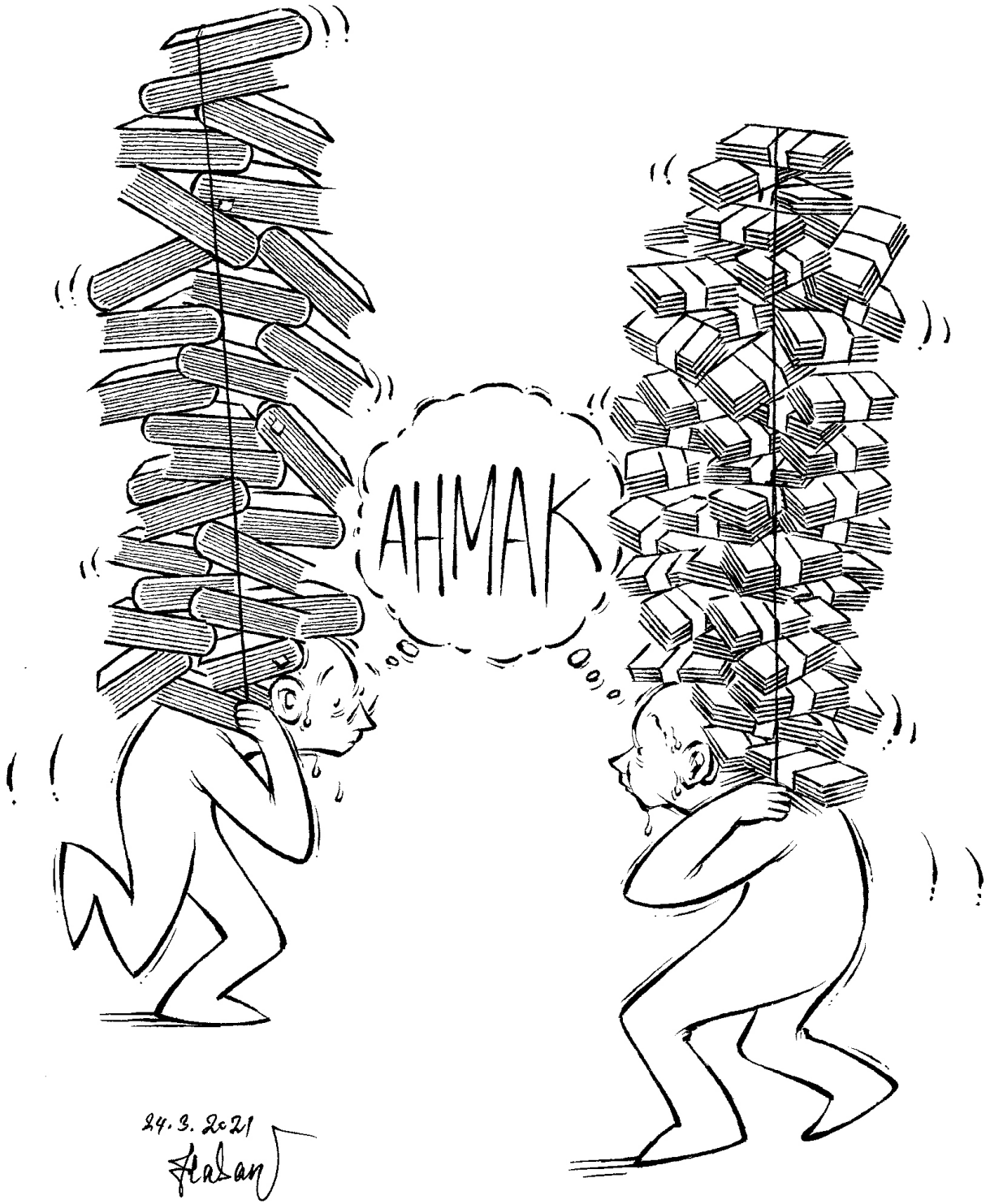
Bugün 2 milyona yaklaşan nüfusuyla modern Batı kentlerini aratmayan Belgrad, şehircilik açısından da birinci sınıf batı şehirleri arasında sayılmalı herhalde.. Belgrad'ın sakinlerini bugün daha ziyade Sırlar, Hırvatlar ve Karadağlılar oluşturuyor. Trafiğe kapalı, halkın rahatça gezip dolaşmasına, alışveriş yapmasına imkan sağlayan Knez Mihailova caddesi, Belgrad'ın görülmesi gereken yerlerinin başında geliyor.. Bunların yanı sıra elbette Kralja Milana ve Dragoslava Javanoiea Caddelerinin köşesinde yer alan, 1882-84 yılları arasında Mimar Aleksander Bugarski tarafından yapılan ve bugün Parlamento binası olarak kullanılan hanedanlığa ait Eski Sarayı, yani bir zamanlar verdikleri insanlık dışı, adına savaş bile denemeyecek kararlarla bu "beyaz şehrin" yüzünü karartanların oturduğu yeri, şehrin en eski bulvarlarından olup çok sayıda ülkenin konsolosluklarının

yer aldığı ve 1999 yılındaki ABD bombardımanına maruz kalan Prens Miloş bulvarını, hele hele verdiği üç asırlık nefesle Osmanlı'yı özleten Skadarlija ve Terazije'yi, Belgrad'a hakim bir noktada kurulmuş bulunan dünyanın en büyük Ortodoks kilisesi olan Saint Sava Tapınağını ve hele hele Tuna üzerinde "Splavovi" adı verilen yüzen lokantalarına uğrayıp geleneksel Balkan yemeklerinin tadına bakmayı asla ihmal etmemelisiniz.. Benden hatırlatması..

Belgrad'ı dünya gözüyle yeniden bir kez daha görmek, acı verse de eski günlerin hatırasını yâdetmek nasib olur mu acaba? Yâ kismet.. Yolu Belgrad'a düşenler bu şehir için; "Belgrad bir geçit şehridir. Orada durulmaz, oraya uğranılır ! Orada durulmaz, oradan geçilir !" diyorlar. El-hak doğrudur. Bizim için de aynen öyle oldu.. Tıpkı Sava gibi, tıpkı eski sevgili Tuna gibi..

Ve yaklaşık üç yüz sene Osmanlı medeniyetinin en güzel serhad şehirlerinden biri olarak tarih sahnesinde yerini alan güzel Belgrad'da gün geldi Osmanlı'nın bu şehirde inşa edip ruh verdiği yüzlerce mimari eserden geriye kalan koskocaman bir "Hiç" oldu. Aslında kaybeden Osmanlı değil, Belgrad idi.

Çizgi: Hasan Aycin